

Syd for Banen

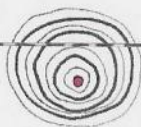
Flere historier fra Roskilde

Jærnbanebroen

ROSKILDE

Syd for Banen og Olufsen

Lokalhistorisk forening

Syd for Banen

Roskilde

Flere historier fra Roskilde

Syd for Banen og Olufsen 2024

Copyright: Syd for Banen og Olufsen

1. udgave 1. oplag 2024

Design efter ide af Erik Harbo

Design: Arne Ilsted

Korrektur: Bente Harbo, Henrik Denman og

Mogens Ohm Jensen

Fotos bl. a.: Niels Jørgen Rasmussen, Erik Harbo og

Hans Chr. Eisen

Lokalhistorisk Arkiv, Roskilde forkortes til LA

For- og bagside: Niels Jørgen Rasmussen ud fra fotos

Bogen er sat med Times New Roman

ISBN: 9788793331969

Tryk: Toptryk Grafisk

Foreningen samarbejder med

Roskilde Lokalhistoriske Arkiv

Historisk Samfund for Roskilde Amt

Svogerslev Lokalhistoriske Forening

Vindinge Lokalhistoriske Forening

Tak til dem der har støttet udgivelsen

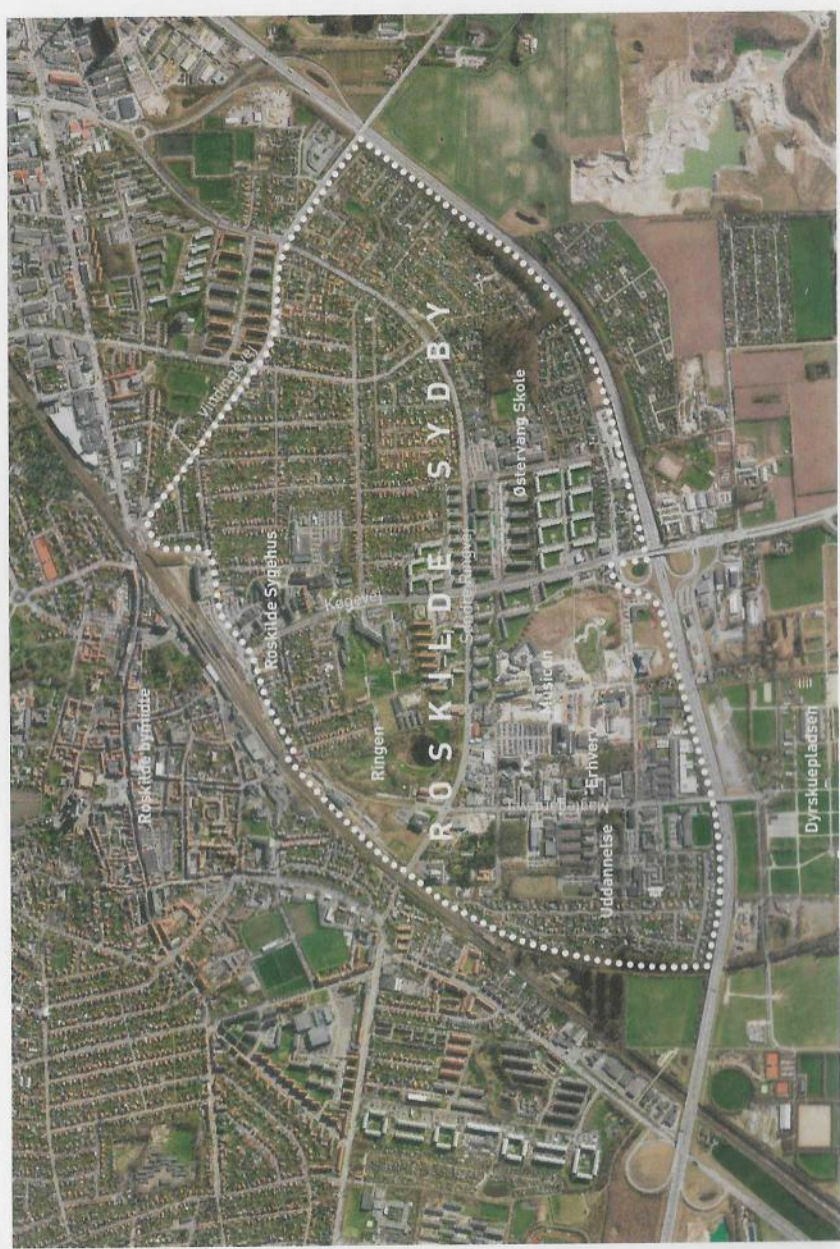
Redaktionsgruppen: Henrik Denman, Niels Jørgen Rasmussen,

Ole Nielsen, Bente Harbo og Erik Harbo

Foreningens hjemmeside: www.sydforbanen.dk

Indhold

- Forord: Niels Jørgen Rasmussen, Svend Erik Christensen og Mogens Ohm Jensen s. 5
- Kirsten og Kurt Jensen:
Luftbroen - adgangsvejen til syd for banen s. 8
- Henning Nielsen: Huset på Havelodden 7 s. 12
- Henrik Denman: Vilhelm Møller-Christensen.
Skeletforskeren i Roskilde s. 16
- Niels Jørgen Rasmussen:
Frøen fra Østergade - Frøforsyningen s. 28
- Hans Lærke ved Ole Nielsen:
Bakkegaard før det blev Bakkegården s. 40
- Orla Roed Jensen ved Bente Harbo: Mit livs historie s. 47
- Niels Jørgen Rasmussen: Nissen på Ruggårdsvej s. 57
- Niels Jørgen Rasmussen: Rockkost på Festivalen s. 59
- Niels Jørgen Rasmussen:
Lise Nørugaards sang om Roskilde s. 63
- Kaj V. Hansen:
Byvandringerne i Roskilde 1983-2023 s. 67
- Jørgen Mortensen og Bente Harbo:
Der står et PH flygel s. 71
- Peter Ottesen: Historien om podcastens indtog s. 77
- Ruth Klarskov Madsen: Baptistkirken s. 80
- Hans Chr. Eisen: Hedeland i fortid og nutid s. 87
- Erik Harbo: Operaen i Hedeland s. 108
- Ole Nielsen:
Arrangementer i Syd for Banen siden 2020 s. 111
- Mogens Ohm Jensen:
Syd for Banen i bøger, tv og podcasts 2019-2023 s. 122

Forord

**Niels Jørgen Rasmussen, Svend Erik Christensen og
Mogens Ohm Jensen**

Det vrimler med historier i Syd for Banen. Nære historier om levet liv. Store historier om, hvordan der fra sydbyen i Roskilde går forbindelser ud til hele verden. I denne bog præsenterer vi nogle af fortællingerne om de 10.000 mennesker, som bor og arbejder mellem jernbanen og motorvejen i Roskilde.

Det er det, som den lokalhistoriske forening Syd for Banen kan. Formidle fotos og fortællinger som en god historie om det liv og det kvarter, som vi har ejerskab til. Foreningen trives på alle måder godt, med et støt stigende medlemstal på nu 140 husstande, og med god tilslutning til lokalhistoriske foredrag, byvandring og virksomhedsbesøg. Det nyeste er podcasts om sydbyen og andre Roskilde-temaer, og på facebook-siden 'Syd for Banen' kan vi se, at der er lyttere og sker delinger.

Medlemmerne stiller hele tiden nye spørgsmål, supplerer med oplysninger og kommer med nyfundne gamle fotos. Alle kan foreslå emner, som er relevante for fortællingen om bydelen. Det er en nysgerrighed og en fællesskabsfølelse, der motiverer og skaber kreativitet. Lokalhistorie er ikke et nostalgisk projekt, det handler om identitet og værdier som er nutid. Vi spørger efter, hvordan det har været og hvordan det skal være fremover at bo og leve og arbejde her i sydbyen i Roskilde.

Derfor involverer foreningens medlemmer sig også i borgermøderne og høringsrunderne, når byrådet foreslår en helhedsplan for bydelen. 'Sydbyen bobler' har blik for både boliger, trafikale forbindelseslinjer og menneskelige forbindelser. En helhedsplan skal også vægte de lokale fællesskaber i boligblokken og på skolen, i spejderhytten og i kultur- og kirkelivet.

Sydbyen i Roskilde er et sammensat område, som har udviklet sig over 200 år. Bydelen er af byplansarkitekt Gunilla Rasmussen blevet sammenlignet med et patchworktæppe, hvor farverige stykker stof er sat sammen til en uensartet helhed, uden et samlende mønster.

I sydbyen giver hver ejendom, hver familie, hver forening, hver virksomhed, hver børnehave og hvert grønt område sit bidrag til det store tæppe af indtryk, når man betragter det. Det

Grundlovsdag 2020 forhindrede corona-pandemien, at der blev træf for klassiske racerbiler i Roskilde Ring. Rundt langs skrænterne i den gamle grusgrav lå Danmarks første internationale motorløbsbane i 1955-1968. Den lokalhistoriske forening Syd for Banen er medarrangør af den årlige fejring.

Måske til næste år, min søn? Foto: Christine Hedetoft.

spændende sker i mødet mellem de uensartede stykker, hvor små detaljer, blide nuanceforskelle og stærke kontraster beriger oplevelsen. Man bliver aldrig færdig med at gå på opdagelse i vrimlen og dele indtrykkene med dem, man står ved siden af.

Det er inspirerende. Hvor er det, at du selv er i gang med at sætte dine farver på din bydel? 'Kæmp for alt, hvad du har kært' – det er ikke kun en salmelinje, det er en indstilling til tilværelsen.

I den nære lokale historie er ingenting for småt eller for stort. I denne bog står beretningen om en lille nisse på Ruggårdsvej, der kun er fremme i december, side om side med historien om DLF, frøforsyningsgiganten i Østergade, der er verdens største med milliardomsætning.

Inden for alle arbejdsområder og fag er der sket omstillinger, og udviklingen går hurtigere og hurtigere. Det er vigtigt at huske. Når vi fortæller om det, der er grundlaget for det vi selv står på, fastholder vi en identitet og fortsætter et sammenhold.

Det er kultur, når vi bringer det bedste med os videre frem, i en kritisk refleksion, der godt ved, at alting ikke var bedre i gamle dage.

Da statsministeren d. 17. marts 2020 holdt pressemøde om corona-pandemien, blev det forbudt med forsamlinger på over 10 personer. Hermed blev Syd for Banen ramt som alle andre foreninger. Vi aflyste de planlagte arrangementer, og det skete mange gange i løbet af de næste to år.

Mange foreninger mistede medlemmer i den periode. Det skete ikke for Syd for Banen, tværtimod fik vi flere medlemmer. Vi kom styrket ud af coronaen. Hvad skyldes dette?

Bestyrelsen brugte hjemmesiden www.sydforbanen.dk aktivt med historier, som vi nu havde tid til at skrive, formidlet gennem nyhedsbrevene og de lokale aviser. Vi holdt byvandring, for i fri luft var der færre begrænsninger. Foreningen overholdt altid forsamlingsforbuddet, og en byvandring om industrimiljøer langs den tidligere Kamstrupsti blev gentaget hele 3 gange, så alle interesserede kunne komme med. Bogudgivelsen 'Syd for Banen. Historier fra Roskilde' blev godt modtaget af medlemmerne og i offentligheden, og der blev hurtigt brug for nye oplag.

Med den erfaring udgiver foreningen sin anden bog og håber, at de lokale historier bliver til mere glæde, inspiration og fællesskab.

Luftbroen - adgangsvejen til syd for banen af Kirsten og Kurt Jensen

Når det ikke var så smart at bo ”syd for banen” i Roskilde, kunne det måske hænge sammen med, at adgangsvejen fra nord til syd var besværlig eller måske ligefrem lidt farlig og ubehagelig.

Over jernbanesporene gik en luftbro, som blev bygget i 1898 og revet ned i 1956.

Den var høj, og vi, der har benyttet den ved, at den var meget høj og ret besværlig at benytte. Trapperne i begge sider var todelte, og det er vanskeligt at forestille sig, hvordan man kunne komme over med f.eks. en barnevogn eller hvis man var dårligt gående. Turen over var temmelig skræmmende.

Ikke så mange havde bil dengang. Luftbroen må have været den vigtigste adgang til ”syd for banen” for mennesker, der boede der, og for personer, som skulle besøge sygehuset. Det kunne måske forbinde stedet ”syd for banen” med noget suspekt.

Den tunnel, der erstattede luftbroen i 1956, har aldrig været et rart sted – nærmere lidt skummelt. Tunnelen må man nødvendigvis benytte, hvis man er gående og skal fra den ene ende af byen og til den anden eller når man kommer fra toget og skal mod nord eller ”syd for banen”.

Hvornår tunnelen under skinnerne ved Køgevej blev etableret, husker vi ikke. Den fører lige ind i ”syd for banen”, hvor man passerer Sygehuset og den tidligere Socialforvaltning, nu det nye Rådhus. Den ”rigtige” del af ”syd for banen” ligger øst og vest for Køgevej.

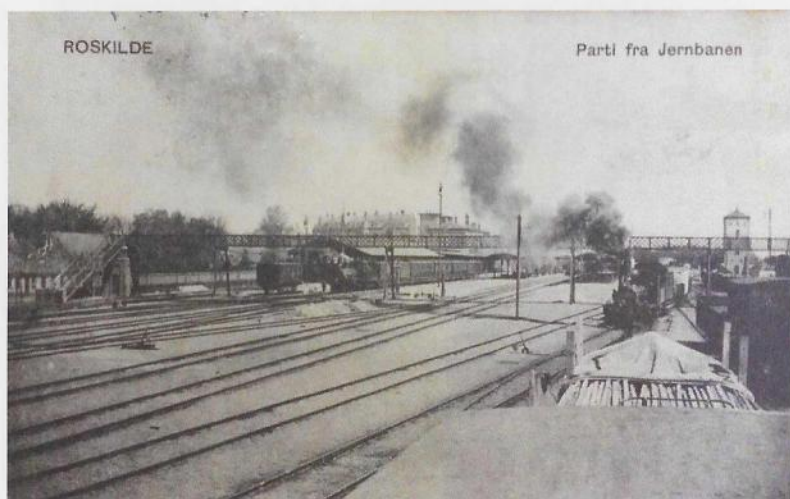
Røde Port har i hvert fald eksisteret længe. Efter passagen kommer man ad Vindingevej videre til Vindinge. Den del af Roskilde, man kommer til, ligger lidt i udkanten af det ”rigtige” ”syd for banen.”

En erindring om luftbroen af Kirsten Jensen

Mine bedsteforældre boede i Toldbodgade, og min bedstefar var ved DSB.

Mine ture med morfar gik derfor tit til luftbroen for at se på togene. Der var meget at se på dengang, for i Roskilde fik lokomotiverne vand på, det kunne man fint se på, når man stod på luftbroen. Det gøs lidt i en, når den store "vandhane" blev

rettet hen over lokomotivets vandbeholder og vandet fossede ned i den. Noget af vandet røg ved siden af!

Når togene så satte i gang og kørte under luftbroen, kom der meget hvid damp op, så man stod helt indhyllet i røg og damp. Det var bl.a. den oplevelse man gik efter.

En anden fortæller, at hun som barn ikke kunne overtale sin tante til at gå over broen.

Min morfar døde i 1941, slutter Kirsten Jensen sin beretning.

Kirsten Jensen var initiativtager og mangeårig formand for Jakobskirkens Seniorklub.

Kurt Jensen var skoleinspektør ved Maglegårdsskolen indtil den blev nedlagt. Han var medlem af Jakobskirkens menighedsråd i mange år.

Beretning nedskrevet d. 22.1.2010.

Huset på Havelodden 7 af Henning Nielsen

Huset på Havelodden 7 er opført i 1938, tror jeg nok. Det er delvist bygget af brugte materialer, idet min far Peter Nielsen havde fået nogle materialer fra et banehus, som skulle rives ned. Han sagde bagefter, at det ville han aldrig gøre mere, for banehuse er bygget meget solidt.

Vi boede da til leje på 1. sal over et malerværksted på Ringstedvej, der hvor nu "Murergården" ligger.

Grunden blev støbt af far, og der blev gravet ud til kælder under det halve af huset. Huset indeholdt stue, køkken, soveværelse og et mindre værelse.

Murerarbejdet blev udført af murermester Kronsten fra Gevninge. Han var bror til ejeren af Klemmefabrikken på Ringstedvej. Tømmerarbejdet blev udført af tømrer J.V. Hansen fra Gevninge.

Vi flyttede ind, da jeg var 1½-2 år gammel.

I 1939 flyttede vi ud igen, da far blev bestyrer på Enghavegaard i Thorup ved Hundested, som var overtaget af staten. I en periode var huset på Havelodden 7 lejet ud. Staten solgte så Enghavegaard i 1940 eller 1941 og vi ville flytte hjem igen, men lejeren ville ikke flytte ud. Så flyttede vi til en bolig i Lille Højbrøndsstræde i en periode, men kunne så flytte til Havelodden igen senere i 1941.

Medens vi boede i huset, blev værelset i en periode

udlejet til en, som var medlem af vagtværnet. Han var samtidig (eller efterfølgende?) politielev og hed Søren.

Da vi boede der, var grundene på Havelodden 5 og 9 ubebyggede, og de børn, der var i området, gravede huler og legede på nr. 5. Min far købte skovle til os, og efterhånden som de forsvandt, købte han flere, indtil alle kvarterets børn havde skovle.

På grunden nr. 9 lejede far jorden, så vi havde nyttehaver der.

På grunden nr. 11 boede "kanon-fotograf" Larsen, der havde sin faste arbejdsplads på Stændertorvet. Familien Larsen boede i en togvogn, som var indrettet til beboelse. Jeg husker ikke, om der var hjul på, eller hvornår vognen blev erstattet af et hus.

Kanonfotograf Larsen tog et billede af min mor Johanne Nielsen samt min yngste storebror Egon og mig, antagelig i 1942 eller 1943 s. 12.

En oplevelse fra Havelodden 7, som jeg husker, var et tidspunkt, hvor jeg var lagt og skulle sove til middag. Så kunne jeg ud af vinduet se en stor ballon, der pludselig brød i brand. Det var en løserevet spærreballon, som havde taget hele turen over Vesterhavet og som blev skudt ned ved Roskilde.

På første billede ses huset med min familie og mig uden for. Fra venstre: min mor Johanne Nielsen, moster Else Benjaminsen med min storebror Karl bagved. Siddende på trappen min far Peter Nielsen med min yngste storebror Egon hos sig. Lidt foran ham min morfar Thomas Raaby med mig på det ene knæ og min kusine Kirsten på det andet. Bagved i døren min yngste moster Elise Raaby, kaldet Lis.

Banehuset på Stenvænget

Huset var et banehus på Stenvænget, lige overfor remisen. Min morfar Thomas Raaby var overbaneformand og havde tjenestebolig der i den sydlige del af huset, som var et to-families hus. Lige øst for huset lå Skærvefabrikken og der var tipvognsspor ned til grusgraven, hvorfra råmaterialerne til skærverne blev hentet.

Lige ved siden af stenknusermaskinerne lå en bolig til nogle af medarbejderne. De havde også nogle børn, som vi kunne lege med, når vi var på besøg.

Min morfar var blevet enkemand, men havde stadig 4 hjemmeboende børn, hvoraf moster Lis var den yngste. Hun blev konfirmeret i efteråret 1938.

På billedet ses min familie og mig fotograferet til moster Lis' konfirmation. Hun hed Elise Raaby. Fra venstre: Ketty Raaby, min far Peter Nielsen, Louise Raaby med min ældste storebror Karl foran, Louises forlovede

Bruno, min mor Johanne Nielsen (født Raaby) med min yngste storebror Egon i hånden, min morfar Thomas Raaby med mig på armen, moster Lis (Elise Raaby), onkel Johannes Benjaminsen og Else Benjaminsen.

Billedet er fotograferet af min morbror Søren Raaby, som boede hjemme og var trafikelev ved DSB. Søren var med i modstandsbevægelsen, og da min morfar opdagede, at han gemte våben, blev han bedt om at flytte, så jeg husker, at vi under krigen besøgte ham på Kirkegårdsvej i Roskilde, hvor han havde lejet et værelse.

Man kan formode, at han var en af dem, som havde været med til at afholde skydeøvelser i grusgraven ved Stenvænget. Jeg har i familien set et billede af Søren med maskingevær, taget i haven ved banehuset, men jeg har ikke kunnet opspore dette foto.

I køkkenet var der en meget stejl trappe op til 1. sal, hvor jeg husker det var bekvemt at blive anbragt, så man kunne

overskue tingene. Særligt husker jeg en episode, hvor mine mostre havde gang i pandekagebaging, og hvor en pandekage havnede på loftet og en anden strøg direkte hen i køkkenskabet. Der var gang i sagerne og det var spændende.

Jeg havde af og til den fornøjelse at komme med morfar ud på tilsyn, f.eks. ud ad Køge-banen eller Lejre-banen. Det foregik på skinncykel, hvor jeg kunne sidde på den trekantede platform, medens bedstefar trådte i pedalerne, for det meste uden at holde på styret. Når der skulle komme et tog, løftedes skinncyklen af sporet til det var kørt forbi.

Fra banehuset kunne vi også betragte togene som passerede, og en tur med hen på remisen var også spændende for os drenge.

Henning Nielsen

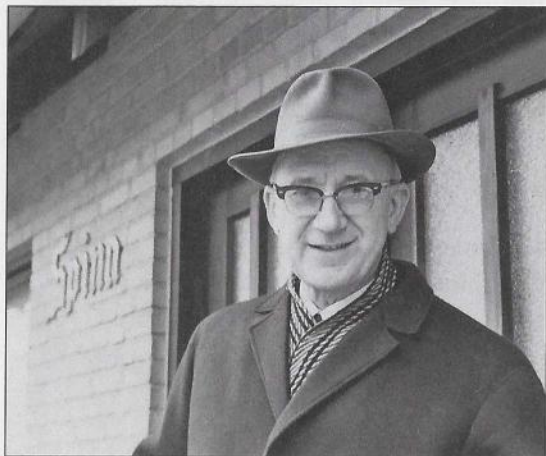
Født 30.4.1937 på Ringstedvej, Roskilde

Beretning nedskrevet d. 17.3.2010.

Vilhelm Møller-Christensen. Skeletforskeren i Roskilde

af Henrik Denman

I 1966 flyttede en læge ind i en nyopført villa på Østervang 42 i Roskilde. Huset var i en byggestil, der var typisk for den tid, og udefra ville man ikke lægge mærke til meget omkring huset, måske lige med undtagelse af husets navn. På muren ved siden af hoveddøren var et skilt med husets navn: ”Spina” efter *Spina nasalis anterior*, altså forandringer under næsen efter spedalskhed.

Det specielle navn gav et fingerpeg om, at der her boede en usædvanlig person – og det var da også tilfældet. Den nye beboer hed Vilhelm Møller-Christensen, og han var læge, men ikke blot en almindelig familielæge. Han var medicinhistoriker, og han var internationalt anerkendt inden for medicinhistorie og leprologi, det vil sige læren om spedalskhed. Han var verdenskendt i fagkredse, og han var populær i dagspressen, hvor

han var kendt som skeletforskeren.

Vilhelm Møller-Christensen flyttede til Roskilde i 1966, fordi han holdt meget af byen. Han havde tidligere boet i byen i en årrække, men det var andre steder på Sjælland, han havde

slået sine folder og gjort det arbejde, der gav ham verdensberømmelse.

Opvækst i Haslev

Han blev født den 28. juni 1903 i Haslev på Midsjtjælland. Han kom fra et indremissionsk miljø. Faderen Niels Christian Christensen var bygmester og blev senere højskoleforstander og lærer på Haslev Håndværkerhøjskole. Moderen Anna Marie Kirstine Frederikke Petersen Møller var lærerinde. Familien bestod desuden af et tvillingepar, de to døtre Margrete og Elisabeth, samt en storebror Einar.

Det fremgår af kirkebogen for Haslev Sogn, at Vilhelm blev døbt den 2. august 1903 i Haslev Kirke. Det fremgår også af kirkebogen, at forældrene i 1931 ved kongelig bevilling fik lov til at ændre deres efternavn til Møller-Christensen.

Der berettes ikke meget om barndomshjemmet i de skriftlige kilder, vi har, men intet tyder på, at det adskilte sig væsentligt fra mange andre af tidens middelklassehjem. At begge forældre var lærere kan måske have medvirket til at stimulere den unge Vilhelms intellektuelle evner og boglige interesser og bakket op om hans ønske om at tage studentereksamen og blive optaget på medicinstudiet.

Forstanderboligen på Haslev Håndværkerhøjskole udgjorde barndomshjemmets fysiske rammer. Kulturhistorikeren, forfatteren og kommunisten Rudolf Broby-Johansen, der er kendt for hovedværket *Hverdagskunst – Verdenskunst*, gik i gymnasiet med Møller-Christensen. Han nævner i en af sine bøger, at kammeraterne kaldte Vilhelm for ”bygmesteren” efter hans far.

Vilhelm blev student fra Haslev Gymnasium, hvor hans lærer i naturhistorie, Martin Danielsen, havde stor betydning for ham. Senere i livet tilskrev han Martin Danielsen æren for, at han havde valgt medicinstudiet, hvilket han var meget taknemmelig for. Allerede i løbet af studiet blev Vilhelms interesse for medicinens historie vakt af professoren i faget, Vilhelm Maar:

”Da jeg hørte professor i medicinens historie i København, Vilhelm Maar, holde forelæsninger i 1923, fik jeg interesse for faget. Senere kom jeg ind i den medicinhistoriske forskning, hvor Maar lærte mig metode og kildekritik, etc. etc. Dermed var det hele i gang for mit vedkommende...”

I sommeren 1928 blev Møller-Christensen cand. med. fra Københavns Universitet, og derefter var han ansat i korte vikariater, inden han i 1932 slog sig ned som praktiserende læge i Hillerød og samtidig var tilknyttet Frederikssund Hospital.

Han blev interesseret i pincetter og andre kirurgiske instrumenter, og han begyndte at udvikle nye pincetter og opfandt i den anledning en ny type trebenet pincet. Opfindelsen blev ikke nogen stor succes, men den vakte Møller-Christensens interesse for de mange forskellige typer af pincetter, der fandtes, ikke bare moderne, men også historiske fra oldtiden og middelalderen. Han forskede i faglitteraturen og besøgte arkæologiske museer i Berlin, Nürnberg, Napoli, Paris og London og begyndte snart efter arbejdet på en doktordisputats om pincetten. Han forsvarede sin doktordisputats om pincettens historiske udvikling i 1938.

Klostrets hemmeligheder

Vilhelm Møller-Christensen havde mange andre interesser end lægegerningen, ikke mindst arkæologi.

I nærheden af Hillerød havde der i middelalderen ligget et kendt og betydningsfuldt kloster, Æbelholt Kloster. I begyndelsen af 1930-erne

vidste man ikke præcis, hvor det havde ligget. Han var nysgerig efter at finde frem til dets placering og om muligt at grave det frem. Når han var på sygebesøg på egnen, spurgte han lokale om klostrets placering, uden dog at få ret meget konkret at vide.

En tidligere udgravning af Øm Kloster i Jylland var en af de første større arkæologiske udgravninger i Danmark, hvor en grundig undersøgelse af de udgravede skeletter også indgik. Det var tuberkuloselægen Kristian Isager, der havde stået for skeletundersøgelserne ved Øm. Udover køns- og aldersbestemmelse omfattede de også beskrivelse af sygdomsspor på skeletterne. Vilhelm Møller-Christensen ville træde i Kristian Isagers

fodspor og beskæftige sig med *palæopatologi*, dvs. forskning i tidligere tiders sygdomme, bl.a. spedalskhed, via eksempelvis skeletter.

Han fandt efterhånden ud af, at det tidligere Æbelholt Kloster skulle have ligget på egnen vest for Hillerød, formentlig på en mark, der hørte til den senere Klostergård. Denne gård var beboet af Anders Andersen, og efter aftale med ham tog Møller-Christensen tidligt om morgenen den 15. september 1935 til Klostergårdens marker sammen med tre andre mænd for at undersøge området.

Kloster med skeletter

I middelalderen var Æbelholt Kloster Nordens førende Augustinerkloster. Det blev stiftet omkring 1175, da det fik tilladelse fra paven til at modtage folk, som ønskede at blive omvendt.

Klostrets forhistorie er interessant. Forløberen for Æbelholt Kloster lå på Eskildsø i Roskilde Fjord. Historien fortæller, at klostrets munke ikke var helt så fromme som man ønskede. De havde gang i den med fester og kædedans, og dagen efter sådanne fester skulle de være så hede af druk, at de hellere ville sove end synge lovsang.

Alt det skulle den franske munk, Abbed Vilhelm, sætte skik på. Det lykkedes for ham, for efter at han flyttede ordenen til Æbelholt, indtog klostret en særstilling blandt Augustinerklostre i hele

landet. Selve klosterkirken blev opført i flere tempi med kortere eller længere afbrydelser imellem gennem 1200-tallet.

Klostret blev ikke nedlagt straks efter Reformationen. Kirken

blev i 1500-tallet anvendt som sognekirke, mens selve klostret blev revet ned og stenene brugt til opførelse af Frederiksborg Slot og lokalt af omegnens bønder. Resterne af anlægget fik lov til at forfalde, og herefter blev det anvendt som stenbrud, så der kort efter år 1800 ingen synlige rester var tilbage over jorden.

Vilhelm Møller-Christensen arbejdede ihærdigt på at fremdrage ny viden fra udgravningen af Æbelholt Kloster.

Undersøgelsen bestod i at bore en jernstang ned i jorden på steder, man havde vurderet kunne være mulige lokaliteter for klostrets fundament. Efter få søgninger fandt man noget fast og begyndte at grave. Snart fandt man velbevarede rester af en teglstensmur, og det gav blod på tanden.

Denne første udgravning af det forsvundne Æbelholt Kloster skabte national opmærksomhed, interesserede begyndte at strømme til udgravningsstedet på søndage for at tage del i udgravningerne, og efter nogen tid begyndte Nationalmuseet for alvor at interessere sig for sagen og gik ind med mere systematiske udgravninger.

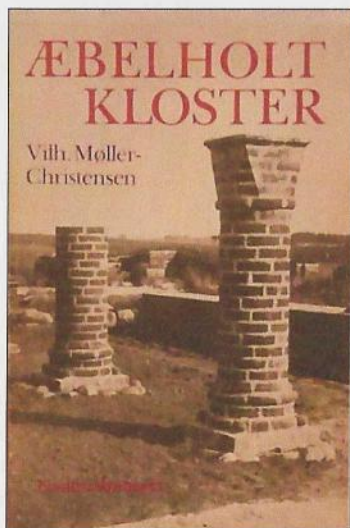
I de første år handlede det om at udgrave klosterruinerne. De udgravede ruiner blev fredet i 1936, og i 1942-43 var det egentlige klosteranlæg i store træk blotlagt.

Bogen om klostret

Udgravningen af skeletterne på klostertomten var en selvstændig udfordring, og her kommer Vilhelm Møller-Christensen ind i billedet. Opdelingen af udgravningen i bygninger og skeletter skyldtes dels økonomiske årsager og dels, at Møller-Christensen ønskede at udgrave skeletterne efter en metode, han selv havde udarbejdet.

Skeletterne blev i første omgang bragt til Møller-Christensens private bopæl, hvor også de patologiske og antropologiske undersøgelser foregik.

Udgravningerne foregik helt

frem til 1968, men størstedelen af arbejdet blev gjort i perioden 1941-1949, hvor også de fleste af skeletundersøgelserne blev lavet. Udgravningen resulterede i udgivelsen af flere artikler, men derudover også i Vilhelm Møller-Christensens *Bogen om Æbelholt Kloster* fra 1958. På daværende tidspunkt var bogen det hidtil mest omfattende værk om palæopatologi skrevet af en dansker og på dansk, og endnu i dag har den klassikerstatus i den danske litteratur om palæopatologi.

Bogen er opbygget således, at første halvdel redegør for den historiske baggrund, herunder en generel introduktion til middelalderens klostervæsen, klosterarkitektur, augustinerordenen og andre munkeordener. Anden halvdel omhandler skeletterne og deres sygdomstegn. Sygdomme og skader (læsioner) behandles særskilt i hvert sit afsnit. Tandsygdomme, reumatologiske sygdomme og infektionssygdomme som syfilis og tuberkulose er de vigtigste emner i afsnittet om sygdommene.

Ved udgravningerne fandt man i kirkegården omkring 800 skeletter, og her gjorde Vilhelm Møller-Christensen et fund, der vakte hans nysgerrighed. Han fandt et skelet med lettere deforme knogler, som han mistænkte for at være tegn på spedalskhed. Han undersøgte skeletterne systematisk og kunne konstatere, at der havde været en stor udbredelse af spedalskhed på egnen. Han kunne ikke umiddelbart få andre forskeres opbakning til, at skeletterne havde tegn på spedalskhed, men han var ikke klar til at opgive sin teori. Han havde blot brug for flere skeletter, hvis han skulle have bekræftet teorien om, at spedalskhed afsatte spor i kraniet og andre knogler.

Gennembruddet

Vilhelm Møller-Christensen indledte derfor en jagt på et spedalskhedshospital fra middelalderen, og det bar frugt, da han fandt hundredvis af spedalske skeletter ved en gård nær Næstved. Fundet blev kimen til et internationalt forskningsgennembrud inden for spedalskhed.

I 1948, mens han boede i Roskilde, gjorde han det vigtige fund ved Næstved, som kom til at sætte yderligere skub på en forskningskarriere i international klasse. Hans historiske interesser skulle nu vise sig ikke blot at have arkæologisk betydning, men at give praktiske resultater for en ny generation af læger.

Han fandt frem til en tomt og kirkeruin fra et spedalskhedshospital, Sankt Jørgensgård ved Næstved, og i de følgende år foretog han her systematiske udgravninger og undersøgelser, der resulterede i en enestående samling af spedalskhedsskeletter.

Ingen vidste nøjagtigt, hvor Sankt Jørgensgård ved Næstved havde ligget. Men Vilhelm Møller-Christensen gav sig igen til at udsørge lokale bønder i området. Han havde hørt, at der i middelalderen lå et særligt hospital i nærheden af Næstved – en såkaldt Sankt Jørgensgård, hvor syge blev tvangsiseret for at undgå at sprede den frygtede sygdom. Sådanne gårde fandtes flere steder i landet. Således lå der i Roskilde i middelalderen også en Sankt Jørgensgård – lige ved Sankt Jørgensbjerg Kirke. I Danmark blev spedalskhed udryddet allerede i middelalderen, ikke mindst takket være Sankt Jørgensgårdene.

Udgravningerne blev sat i værk, og de blev afsluttet i 1951. I alt fandt Vilhelm Møller-Christensen og hans hjælpere frem til knogler fra omkring 650 forskellige mennesker. Alle sammen personer, som endte deres dage på spedalskhedshospitalet. Da han undersøgte de mange skeletter fra udgravningerne i Næstved, konstaterede han, at et bestemt lille ben var forsvundet på mange af kranierne. Det lille ben hedder *spina nasalis* og sidder som en spids på den øverste del af overkæben. Lige præcis den opdagelse fik afgørende betydning for forskningen i spedalskhed – og selvfølgelig også for Vilhelm Møller-Christensens berømmelse.

Tiltrukket af Roskilde

Vilhelm Møller-Christensen var kendt som et nysgerrigt, udadvendt og venligt menneske – men ikke specielt kulturelt interesseret. Han gik ikke synderligt op i kultur, kunst eller historiske museer, men havde en levende interesse i middelalderen og arkæologien. Han kunne dog tage med på et besøg i en zoolo-

gisk have, hvis han var på rejse i f.eks. Asien eller Afrika.

Han boede i Roskilde i et par omgange – tilsammen blev det til mange år. Roskilde blev den by, han kendte bedst, og som han befandt sig bedst i.

Allerede i 1939 flyttede han med sin første kone Emmy og deres tre børn til byen for at arbejde som skolelæge og praktiserende læge. Frem til 1956 boede han på Dronning Margrethes Vej 23. Huset er i dag kendt som embedsbolig for Roskilde Domsogn. Det er opført i 1930 og er tegnet af arkitekten Carl Møller, der pudsigt nok boede længere henne ad vejen i nummer 28, som han selv havde tegnet. I mange år var det demensplejehjem Lillehjemmet, og i dag har den kommunale hjemmepleje til huse her.

Efter det mangeårige ophold i Roskilde flyttede han til Karlslunde Strand, indtil familien igen flyttede tilbage til byen i midten af 1960'erne. I en kort periode, mens det nye hus blev opført på Østervang 42, boede han i en villa på Københavnsvej 27, hvor der i dag er biludlejning.

Huset var tegnet af en anden kendt Roskildearkitekt, Arne Hoff-Møller, der interessant nok var søn af arkitekten Carl Møller.

I 1966 flyttede han ikke blot til Østervang 42; han blev skilt fra sin første kone Emmy, hvorefter han samme år giftede sig med sin nye kone Martha.

Hjem med skeletgæster

Vilhelm Møller-Christensen var ikke blot anerkendt i lægefaglige kredse og for sit bidrag til at styrke forskningen og behandlingen af spedalskhed, som også i dag er udbredt visse steder i verden, men han optrådte også jævnlige i dagbladene.

Da Æbelholt Klostermuseum blev indviet i 1957, boede han ved Karlslunde Strand. Det var et usædvanligt hjem, for det var

fyldt med skeletter. En journalist besøgte ham året før og beskrev sin oplevelse:

"Da vi kom op på loftet, mødte der os et syn, der mest af alt henledte tankerne på en masse morders lagerrum. Overalt sås knogler og dødningshoveder. Det var faktisk til at begynde med alt andet end hyggeligt. Stod vi her lige på tærskelen til at opklare alle hidtil uopklarede mord i Danmark?"

Skulle den pæne unge mand, vi besøgte, foruden sin skolelægepraksis på egnen gå rundt og slå folk ihjel for at more sig med at koge benene af bagefter? De "afkogte" knogler så endda ud til at have lidt en voldsom overlast!"

Men det var som bekendt spedalskhedsskeletter. Møller-Christensen kunne tilmed fortælle, at skeletterne ikke blot havde arkæologisk og medicinhistorisk interesse, men at de bidrog til at hjælpe forskningen mod spedalskhed fremad verden over.

Han fortalte i et andet avisinterview samme år om skeletterne. Et af de første skeletter, han fandt ved udgravningerne, havde ikke tegn på spedalskhed, men 16 helede krigslæsioner. Det syntes han selv var fantastisk.

"Men det var også en urolig tid, man levede i, et middelalder-tidsafsnit med borgerkrige, nordiske krige og krige mellem konger og kirke, og der var næsten aldrig fred.

Undersøgelserne har da også vist, at 25 procent af samtlige fundne mandeskeletter bærer spor af kølleslag, armbrøstskud og sværdhug. Men det mærkelige er, at forbavsende mange overlevede disse sår. Måske hænger det sammen med, at man ikke havde den bakterieflora, vi nu kender, og da der ikke var så mange sårbakterier, helede sårene af sig selv."

På spørgsmålet om, hvor han havde undersøgt de mange skeletter, svarede han:

"Det har jeg gjort hjemme. Jeg har efterhånden skeletter fra kælder til kvist. Hele huset er foret med dem."

Journalisten var derefter nysgerrig på, hvad hans kone mente om den indretning af hjemmet.

"Undertiden synes hun, der er lidt rigeligt med "skeletgæster", folk med samme interesse som jeg, men ellers har hun taget det tappert, selv om hun naturligvis glæder sig til, at museet bliver færdigt."

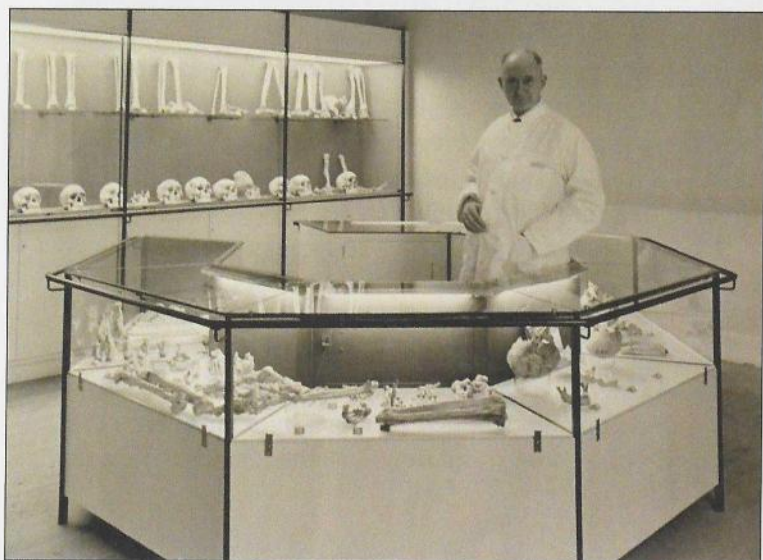
Rejser til hele verden

Vilhelm Møller-Christensen blev jævnligt inviteret til kongresser over hele verden. Da han kom hjem fra en af konferencerne, kunne han fortælle, at hans opdagelse faktisk blev anvendt i sygdomsforskningen flere steder i verden. Et eksempel var en læge fra Belgisk Congo, som foretog en undersøgelse af 100 spedalskhedspatienter, og han konstaterede ganske rigtigt, at spina nasalis var forsvundet i de værste tilfælde.

Hans berømmelse rakte vidt omkring. Den engelske forfatter Graham Greene hørte således om Møller-Christensen, da han i 1959 besøgte en kendt belgisk forsker på spedalskhedshospitalet i Belgisk Congo og blev så fascineret af det, at han gav Møller-Christensen en fiktiv birolle i sin roman *Udbrændt* (på engelsk *A Burnt-out Case*) fra 1960.

Han var glad for berømmelsen. Den ansporede ham til at fortsætte sit arbejde, som han fortalte en journalist med oprigtig glæde:

"Jeg skal såmænd villigt indrømme, at det er min kæreste beskæftigelse i dag at sætte mig op på loftet og "lege med skeletter". Det er næsten som at tale med gode venner, når jeg "taler med dem". Og nogle af dem har jo for øvrigt også fulgt mig i tykt og tyndt."

Et aktivt liv

Vilhelm Møller-Christensen levede et aktivt liv. Foruden de to vigtige arkæologiske udgravninger af Æbelholt Kloster og Sankt Jørgensgård ved Næstved deltog han i omfattende udgravninger flere steder i Danmark og i udlandet.

I 1964 indrettede han et lepramuseum som en speciel afdeling ved Københavns Universitets medicinsk-historiske museum, som i dag er en del af Medicinsk Museion.

Han kastede sig også over lokale undersøgelser. I 1976 gennemførte han sammen med andre forskere en retsmedicinsk undersøgelse af viceadmiral Just Juels (1664-1715) lig, som befinder sig i en krypt i Roskilde Domkirke. Han var en dansk søhelt, som omkom under Store Nordiske Krig 1700-1721 i søslaget ved Rügen, hvor hans skib *Justitia* kom i kamp med en overlegen svensk flåde. Ifølge de historiske kilder blev han ramt i hoften af en lænkekugle, blev hårdt såret og døde efter nogle timer med stærke smerter. Han havde samtidig i sine dagbøger beskrevet sit helbred som skrøbeligt, og aftenen inden søslaget havde han haft stærke mavesmerter og var blevet undersøgt af skibets kirurg. Det var derfor interessant at undersøge, om den egentlige dødsårsag var heldedøden.

Liget var delvis i forrådnelse og delvis mumificeret. Efter aftale med en radiologisk overlæge på Roskilde Sygehus blev ligets bækken røntgenfotograferet på sygehuset Billederne viste, at højre bækken og hele den øvre del af højre lårben var sønderskudt, og at knoglesplinterne omsluttede en cirkelrund defekt. Dermed var det fastslået, at viceadmiralen i overensstemmelse med kilderne blev ramt af en kugle i hofteregionen, og at han formentlig døde af forblødning på grund af en brist på en af bækkenets store pulsårer.

Vilhelm Møller-Christensen var gennem mange år aktiv inden for Dansk Røde Kors. Han var således formand for Roskilde-afdelingen i en længere årrække i to omgange.

Han døde den 15. november 1988 – 85 år gammel. Han sov stille ind i sit hjem i Roskilde. Han blev begravet på sine forældres gravsted på kirkegården i Haslev, hvor siden hans ene søster, Grete, og kone nummer to, Martha, også blev begravet.

Illustrationer:

1. Vilhelm Møller-Christensen foran sit hus på Østervang 42, som han gav navnet "Spina". Foto: Øivind Larsen
2. I 1966 flyttede Vilhelm Møller-Christensen til sit nye hus på Østervang 42, der var tegnet af en kendt Roskilde-arkitekt, Arne Hoff-Møller. Foto: Henrik Denman
3. Æbelholt Kloster, som Vilhelm Møller-Christensen tog initiativ til at få udgravet
4. Vilhelm Møller-Christensen udgav i 1958 *Bogen om Æbelholt Kloster*, som på daværende tidspunkt var det hidtil mest omfattende værk om palæopatologi skrevet af en dansk forsker
5. Vilhelm Møller-Christensen levede et aktivt liv med mange arkæologiske udgravninger i ind- og udland
6. I pressen var Vilhelm Møller-Christensen kendt som skeletforskeren
7. I perioden 1939-1956 boede familien på Dronning Margrethes Vej 23, der i dag er kendt som embedsbolig for Roskilde Domsogn. Foto: Henrik Denman
8. I 1964 indrettede Vilhelm Møller-Christensen et lepramuseum som en speciel afdeling ved Københavns Universitets medicinsk-historiske museum, som i dag er en del af Medicinsk Museion

Frøen fra Østergade

DLF Dansk Landbrugs Frøforsyning - frø til hele verden og 3 generationer på samme arbejdsplads af Niels Jørgen Rasmussen

I 1880-erne kom dansk landbrug ud for en større krise. Landbruget havde hidtil været et kornlandbrug, men nu væltede billigt amerikansk og russisk korn ind over Europa. I Danmark var man nødt til at lægge landbruget om, så der blev størst vægt på animalsk produktion. Og det krævede, at man måtte importere foder eller forbedre den hjemlige foderproduktion.

Andelstanken slog også igennem inden for frøavl, og 27. januar 1906 blev Danske Landboforeningers Frøforsyning (DLF) stiftet i København. Først omfattende landboforeningerne på Sjælland, Bornholm og Møn, og fra 1913 blev DLF landsdækkende.

Da de første danske andelsmejerier begyndte deres virksom-

hed i 1880-erne, var det vanskeligt at klare vinterfodringen med foder af god kvalitet, idet dyrkning af rødfrugt kun var begyndt så småt og der var ingen egentlig frøavl af velegnede sorter. Der var heller ikke megen avl af rødkløver, hvidkløver, hundegræs og timothe. Det skulle importeres fra Tyskland og andre lande i Europa samt fjerne lande som Australien og Sydamerika.

En af stifterne af DLF var gårdejer Povl Nielsen fra Stevns, der også blev DLF's første formand. Han mente, at det nu skulle være slut med at importere udenlandsk frø, og at man ved samarbejde skulle opnå at finde de bedste danskavlede markfrø, der passede til danske jord- og klimaforhold, og som måske også kunne eksporteres.

Dette bevidste avlsarbejde gjorde, at man ved DLF's 25 års jubilæum kunne konstatere, at det nu var slut med dårligt frø, nu havde man godt frø, god høst og godt udbytte fra dansk

10 års jubilæet

jord og at arbejdsfeltet var ubegrænset. Ved 50 års jubilæet i 1956 var arealet til frøproduktionen siden stiftelsen i 1906 blevet 12-doblet.

Oprindeligt var det et mål at producere frø til Danmark, men billedet ændrede sig gennem årene til at dyrke til eksport, i første omgang til øvrige europæiske lande, men senere også til oversøiske markeder. Salget på eksportmarkedet var 5-6 gange større end hjemmemarkedet.

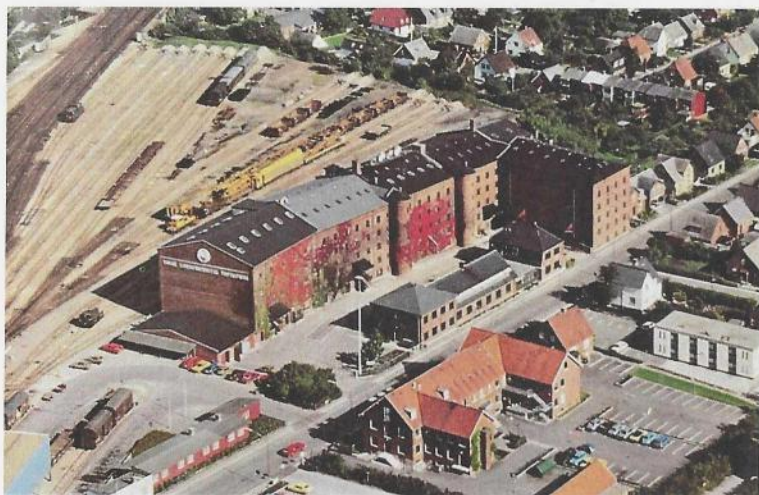
I 1969 blev Langelands Frøavls-Kompagni købt og det var en stor investering til gavn for selskabet og avlerne. En del af købet omfattede også Dansk Plænegræs A/S, og det viste sig at være en god forretning. I 1988/89 skete der yderligere en koncentration i den danske frøbranche ved en fusion af flere selskaber til et selskab DAN-SEED. I fusionen indgik også SN-Frø, Trifolium-Silo, Herfølge Frøhandel, Lolland-Falsters Frøhandel i Maribo og Sønderjysk Frøforsyning i Åbenrå.

I dag hedder firmaet DLF -Trifolium og man satser fortsat på målbevidst forædling og markedsføring af egne sorter. Hermed var fundamentet lagt for en globalisering, så nu er der afdelinger rundt om i verden.

I 2003 overtog DLF det hollandske selskab Cebeco Seeds Group, den hidtil største satsning. Hermed opnåede man 41 % af markedet i Europa og 20% globalt. Dermed var DLF-koncernen verdens største på sit felt. DLF fortsatte med at vokse gennem nye samarbejdsaftaler og fusioner og i 2019 kom New Zealandske PGW Seeds med. Hver gang der fusioneres eller laves samarbejdsaftaler bliver der adgang til nye frøsorter, nye

patenter, ny bioteknologi, ny forskning og ny viden. DLF opererer i over 20 lande, har globalt over 2000 ansatte og omsætter årligt for ca. 7,5 mia. kr.

DLF havde først domicil i København, men i 1908 fik DLF egne kontorlokaler og lagerplads i lejede lokaler i Ringstedgade i Roskilde. I 1909 blev der købt grund lige syd for banen i Roskilde, og 1910 rejste der sig i Østergade en 5 etagers bygning, der senere blev udvidet med flere tilbygninger, senest i 1957.

Det blev en af Roskildes største arbejdspladser. På nordsiden af vejen med lagre med afdelingerne Spiringen og Analysen og på sydsiden lå Husmændenes Frøsalg. Man havde fælles udflugter og julefrokoster og i daglig tale så arbejdede man på "Frøen".

Omlægninger af laboratoriekontrollen, større rensningsmaskiner, brug af mejetærskere med stor tankkapacitet og behovet for en rationel transport gjorde at fleretagers bygninger var uegnede, og derfor blev der opkøbt arealer og bygget moderne afdelinger rundt om i landet.

I dag er der stadig frø-kontorer i den store rødstensbygning. Det er hovedkontoret for den verdensomspændende virksomhed DLF-Trifolium, hvor der her er ca. 60 ansatte, men der er også mange andre firmaer og styrelser, der har kontorer og arbejdspladser i de gamle magasiner. Bygningen overfor på

sydsiden af Ny Østergade er i dag en del af Hospitalet, nu Roskilde Universitetshospital, men har også været Amtscentral for undervisningsmidler. Det er jo en god og central adresse med nærliggende tog- og busstation, så det kan næsten ikke være bedre for de mange servicevirksomheder og kontorer.

Ud mod Ny Østergade lå også administrationsbygningen og portnerboligen, der i dag er revet ned og arealet udlagt til parkering.

Målene med at udvikle det bedste frø til det danske landbrug kan ikke overvurderes og er en væsentlig forudsætning for et effektivt landbrug. DLF laver i dag det bedste frømateriale til landbrugsafgrøder, rullegræs og til græsplæner. Man er ligefrem leverandør af verdens bedste rullegræs til fodboldbaner og kan sammensætte den optimale blanding af de forskellige frøsorter, specifikt udvalgt til det og det klima og den og den jordbundstype og nedbør overalt i verden. Det seneste verdensmesterskab i fodbold blev således spillet på dansk græs. I en god plæne indgår ofte mere end 3-4 græsarter og inde foran målet er de mest slidstærke. Man kan således godt hævde, at det danske landshold altid spiller på eget græs!

Men det startede altså med en andelsforening og fælles visioner, og at det har været en god arbejdsplads vidner følgende beretninger om.

Firmaet havde i 1981 75 års jubilæum. Det blev fejret på Svogerslev Kro med festmiddag, sange og officielle taler. E.M. Damgård Jensen var med, hun havde ikke mod til at rejse sig og holde tale, men i personalebladet "Spiren" for januar 1981 skriver hun:

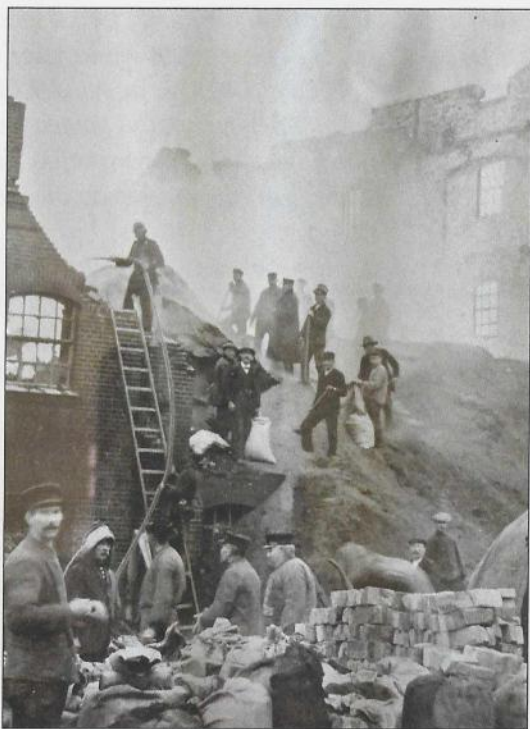
Tre generationer på DLF

Da jeg ikke havde mod til at sige noget på 75 års dagen, vil jeg her i "Spiren" berette lidt om betydningen af en god arbejdsplads igennem 75 år, idet jeg står som 3die generation i 21. sæson ved DLFs analyse.

Jeg kan oplyse, at min morfar, Malling Jensen, var sæsonarbejder omkring 1910 og derefter listefører på lageret under forvalter Jensens ledelse. Det var inden 8-timers arbejdsdagen blev indført. Fra 6 morgen til 6 aften. Min mor mindes endnu, da hun ved sin mors hånd gik til sin far i den sene aftenstund

med en hjerte-
styrkning, når han
havde vagt ved de
store rensesmaski-
ner. Hun husker
dens sagte tikken-
de suk, de nyfeje-
de gulve og frøets
stærke duft.

Hun tænker på
den mørke vej der-
til, næsten ingen
gadelygter var der
dengang, kun lidt
lys fra banegården
oplyste den røde
bygning, og ved
vejen stoppede
bommen, der satte
grænse mellem
Roskilde By og

Skt. Jørgensbjerg Sogn. Men når julen nærmede sig, blev der
uddelt en kasse cigarer og en pose kaffe samt et mindre kontant
beløb (20 kr.) til hjemmet, og det blev modtaget med stor tak-
nemmelighed.

Min mor husker branden i 1913 som 6 års pige, den mørke
røg og den stramme lugt fra frøet, der brændte. Og tiden med
1. ste Verdenskrig 1917-18, hvor den spanske syge hærgede så
hele familien lå, og Frelsens Hær måtte pleje i mange hjem.
Min morfar var meget syg, men på 9. dagen vendte krisen sig
til det bedre, og det lyste op for hele hjemmet, da det samtidig
bankede på døren og en kollega bragte ham hans ugeløn for 14
dage, er det forståeligt, at det bragte stor glæde. Det var ikke
almindeligt alle steder, der blev udvist denne service mod en
sæsonarbejder.

Min mor (Rigmor Jensen) blev udlært ved handelen og i
1928 blev hun fastansat af direktør H. J. Hansen ved frøanaly-
sen, og dengang var de der hele året. Hun kom i bogholderiet
ved terminen og senere i avlsafdelingen, hvor hun tog imod

skemaer og hjælp til i statistikken, for så igen til august at tage fat på analysen. Hun førte analysejournaler og var meget glad for sit arbejde. Blev gift i 1934, og hendes glæde blev stor over, at se en af hendes piger antaget til samme gerning, hvor hun gennem mig har fulgt sit ungdomsarbejde med stor interesse. Ja, det var, hvad jeg er blevet vidende om fra for længe, længe siden.

Og nu er der løbet meget vand i stranden siden da. Tiderne skifter og alt forandrer sig, når man tænker sig, at da jeg begyndte i DLF i 1954, var det med De, Hr, Fru og Frk. Nu er det blevet du og næsten fornavn, så man næsten ikke ved, hvad vedkommende hedder til efternavn. Jeg kom under fru Starcks ledelse gennem 6 dejlige år, blev gift i 1960, hvor man troede dengang, at alt var velforvaret, når man blev gift, men man bliver klogere. Selvom man var i de glade tressere, fulgte landbruget ikke med, og vi måtte trække på de resurser, man har – og det er os kvinder – så jeg ringede til direktør Fredenslund og spurgte om de manglede damer i analysen, og der kom jeg under fru Hanssons ledelse, hvor jeg har været siden og er meget glad for mit arbejde på analysen. Jeg håber at DLF må få styrke til at bevare et sundt klima og held og lykke til.

Christel Kej Højse skriver i personalebladet "Spiren" 1988

Frø, ja hvad er frø? Frø er noget underligt noget, man kan vist ligefrem blive bidt af det. Der er nok ikke nogen udenfor branchen, der kan forstå det. Jeg har nu gået i frø i godt 22 år og kan vist roligt sige, at det er en interessant branche at arbejde i, især når man sidder i en provinsafdeling. Der er 117 forskellige ting, som man skal tage sig af. Foruden det daglige papirarbejde har man kontakten til landmændene helt inde på livet, og da kan man opleve lidt af hvert. Man kan mange gange ikke undgå at blive involveret i deres sorger og glæder, og en gang imellem kan man godt føle sig som skriftefader (moder). Når man møder om morgenen, ved man aldrig, hvad der vil ske i løbet af dagen, og det gør jobbet meget spændende.

Man får gennem årene kendskab til mange ting. Gødningsplaner, div. sprøjtemidler, hele Danmarks flora såsom hønsetarm, haremad, knæbøjet rævehale, gul okseøje, hyrdetaske, svinemælde, gåsefod, storkenæb m.m. Også de forskellige kryb

som glimmerbøsser, trips, ærteviklere, bladrandbiller, galmyg lærer man noget om.

I perioder – især i høsten – hvor der er knald på, og man ikke kan spise sin madpakke i ro og fred, og hvor man sommetider ikke kan få tid til at komme på toilettet, eller når der sidder 3-4 landmænd på ens kontor med diverse vandprøver, de skal have taget (selvfølgelig altid ved kaffetid) og snakker i munden på hinanden, så man tror, man er i en hønsegård (hanegård), ja, da tænker man engang imellem: Gid en vis herre havde alt, hvad der er frø. Men sådan går det da heller ikke hele året.

Det er enormt meget, der har forandret sig i ”gode gamle DLF” i de år, jeg har været her. I sin tid skrev vi meget i hånden og på maskine. Nu er det EDB-en, der klarer næsten alting. En ting havde vi i hvert fald ikke dengang – de bjerge af papir, der kommer sammen nu til dags. Hvad så er bedst, kan man jo diskutere.

Det er med lidt vemod, jeg tager afsked, men jeg synes, at man skal holde op mens legen er god, og der er mange andre ting, jeg gerne vil prøve endnu.

Jeg vil hermed sige tak til alle kolleger over hele landet for rigtig godt samarbejde og ønsker alle og DLF held og lykke fremover.

Arbejde på Analysen

Det er E.M. Damgård Jensen, der til personalebladet ”Spiren” meget detaljeret beretter om sit arbejde. Vi har valgt ikke at korte hendes beretning ned.

Det første, der sker på Analysen, er, at Kristensen kommer med vandprøverne, som der bliver lagt i orden og får et nummer ved skrivebordet, derefter bliver de taget ud.

Frøet hældes i bakke, og med en ske tages en lille smule op mange forskellige steder i bakken, heraf vejes 2½ gram i små skåle og stilles på en plade, som bliver sat ind i varmen, hvor det står en time ved 130 grader, bliver så vejjet efter, og svindet – vandprocenten – regnes ud.

Derefter kommer så kurven med prøverne til analysering. Også de skal have et nummer og en renhedsseddel, hvorefter de går til udtagning. Næsten alt frø tages ud på en frødeler, da det gælder om at få så ensartet gennemsnit som muligt. Efter

Havefrø-
ekspeditionen
1938.
Affoto-
grafering LA

udtagningen vejes prøverne af, mængden afhænger af kornvægten, af f.eks. alm. rapgræs tages 2x5 gram, af hvidkløver 2x1 gram og af raps 2x5 gram. De fleste græsser bliver drøftet før analyseringen. Disse prøver hældes op i drøftruget. Dette er skåret af træ og har form som en firkantet fladskål. Man holder det med begge hænder, og det vippes med lette bevægelser mellem tommel- og pegefingrene, så de lette frø falder fra. Man får på denne måde en første opdeling, som letter meget, når det skal analyseres. Der skal et særligt håndelag til, som ikke mange har.

Hundegræs og eng-rapgræs drøftes på maskine der blæser det lette frø fra.

Så bliver prøverne analyseret. Det deles op i rent frø, affald, fremmed kulturfrø og ukrudt. Fremmedfrøet noteres ned på renhedssedlerne. Når man skal analysere en alm. rajgræs f.eks. af 3 g, skal man se efter, om der er kerne i hvert enkelt frø. Det gør man ved at trykke med sin pegefinger og med skalpel. På denne måde kan man mærke, at der er kerne i, og der kan være flere frø, som et aks, som så skal skilles ad, da det ene frø kan være tomt, og så går det til affald, og det siger meget. Hvis man skal skille hvert frø i sådan en prøve, kan det tage meget tid, det kan svinge fra en god prøve til en dårlig prøve 20 minutter til en ½ dag, så derfor er det meget svært at sige, hvor lang tid man skal bruge på en prøve. Det betyder også meget, om der er meget forskelligt ukrudt i, jo mere der er, jo længere tid tager det.

Så når prøverne er analyseret, kommer de til vægten igen,

alt bliver vejret hver for sig, og procenten regnes ud. Engrapgræs bliver desuden mikroskopert for alm. rapgræs. Af basisfrø tages 20 gange så meget frø som af almindelige prøver. Der kan også komme prøver, hvor der skal tages en stor portion for ukrudt eller for fremmed kultur, eller der skal tages 1000 gram for flyvehavre.

Efter analysering går prøverne til spiring. Græsser bliver talt op med hånden, for at få både store, små og tynde frø. 4 x 100 frø for store partier og 3 x 100 frø for små partier. Råvare 100 frø. Hvert hundrede frø bliver fordelt med en pincet over en rund våd filterlap, bliver lagt på spireapparaterne, som er nogle firkantede bassiner med vand i bunden. Foroven er disse dækket af plader med huller i. Filterlappen med frøet anbringes over hullet, en væge ned til vandet holder lappen våd, og en klokke med et lille hul bliver sat over lappen for at holde på fugtigheden.

Bassinerne bliver opvarmet til 25-30 grader, men først kommer frøene, for græssernes vedkommende på kulde i 5 døgn fra 10-12 grader, inden de kommer på de varme bassiner.

Kløver og runde frø som raps og kål lægges med maskine, en "klokke" med 100 huller sat på en slange med forbindelse til en støvsuger, der hældes en skefuld frø på klokken. 100 frø suges ned i hullerne og resten hældes fra. Klokken lægges over den våde filterlap, og frøene udløses. Spinatfrø lægges i pakke af vådt filterpapir med 50 frø i hver, pakkerne lægges i glas og stilles i kulderummets 10 grader. Ærter, hestebønner og majs bliver lagt i plastskåle med vådt sand og en plastpose kommes omkring.

Frøet, der lægges til spiring, ligger på flere forskellige døgn. Ærter f.eks. ligger 8 døgn, kløver i 10 døgn, græsser fra 15-26 døgn og engrapgræs skal have 33 døgn. Efter 11-12-15 døgn skal prøverne så pilles første gang, og de frø, der ikke har sat en spire og rod, bliver lagt tilbage på en ren filterlap og ligger tiden ud. For græssernes vedkommende tælles op i gode spirer og unormale spirer, og dem, der ikke har vist sig, er døde frø.

Når man skal pille en spireanalyse f.eks. rajgræs på 400 frø, siger det også meget, om det er en god prøve, som spirer 96%, så kan det gøres på 20 minutter, mens en dårlig prøve, der spi-

rer 50% med mange unormale spirer, kan tage op til 3 kvarter til en time. Det samme gælder for alt kløverfrø, at en dårlig prøve tager langt over det dobbelte af tid.

I alt rundt og hårdt frø, såsom kløver, raps og ærter findes knækkede spirer og hårde og friske udspirede frø. Når alt har ligget den tid, det skal, så bliver prøverne sluttet, og spiringsprocenten regnes ud.

Der er også meget rengøringsarbejde, der hører til på Analysen. F.eks. alle de glasplader, prøverne ligger på bliver pudset med sprit for hver prøve, vore bassiner skal gøres rene hver 8. dag og have rent vand. Klokkerne kan opvaskemaskinen klare, ellers så må vi tage resten i hånden. Ved skrivebordet skrives der sedler til alle prøver med nr., art, sort og afdeling, og hvor fru Hansen gennemgår alt, inden det forsvinder ud af Analysen.

Der holdes nøje tal på, hvor mange prøver, der skrives ind, for hver gang vi når 1000 prøver, skal vi fejre det med basser til kaffen, som er et dejligt lyspunkt, som vi ikke glemmer.

Vi er fra 22-26 damer eller piger på Analysen, der "pilles" og "drøftes". Det er noget "pilleri", og for mange tommelfingre er ikke lige sagen.

Thorkild Kristensen, der nu bor i Trekroner, fortæller, at han var uddannet ved landbruget og kom til DLF i 1961 i en kort periode. I 1967 kom han tilbage og fik fast stilling. Han var praktisk landmand og var blandt andet assistent for ledelsen, når den var ude i marken for at vurdere afgrøderne. Efter nogle måneder var det Thorkild, der arbejdede alene som vurderingsmand og kunne certificere prøverne.

Han havde Sjælland nord for Hovedvej 1 som sit distrikt, men kom også en hel del på Greveegnen og Stevns.

Han noterede indholdet af forskellige ukrudtsfrø på stedet og sammenholdt senere sine notater med prøver fra høsten. Disse prøver lå på lange hylder – Thorkild siger kilometerlange – oppe under taget. Her holdt han styr på alle de forskellige prøver, og herfra blev udtaget prøver til analysen, et arbejde, som er beskrevet andetsteds i artiklen.

På baggrund af analyseresultaterne og prøvebegrivelserne kunne der så blive arbejdet videre med udvikling af bedre frø-

materiale, og hvis der var uenighed med frøavleren om kvalitet og afregning, så var det grundlag for den endelige vurdering.

Thorkild var også ansvarlig for posthåndteringen. Han skulle hente den om morgenen på posthuset og fordele den til alle afdelinger, og kom således rundt i alle kroge i alle afdelinger. Han var også sikkerhedsrepræsentant, og kom som sådan rundt til møder på andre afdelinger i hele landet.

Thorkilds hobby var fotografering, og det kunne han udnytte i sit arbejde. Han tog i mange år billeder til DLFs månedsblad og kunne i nogen grad selv bestemme sit arbejde. Var vejret godt fotovejr, så var det om at komme afsted. Det blev til mange billeder i årenes løb, alt sammen i dias.

Thorkild var ofte chauffør for direktionen når der skulle være marksyn, og når der skulle hentes udenlandske gæster i lufthavnen, stod han der med et stort DLF-skilt.

Da Benløseafdelingen og de andre afdelinger blev etableret rundt i landet, blev mange arbejdsfunktioner flyttet væk fra Roskilde. I forbindelse med flytningen var Thorkild på Roskilde Museum og afleverede billeder og genstande, der skulle bevares og være med til at fortælle historie. Tilbage i byen var administrationen.

Det havde været en dejlig arbejdsplads, syntes Thorkild, og da han stoppede i 2000, fik han en god pensionsordning.

Hans kone Cidde fik manden hjem. Hun syntes også, at han havde været gift lige lovlig længe med sin arbejdsplads.

DLF i fremtiden

Med en årlig omsætning på 7,5 mia.kr. og omkring 100 arbejdspladser er lokalerne i Roskilde ikke længere store nok. Og desuden ønsker DLF i højere grad at markedsføre sig som en ”grøn” virksomhed. Derfor har DLF valgt at bygge et nyt hovedsæde i Egedal Kommune.

Byggeriet af de nye ca. 4000 kvadratmeter ventes at gå i gang i 2023 og indflytningen forventes i 2024.

Dermed slutter mere end 100 år for en stor, global og god arbejdsplads i Roskilde.

Bakkegaard før det blev Bakkegården af Hans Lærke ved Ole Nielsen

Tirsdag d. 28. september 2021 kl. 19.00 kunne man i Syd for Banen høre tidligere gårdejer Hans Lærke fortælle om "Bakkegaard". Hans Lærkes far havde jorden i forpagtning. Hans Lærke fortalte erindringer fra landbruget, fra opførelsen af Bakkegården og fra udstykningen af jorderne til det, der nu er 'Blomstervejsskvarteret' efter typohusudstillingen Bo-67.

Mit navn er Hans Lærke. Barnefødt i det yderste af Vindinge Lillevang, huset er der endnu, lige op til KFUM's anlæg, men det knytter jeg en kommentar til senere.

Jeg vil også fortælle om Vognmandsmarken, hvor jeg havde mit virke i tiden 1956-65.

Mine forældre købte i 1939 Marienhøj på Vindingevej, og det førte til, at vi blev næsten naboer med Bakkegaard. Der var et smalt 10 td. land stort areal imellem os, og Bakkegaard grænsede op til havekolonien Østervang og var forpagtet til

Suhrsminde, Vindinge Kommune, men tilhørende Roskilde Kommune.

Før i tiden var det jo kirken eller klostrene, der var jordbesiddere, senere blev det så kommunerne, velsagtens for at kunne styre udviklingen.

Roskilde By ejede således allerede i 1680 3000 td. land eller lig med Fløng, Glim og Svogerslev sogne. Dog ikke Provste-gaarden, der var ejet af Skt. Ibs sogn.

Vi kunne hjemmefra se, hvordan Bakkegaard og især dens jord blev misligholdt. Forpagteren, A. P. Nielsen kaldet Anders, boede ikke på gården, men i Jernbanegade 34, og det bar gården og især markerne præg af. Anders havde ellers gode evner, men han skulle aldrig have været landmand.

Han gik nok mere op i sin hobby, som var biavl. Hans børn blev lærere, og hans datter deltog som ganske ung i adskillige danseturneringer. Hendes partner, en kendt gårdejer fra Lille Valby, var tre gange så gammel som hende.

Anders havde to husmænd, og når de skulle pløje markerne, stillede de sig op, en nede ved Østervang og en oppe ved Granly, og så håbede de, at hestene selv fandt frem, de havde jo plovfurerne at gå efter.

Et år blev rughobene ikke kørt i hus, men brugt til at dække roekule med i november måned, for der var også køer på gården i krigens tid. Mælken blev for en stor del solgt ved stalddøren, 38 øre/l.

Enhver kunne da også se, at sådan kunne man ikke drive

landbrug, så for første og eneste gang ophævede Roskilde Kommune en forpagtning med en af deres forpagtere.

Derfor blev min far 1. januar 1948 tilbudt ca. 42 td. land af Bakkegaards jord, som han straks lavede til 7 marks drift. Det resterende areal fik Nicolai Andersen til sine heste. Hans arbejde var at flytte slam fra rensningsanlægget nede ved havnen. Dette slam blev kørt ud af kommunen, ud på Veddelev Mark.

Nicolai Andersen flyttede ind på gården og boede der nogle år, inden Vognmand Jens Vemmelund tog over.

Allerede i vinteren 1948 begyndte man nedrivningen af Bakkegaard, og lidt af tømmeret blev til maskinhus på Marienhøj.

Så vidt jeg husker blev de første blokke klar til indflytning i 1952. Gården blev fjernet få år senere og da der så blev bygget forretninger, ja, så blev Bakkegården til en ny bydel i Roskilde.

Mine forældre måtte lægge mange kræfter i for at få deres del af Bakkegaard til at blive et rentabelt landbrug, men det lykkedes.

Jeg husker endnu, hvordan min far tidlig morgen i foråret, inden solen tøde jordskorpen, via en sæk med 50 kg kunstgødning på nakken

såede kunstgødning på markerne. Man kunne også sprede fra vogn med en kuløse, det blev bare ikke gjort ordentligt. Derfor var det en fin opfindelse, den såkaldte gødningsspreder, da den blev taget i brug få år senere.

Bakkegaards jord var af forskellig bonitet, så der blev dyrket byg, havre, blandsæd og sukkerroer. Enkelte af de første beboere i den dengang nye Bakkegården kan sikkert huske, når vi kørte forbi med et læs sukkerroer til banen.

Og så var der kartoflerne. Jorden op imod Granly var fin til kartofler. Og her blev der i de første år lagt mange kartofler med håndkraft, og de blev også taget op med håndkraft. Disse

gangen, pris 1.50 kr.

Gudskelov kom den grå Ferguson til landet og det fik min far til at købe den første rigtige kartoffeloptager, der kom i brug på Sjælland, og så gik det rigtig godt, da den kunne tage 100 kg op pr. minut. Det blev til lange kuler med kartofler, men ikke alle nåede at blive solgt. Der var af og til "selvbetjening" i nattens mulm og mørke. Det var ikke så ærgerligt med dem, som blev stjålet, det var meget værre med dem, der frøs, fordi der nok hverken var tid eller lyst til at lukke kulen til igen.

Der var også andre former for "selvbetjening", idet jeg personligt har set flere personer bemægtige sig et juletræ, når skumringen faldt på en sen decemberdag. En vis person slap dog meget dårligt af med at stjæle et juletræ. Husets frue spurgte til prisen, og manden gik til bekendelse.

"Jeg holder ikke jul ved et stjålet juletræ, så nu ringer jeg til Hotel Prindsen, og så holder vi jul der."

Det blev et meget dyrt juletræ.

Det var også svært at holde øje med halmstakkene. Flere, der var drenge dengang, husker, når bonden kom og jog dem hjem.

Jeg synes også, at jeg i disse tider, hvor man taler om nedslidning, vil fortælle om, hvor slemt det kunne være at tage roer op. Vi kunne ikke selv nå at få taget roerne til fabrikken op til tiden og bad derfor arbejdsanvisningen om assistance, men gjorde store øjne, da de sendte en enlig mor, som boede i Solvænget. Hun kom med barnevogn og to tvillinger et år gamle i vognen og desuden en dreng på 3-4 år, som hun bandt til vognen. Kan I tænke jer, hvordan den lille familie så ud efter en arbejdsdag i oktober i tåge og pløre, når de endelig nåede hjem til Solvænget, og hvad værre var: næste dag var ligesådan.

I 1917 blev der bygget vandtårn i Bakkegaards have. Det blev mange år senere revet ned, måske fordi man i halvtredserne byggede det store tårn med svømmehal på Bymarken.

Langsomt bevægede Roskilde sig ind over Bakkegaards jorder. Først med Bakkegården ud mod Køgevej og derefter, nok i 1950-51, med Søvang og Havevangs forlængelse. Man glemte i dette byggeri desværre at gøre kloakkerne større. Vi var mange

i Havevang og Østervang, der fik fyldte kældre efter et tordenvejr.

En bette dreng, han hed Søren J., kom i 1956 ud i marken for at tilbyde sin hjælp, det blev til et livslangt venskab. Han blev Chief på Sindal Lufthavn. Min kone og jeg var med til hans 60-års fødselsdag. Vi sluttede også venskaber med flere af Bakkegårdens beboere som Henning og Ellen, Svend og Anna, Hans Hartz og frue, Helmer og Bente og ikke mindst med Erik og Elga fra No Name. Det blev til mange kortaftner og nytårsfrokoster.

På de yderste jorder blev anden etape af Granly i 1951 sat i gang. Jeg tjente mange gode lomme penge ved at pløje stubjorden op. Det var de nye haveejere glade for, for husk: havefræseren var ikke opfundet.

Der var af og til stævnemøde i Granly, f.eks. cyklede en dame 2 gange om ugen igennem den nye havekoloni op til skoven. Samtidig kom en mand cyklende via Havevang og Vognmandsmarken ud til skoven. Galant som han var havde han en stor sæk på bagagebæreren, de kunne ligge på.

Den første del af den ydre ringvej, nu motorvej, blev åbnet i 1950 og søndagaftens forlystelsen med at se på biler på hjørnet af Hestetorvet ophørte. I den forbindelse skal det nævnes, at der allerede i 1938 blev målt op til denne ringvej, som ville berøre mit fødehjem.

I 1964 blev forpagtningen ophævet. Bo-67 var på vej og også den indre ringvej, som blev åbnet i 1969-1970. Som den sidste del af min fortælling skal det med, at Roskilde Kommune blev ved med at sende regningen på forpagtningen, selvom jorden var afleveret året før.

Vognmandsmarken

Min kone Nete og jeg blev gift i 1956, og samme år købte vi hus i Havevang. Pr. 1. januar 1957 blev vi tilbudt at overtage forpagtningen af Vognmandsmarken efter forpagter Jegstrup.

Og hvad er Vognmandsmarken? Det var nogle marker, som Roskildes vognmænd havde haft til græsning af deres heste, men omkring 1930 begyndte vognene at køre på benzin, og så blev markerne samlet til en forpagtning, og Klostermejeriet havde stadig 2 td. land og en lille lade op til 1964.

Roskilde Realskole blev bygget i 1930 på tømmerhandler

Sylvest Jensen luftfoto, Det kongelige Bibliotek

Eriksens plads, og hans store tømmerlade blev så flyttet til det nuværende Astersvej. Den brændte i maj 1958, men jeg byggede en ny op igen, som desværre også blev offer for en pyroman i november 1959. O. Sivertsens Maskinfabrik fik ”solgt” tre store tærskværker ved den lejlighed. Held i uheld kan man sige, for de var blevet usælgelige.

Med til forpagtningen hørte afhentning af affald fra det offentlige slagtehus nede ved Røde Port. Der blev stillet tre gamle natvogne på jernhjul til rådighed. Mange kan vel stadig huske disse vogne, de var ikke nemme at køre op ad Klintevej og Havevang en sneglat vinterdag, men endnu værre at tømme en varm sommerdag. Det gav grobund til nogle fine græskar, som Bakkegårdens drenge med hjælp af en trillebør solgte. Det gav lidt nemme lommepenge.

Så blev Roskildevænget bygget, og det gav en masse nye naboer, hvoraf nogle havde svært ved at kende forskel på dit og mit. Hegnene blev tømt for hyldebær og blommer, de nye kartofler hentede man selv, frøgræsmarken blev til legeplads, stakken af rabarberblade hos min nabo gartner Kyed blev meterhøj. Det førte til opsætning af et hegn langs Roskildevænget, 1,8 m højt med et par rækker pigtråd øverst, vist nok det eneste boligområde i Danmark som det var nødvendigt at hegne ind.

Denne forpagtning sluttede 1. marts 1965, og så blev der lidt efter lidt bygget, først på Motelvej med dejlige villaer og siden plejehjem, skole og kirke.

Det er lidt vemodigt at mindes ungdommens dage med dens slid og slæb, men det er også skønt at tænke på den lykke det var at se kornet duve for vinden og de nye kartofler myldre op af jorden.

Mit livs historie af Orla Roed Jensen

Bente Harbo bringer uddrag af Orla Roed Jensen erindringer

Vi kender hinanden fra dengang Hvedstrup og Fløng var ét pastorat. Jeg var organist i Hvedstrup Kirke, og han var kirkeværge ved Fløng

Kirke. Orla Roed Jensen bor stadig i Fløng, hvor han dengang var ansat på kommunekontoret. Ved kommunesammenlægningen i 1970 kom Hvedstrup og Herringløse til Gundsø kommune, og Fløng kom til Høje Taastrup. Men Orla Roed Jensen overskred kommunegrænsen og blev ansat i Gundsø kommune som socialinspektør,

senere som socialchef med kontor i Gundsølille. Han var – og er stadig – et engageret medlem af Fløng Kirkes menighedsråd, hvor han f.eks. har arrangeret sognets julefest for pensionister. Her har min mand Erik Harbo og jeg underholdt nogle gange. Da han hørte om vores forening Syd for Banen, kontaktede han mig og fortalte, at han faktisk er født her i vores område, nærmere betegnet på hjørnet af Køgevej og Knudsvej, lige over for sygehuset. Jeg har fået hans erindringer og tilladelse til at bringe uddrag heraf i denne bog.

Orla Roed Jensens erindringer

Det var en varm augustdag, den 9. i 1934. Da skete der noget afgørende for mine forældre – og også for mig. Da kom jeg nemlig til verden om eftermiddagen kl. halv tre. Mor og far var blevet gift i 1930, og jeg blev døbt halvanden måned efter, den

23. september 1934 i Roskilde Domkirke af domprovst Skovgaard Petersen.

Lejligheden

Vi boede i Roskilde i en lille lejlighed på 1. sal på hjørnet af Køgevej og Knudsvej, lige over for Amtssygehuset. Man kom op til lejligheden ad en smal trætrappe, som jeg engang faldt ned af og fik en stor bule i hovedet. En af de få ting jeg husker fra 3-4 års alderen.

Lejligheden har vel været på en 40-50 m². Der var skrå lofter både i stuen og i soveværelset. I stuen var der en karnap med et trefags vindue mod nord ned mod jernbanen. Jeg husker stuen som meget mørk. En divan, et spisebord og 4 stole samt et lille bord med blomster ved vinduet var hele møblementet. I hjørnet ved døren ud til trappen stod kakkelovnen med koks-spanden ved siden af. Vi havde et lille kælderrum, hvor der var plads til koks foruden Mors og Fars cykler. I soveværelset var der et tofags vindue mod øst ud mod Køgevej, hvor vi kunne se over til det nybyggede amtssygehus med indkørslen og parkeringspladsen til 8 -10 biler, hvor der dagligt kom ambulancer med og uden udrykning, og hvor man om eftermiddagen ved besøgstid kunne følge de besøgende. Der var et stort grønt haveanlæg med en høj flagstang foran sygehuset, og hvor har jeg ofte siddet ved det lille vindue og fulgt med i, hvad der skete derovre.

Ellers husker jeg – og jeg har vel været 4-5 år gammel – en mægtig udrykning ud ad Køgevej, og vi kunne høre at bilerne standsede, ikke langt fra os. Vi fik så fortalt, at der var sket en ulykke i det store cirkus ude på Dyrskuepladsen, hvor en bjørn var gået til angreb og havde dræbt en mand. Det gjorde et stort indtryk på mig, og jeg skulle i hvert fald aldrig i nærheden af bjørne. Jeg havde i øvrigt en hvid eller lyserød bamse, der hed ”Bjørn”, og så min bedste bamse, den lille brune og efterhånden meget slidte ”Boss”.

Køkkenet var meget lille og meget smalt. Der var en dør ud til trapeafsatsen. Der var skråvæg i køkkenet mod syd med et lille tagvindue, der kunne åbnes, og derfra kom al den sol, vi fik i den ellers mørke lejlighed. Der var to gasapparater, som Mor lavede mad på – eller kaffe og te. Jeg mener stadig at kunne huske lyden af kedlens fløjte.

Lokummet var i et træskur nede i hjørnet af den lille gårdsplads, hvor Far op ad skuret havde fået lov til at lave en sandkasse. Der tilbragte jeg mange timer. Men jeg måtte helst ikke være alene dernede, for der var en stejl trappe ned mod Køgevej, hvor der – selv efter den tids normer – var en del trafik. Det var i øvrigt sjovt at gå oppe på cementkanten ud mod Køgevej – med Mor i hånden, naturligvis. Den skrånede helt ned til Knudsvej.

Foran huset ned mod Knudsvej var der en have med en havegang i midten, som skrånede ned mod vejen. Der var frugttræer til begge sider. Men det var murer Niensens, som ejede huset, og der måtte vi ikke komme.

Der var kun én lejlighed i stueplan, hvor murer Nielsen og hans kone boede, mens førstesalen havde to små lejligheder. Over for os boede fru Petersen, som jeg kaldte ”Penen”. Hun var en rar gammel dame, som passede mig, når Mor og Far skulle noget om aftenen. Vi kom godt ud af det sammen med ”Penen”. Jeg mener også at kunne huske, når jeg gik med Mor i byen. Ned ad Køgevej, forbi ”Bakkely”, som man ikke skulle komme for nær, for der sad mænd i den lille forhav og drak øl. Så over ”Luftbroen”, hvor man kunne følge dampstovene på tæt hold. Det var sjovt at se, når de fik tappet vand på tankene af de kæmpestore rør, som svingede ind over lokomotivet. Så ad Hersegade og ned i Algade, hvor der var liv i og omkring de spændende forretninger, og hvor hestevognene buldrede hen over brostenene. Der var flere steder skilte på husmurene, hvor der stod ”Spyt ikke på fortovet”. Det var vist ikke meget, Mor havde råd til at købe, men en bytur fik vi da med et kikk til den flotte Domkirke, hvor jeg var blevet døbt af domprovst Skovgaard Petersen. Jeg skulle vist egentlig have heddet Kurt. Det ville jeg hellere.

Kolonihaven

Nogle af mine bedste oplevelser var besøgene i kolonihaven. Far havde købt en have i haveforeningen Østervang, der lå kun 10-15 minutters gang fra, hvor vi boede. Vi gik ud ad Køgevej – eller cyklede derud – Far med mig på stangen. Over for Dyrskuepladsen drejede vi til venstre forbi rebslageren, som man kunne følge, når han gik og slog reb på en lang udendørs

bane. Vi fortsatte ned ad stien langs "Møllers Mark" og kom så ned til den nye havekoloni, hvor vi gik ind ad portalen, hvor der stod "Haveforeningen Østervang". Et stykke nede ad gangen til venstre lå vores kolonihave over for "Tutten", hvor de solgte frø og læggekartofler samt øl og sodavand. Kolonihaven var vores lille paradis, hvor Far nød at rode i jorden fra det tidlige forår. Ind af en lille låge og ned ad havegangen, og så var vi der.

Her var plantet æbletræer, et pæretræ, et blommetræ og forskellige frugtbuske nede ved det lille havehus på 10-12 m², som Far havde ladet opføre bag ved en lille græsplæne, hvor jeg også havde min sandkasse. Mor havde syet gardiner til huset, og der stod et primusapparat på et lille bord, hvor hun lavede kaffe. Der var også et værktøjsskur bag ved huset med et lille lokum, og så groede der ellers alle slags urter i lige rækker ned mod "vejen". På græsplænen bag huset mod nord stod den lille flagstang, hvor flaget blev hejst hver gang, vi var i haven, ligesom det vajede rundt omkring i de andre haver.

Jeg husker så tydeligt disse solrige sommerdage, hvor vi tog af sted, når Far kom hjem fra arbejde. Det var her man levede, og rundt omkring i de andre haver var der også livlig aktivitet, og Far kendte efterhånden de fleste haveejere. Jeg følte, at det var lige her, når vi i en af de benyttede havesange sang: "Inde bag en tjørnehæk en lille strimmel jord". Far skrev også senere en kolonihavesang på hans yndlingsmelodi *Skamlingsbanken*.

Om sommeren var der fugleskydning, og det var der stor tilslutning til blandt havefolket. Det foregik ovre ved siden af "Tutten", hvor der var opsat et skydetelt. Det var spændende at følge, hvem der skød vinger og kløer ned fra ørnen, og hvem der til sidst skød kronen ned og blev dette års fuglekonge. Imens drak Far en "Stjerneøl" og jeg fik en "Valencia".

Der gik vist ikke lang tid før han blev formand for haveforeningen, og senere udviklede det sig til, at han blev formand for alle kolonihaverne i Roskilde, "Roskilde Haveselskab". Her forhandlede han bl.a. med byrådet om vilkår og lejemaal, når der skulle etableres nye haveforeninger. Han havde et mål om, at alle mindrebemidlede, som han selv, skulle have mulighed for, for et rimeligt beløb, at erhverve en kolonihave og dyrke deres egne grøntsager. Vi var jo under krisen i 30-erne, hvor mange var arbejdsløse og dårligt nok havde råd til at købe mad.

Da Østervang senere blev nedlagt, fordi der skulle laves vej og udstykses grunde, fik vi kolonihave i den nye haveforening "Granly" lige ud mod motorvejen. Her opførte Far selv huset, som indeholdt både stue og et lille køkken. Det var en mønsterhave med alle slags grøntsager og et staudebed, man sjældent ser magen til. Og den blev flere gange vist frem til udlændinge, som var byens gæster.

Om sommeren udtog bestyrelsen i de enkelte havekolonier de bedste haver til præmiering, og det var altid spændende, når statskonsulent Lauritz Nielsen kom og udpegede de haver, som skulle præmieres. Far fik flere gange ærespræmie eller 1. præmie. Så var der en stor fest om efteråret på Fjordvilla med præmieoverrækkelse.

Sidst på sommeren var der udstilling af de høstede havesager, frugt og grønt, på Hotel Prindsen, og her blev de flotteste stande med de største og fineste eksemplarer, f.eks. kæmpegræskar og store sellerier og kålhoveder, også præmieret.

Ruggårdsvej

Mor og Far levede et nøjsomt liv i den lille lejlighed på Køgevej. Alligevel har de kunnet spare et beløb sammen af Fars løn som arbejdsmand ved Roskilde kommune. De købte den eneste ubebyggede grund på Ruggårdsvej, 842 m² for 2.400 kr. med en udbetaling på 1500 kr. Her fik de bygget en rødstens 2-etagers ejendom, hvor vi kunne flytte ind i stuelejligheden i efteråret 1939.

Det var en stor forandring. Ikke mindst for en 5-års dreng, med en 3-værelses lejlighed med en tilhørende stor have med gamle frugttræer og min egen lille have. Især moreltræet var lige sagen, for der kunne man sidde oppe og spise de søde moreller ved Sct. Hans tid.

Det var småt med møbleringen af de to stuer i det nye hus i starten, men efterhånden fik vi rigtige dagligstuemøbler med sofa og lænestole. Derindtil var de franske glasdøre kun åbnede om sommeren, eller når vi fik gæster, for man skulle jo spare på koksene især under krigen, som kom et halvt år senere. Men tænk: Vi havde et rigtigt vandskyllende toilet og endda en bruser, selv om vandet var koldt, indtil vi fik centralvarme med koksfyrt i kælderen nogle år senere.

I et hjørne af kælderen var der en gruekedel, som der blev tændt op under, når der skulle storvaskes, og så stod der en meget stor rulle med kampesten oveni, som man skulle være to personer til at betjene. Den havde stået ude på loftet hos bedstemor i Sæby.

Førstesalen var lejet ud til et yngre ægtepar, men det kunne alligevel ikke få økonomien til at hænge sammen. Så midt under krigen måtte vi bytte lejlighed. Nogle år senere var økonomien blevet så

god, at vi kunne flytte ned igen. Den 9. april 1940 stod jeg ved hjørnevinduet i stuen sammen med Mor og så de tyske bombemaskiner komme ind fra vest, så lavt at man kunne skimte piloterne. Det var en uhyggelig larm, og hvad betød det? Mor vidste det vist ikke helt og fik først besked, da brødmanden fra Fællesbageriet stoppede ude på vejen.

Det blev en svær tid, for det var begrænset, hvad vi kunne få af varer. Et stykke chokolade havde de fået fat i en gang. Det skulle først spises juleaften, men da vi åbnede det, var der gået orm i det. Engang var jeg med Far langt ude på Københavnsvej og købe en halv gris, som Far trak hjem på cyklen. Mor var dygtig til madlavning. Hun havde været på husholdningsskole på Ankerhus i Sorø. Og så havde vi jo alle grøntsagerne i haven, så vi sultede aldrig. En anden gang reddede Far sig en flæskesteg, da de kastede kød ud fra en togvogn på banen.

Når der var luftalarm, gik vi sammen med lejerne ned i kælderen, hvor et rum var sikret med sandsække foran vinduet. Det blev dog vist kun et par gange, for det var koldt om vinteren, selv om vi sad med overtøj og tykke tæpper. Så fandt de ud af, at der var lige så sikkert i vores entré, der lå midt i huset.

Foto fra LA

Men uhyggeligt var det at skulle op midt om natten og sidde der og vente på, at der blev blæst af, selv om man fik bolcher. Det uhyggelige var også, at Far skulle møde i beredskabet på brandstationen, når sirenerne lød, og så måtte han af sted på cykel hele vejen gennem byen.

Far var aldrig arbejdsløs, hverken under krisen i 30-erne eller under krigen. Kommunen igangsatte nødhjælpsarbejder for at skaffe folk arbejde, og her var Far formand for et af arbejdsholdene, som gravede og nedlagde kloakrør.

Nu havde jeg fået et par legekammerater, begge piger som boede på vejen. Den ene hed Kirsten, og da min bedstemor engang var på besøg, spurgte hun mig ude i haven, hvordan "kjersten" havde det. Sådan talte man i Hornsherred. Da blev jeg sur, for jeg havde da ingen kærester.

Så oplevede vi den lykkelige dag, den 4. maj 1945. Vi boede i lejligheden på første sal. Vi sad, som de fleste gjorde hver aften, og lyttede til BBC med den danske udsendelse fra London, hvor de sendte hilsner med forskellige navne, som var koder der skulle bruges, når engelske flyvemaskiner kastede våben ned til modstandsbevægelsen. Der var en voldsom støjsender, som gjorde det vanskeligt at få det hele med, men plud-

selig blev udsendelsen afbrudt. Og så kom meldingen om, at de tyske tropper i bl.a. Danmark havde kapituleret.

Så blev de sorte mørklægningsgardiner rullet op, og rundt omkring i de andre huse gjorde de det samme. Midt på gaden gik en mand med en flaske i strakt arm. Han skulle sikkert hen og fejre det hos nogle venner. Dagen efter blev vi sendt hjem fra skole. Flagene vajede overalt, for det var en festdag for hele landet, og nu ventede der et helt andet og spændende liv.

Vi oplevede at se frihedskæmperne komme i en lastbil og hente en af vore naboer, som vi vidste var nazist. Han stod oppe på ladet med bundne hænder, da de kørte ham væk. Men der gik lang tid før rationeringen blev ophævet og vi igen kunne købe kød og sukker og kaffe m.m. uden rationeringsmærker.

Skoletiden

Jeg gik i skole på Hedegårdenes Skole på Københavnsvej i udkanten af byen. Her var jeg særlig glad for dansk, vel nok fordi jeg havde en dygtig dansklærer, frk. Christensen. De andre fag brød jeg mig ikke om, slet ikke regning med frk. Aagesen. Jeg hadede regning og gymnastik. Da der i slutningen af 5. klasse var optagelse til realskolen, var Far med oppe og tale med overlærer Yde, som sagde, at det egnede jeg mig ikke til. Jeg skulle være urmager, syntes han.

Så da de kun havde 5 klasser på skolen, kom jeg til at gå et år på Allehelgens Skole midt i byen, en god skole med dygtige lærere. Jeg var glad for at gå på skolen, dog ikke for gymnastiktimerne, for lærer Brinkman var ikke bange for at bruge spanskrøret, og det gik som regel ud over mig. Og så husker jeg ellers engang, vi skulle vaccineres for difteritis, og vi stod ude i skolegården på en lang række og ventede på at komme ind i gymnastiksalen, hvor det var den mandhaftige kredslæge frk. Glud, som gik i herretøj med slips og var ret hårdhændet, der stod for vaccinationen. Overfor lå den kommunale badeanstalt, hvor man kunne købe et varmt bad. Det prøvede jeg nogle gange. Fra Allehelgens Skole kom jeg så på realskolen blot ved at bestå den skriftlige optagelsesprøve.

Roskilde Realskole i Grønnegade var byens stolthed, kun nogle få år gammel, selv om den gamle Katedralskole ved

Domkirken naturligtvis var finere. Vi var tre parallelklasser, og vi drenge havde fælles gymnastiktimer. Heller ikke her var det nogen rar oplevelse. Jeg blev altid udtaget sidst, når der skulle sættes hold, men om sommeren, når vi tog til idrætsparken til atletik, var det noget andet. Skoleinspektør Vind var venlig og højt agtet. Han blev senere stadsskoleinspektør. Og så havde jeg den bedste lærer i dansk, jeg kunne få. En ganske ung lærerinde, Agnes Larsen, som jeg skylder meget for det, jeg har brugt i mine senere arbejdsopgaver. Vi lærte om den mest kendte litteratur af danske og udenlandske forfattere.

Dansk stil var selvfølgelig mit yndlingsfag, og hun var med til at opildne min interesse ved flere gange at læse mine stile op for klassen. Jeg indsendte stile, når der var konkurrencer, og blandt andet vandt jeg stilpræmier fra Dyrenes Beskyttelse og Foreningen Norden. Til sidstnævnte, der var en beskrivelse af Bjørnstjerne Bjørnsons liv og virke, brugte jeg mange timer på at studere bøger på Roskilde Bibliotek i Bredgade.

Og da den var færdig og skulle indsendes af skolen, sagde min skrivelærer Frantz Kjærums til mig, at den ikke kunne være skrevet bedre til nogen lærereksamen. Da klassen samme år var på lejrskole i Norge og bl.a. besøgte Bjørnsons hjem Aulestad, fortalte Agnes Larsen det med stilen, og de gav mig en flot billedserie om Bjørnson.

Af øvrige lærere havde jeg Alslev i regning og matematik, en lille lidt tør type, som også var viceinspektør, og Poulsen, som blev kaldt "Pylle" og gik med stiv flip, men havde en fantastisk udtale i fransk. Alle lærerinder og lærere var jo i pæne kjoler og fint jakkesæt med slips. Hr. Smidt var en dygtig engelsklærer, en lille højtidelig, lidt ældre rund mand med butterfly, hos hvem vi fik en side af en roman på engelsk for til næste gang, hvor nogle så blev udvalgt til at citere udenad oppe ved katederet. Jeg kan stadig huske de første linjer af *Dr. Doolittle*. Og endelig var der min dygtige tysk- og religionslærer Rørbæk, som jeg holdt meget af, og hvor jeg også fik gode karakterer. Når det ringede ind fra frikvarteret, stillede vi os op klassevis neden for den store trappe, hvor vi stod, indtil gårdvagten, der som regel var viceinspektøren, sagde: "Så må I gå". Om morgenen samledes hele skolen i sanglokalet på første sal, hvor vi klassevis stående sang morgensang, først en salme og

så en sang, før vi gik til vore klasser. En dag sang vi også en ny skolesang, som jeg havde skrevet.

I spisesalen i kælderens spiste mange af os smørrebrød fra kommunen. Jeg husker især ”gummiosten” samt en flaske med en halv sødmælk. Hernede lugtede der altid af mad. Ellers brugte vi frikvartererne til at spille fodbold med en træklods nede i hjørnet ved cykelskuret med mål mellem træstolperne. Stakkels cykler! I hjørnet af skolegården op mod skolen var toiletterne, piger og drenge for sig. Det var om at gøre sig færdig inden klokken ringede, så man ikke skulle spørge, om man måtte ”gå i gården”.

Det var en festdag, når skolen skulle på udflugt lige før sommerferien. Vi begyndte med at synge ”Nu sommertiden kommer” i sanglokalet, og så samledes vi klassevis i skolegården og gik alle sammen til Jernbanestationen med Realskolens orkester foran, hvor Fuzzy var dirigent. Vi havde vores mad med, som vi skulle spise, når vi nåede frem. Jeg havde altid jordbærmad med – med sukker på.

Nissen på Ruggårdsvej

af Niels Jørgen Rasmussen

Hvor lang tid der skal gå, før man kan snakke om en tradition, er lidt usikkert, men på Ruggårdsvej har vi en juletradition.

Den 1. december bliver Nissefar sendt afsted ved en højtidelighed, der er ledsaget af kaffe og småkage og juleøl og måske gløgg. Der er også digtet en sang til hans ære, melodien er "En lille nisse rejste".

Det startede for godt 10 år siden, da et par mødre på barselsorlov fik ideen til glæde for børn og barnlige sjæle. Der er ikke så mange mindre børn på vejen mere, men barnlige sjæle er der nok af.

Og julen skal jo altid være ligesom i gamle dage, så derfor holdes fast i, hvad der skal ske. Man ønsker hinanden glædelig jul, og et vigtigt indslag er, at børnene sendes af sted for at anbringe nissefar på et trappetrin til et hus på vejen. Han skal stå sådan, at man får øje på ham, når man åbner sin gadedør. Han skal flyttes inden for et døgn, men hvis man bliver set af andre på vejen, mens man går med den, så må man tilbage igen. Han kan således skifte opholdsted flere gange i løbet af et døgn, og de sene hundeluftere har ofte dagens sidste afgørelse.

Nissen har haft en lille bog med sig, som fik små hilsner skrevet ind om hans oplevelser, og så kunne man give ham en ny hilsen med, inden han skulle videre. I år havde han glemt sin bog, men han kan måske finde den igen, når han kommer rundt.

Der er altid nogen på en vej, der ikke har lyst til at være med, men det har man en fornemmelse for, så de bliver ikke inddraget i legen. Det er også lidt usportsligt at sætte nissen et sted, hvor folk ikke er hjemme.

Således skifter Nissefar plads adskillige gange i december, men han skal blive stående der, hvor han står 24. december klokken 12.00, og så er man forpligtet til at huse ham indtil næste 1. december.

Han skal anbringes sådan indendørs, at han er synlig fra vejen hele året, og man er forpligtet til at indkalde til afsendelse næste år, men man kan få bistand af andre, hvis man ikke magter det.

På vejen har vi tradition for vejfester og fastelavnsfejring og nisseafsendelse. Det er en meget hyggelig tradition, og du er velkommen til at kopiere ideen på din egen vej.

Rockkost på Festivalen

Spis Rockkost – og du hører musik hele dagen!

af Niels Jørgen Rasmussen

Lige fra Østervangsskolens start havde skoleinspektør Mark Jensen lagt vægt på et godt forældresamarbejde. Ved etableringen af skolegårdenes legepladser var der mange forældre, der deltog som frivillig arbejdskraft, og det var så frugtbart, at man besluttede at danne en forældreforening for at støtte op om skolens arrangementer, og man opdagede, at det faktisk også var sjovt bare at være sammen med andre forældre. Der blev også dannet forældreråd i hver klasse, og dermed var der også mulighed for at få indflydelse på skolens hverdag.

Fotos: Ib Mortensen

Det var nærbetjent Eske Hansen, der var formand for forældreforeningen og selv boede på Brudelysvej, der fik den idé, at forældreforeningen skulle på festival. Han havde et par år stået for Gymnastikforeningens bod på Roskildefestivalen, og de solgte varm biksemad. Det var store gryder, der skulle røres rundt i og så op på en engangstallerken og med en plastgaffel, og det tjente man rigtig mange penge på til gymnastikforeningen.

Jeg havde lavet skiltet med biksemad til gymnastikforenin-

gen, og da Eske spurgte, om jeg ville være med, sagde jeg selvfølgelig ja. Vi søgte og fik tilladelse til at sælge råkost.

Der blev dannet en kernegruppe, der styrede slagets gang. Der var Ib Mortensen, hvis billeder vi ser på her, og som senere blev pedel på skolen. Der var Erik Mogensen, der kunne køre lastbil, som havde været på Grønland og blev kendt der som radioDJ Jazz-Erik. Han havde også sejlet som hovmester. Carsten Odgård, fodboldtræner i RB, repræsentant i træ-, søm- og skruebranchen. Hans kone Susanne Odgård, der tog sig af regnskabet. Der var også Lars Sørensen, en virkelig effektiv alt-muligt VVS'er. Og så var der mig selv. Vi bestemte, at vi skulle kalde vores bod for Rockkost.

Vi byggede en bod, som vi kunne skille ad, og som vi kunne stuve væk i kælderen under skolen, men den blev hurtigt for lille, så vi måtte låne et større telt af Bent Rygeost – en oste- og grøntgrosserer på Kamstrupsti. Fronten på teltet blev dog opbevaret på skolen. Den skulle have nye farver hvert år, så det var praktisk, at det kunne ordnes på skolen. Men alt indholdet: gulvplader, borde, vaske, komfurer m.m. kom i en container, som vi havde købt.

Hjertet i vores foretagende var skolens råkostmaskine, og den kom hver sommer på overarbejde, men den var effektiv, og vi lavede store portioner ad gangen, det var faktisk et babybadekar, vi fyldte op.

Rockkosten blev serveret i pitabrød. Det var så nyt dengang, at vi måtte forklare folk, hvad pitabrød var, og hver dag skulle vi bestille portioner a' 800 stk. fra Jacobs Pita helt fra Århus. Sidenhen var der mange, der kopierede os, men vi var altså de første på festivalen med pitabrød.

I parentes en bemærkning: Det mest geniale, man kan servere ved en festival, er en fransk hotdog. En pølse ind i et brød med dressing indeni. Der er ikke brug for service, og kunden går med den med det samme, og en ny kan komme til. Alt bliver spist og intet affald.

Men vi solgte altså pitabrød, og det er næsten lige så godt. Brødene kunne fra frossen tilstand eller optøet blive smidt ind i en ovn, og så hævede de sådan, at der dannedes en stor luftlomme, der så blev fyldt med friskhakked råkost. Og så kunne man få hakked skinketern på – en skinke-rocker! Med frikadelle

– en delle-rocker, en oste-rocker. Der var også en vegetar-rocker, en syre-rocker og en total-rocker med det hele.

Af dressinger var der creme fraiche-dressing, hvidløgs-dressing, olie-eddikedressing.

Hvert år fandt vi på små forbedringer i måden at gribe det hele an på. Og hvert år stillede festivalen krav om nye frontfarver, og hvert år fandt vi på nye motiver og nye farver til vores T-shirts.

På skolen blev der syet ensartede forklæder med vores logo på: Spis Rockkost og du hører musik hele dagen!

Der var mange lærere og skolebestyrelsesmedlemmer og ”almindelige” forældre, der tog vagter. Der var aldrig mangel på frivillige, og også efter at egne børn var gået ud af skolen, stillede man op. Det førte til, at man kom til at samarbejde med nye engagerede mennesker, og det smittede af på hele skolens hverdag. Alt kunne lettere lade sig gøre, og nye ideer blev ikke kvalt. Det gode samarbejds-klima mellem ledelse, skolebestyrelse, forældre og lærere kom virkelig til at præge skolen.

Man opdagede, hvad man var bedst til, nogen ville gerne op front og snakke ”morøtter” med svenskerne eller ”knoblaut” med tyskerne eller op og hilse på gamle kunder fra de forrige år. Andre ville hellere være i den direkte produktion, og så var der dem, der hellere sad ude bagi og skrællede gulerødder og hyggesnakkede om ændringer, som kunne være sjove at prøve næste år.

En af ændringerne var en morgencomplet. Der var jo mest salg i pitaerne, når musikken og festivalen vågnede rigtigt omkring middagstid, så om morgenen var der mulighed for mersalg. På en papbakke, et par skiver rugbrød og 1 skive franskbrød, smør, ost og blødkogt æg og hertil kaffe/te. Vi bekymrede forældre syntes, at der skulle lægges en fornuftig og solid bund inden dagens nye festivalfristelser.

Et hovmestertrick: På nattevagten koger man blødkogte æg 50 stk. ad gangen i den anbefalede kogetid. Man afkøler hurtigt og gemmer æggene til næste morgen. Når kunderne kommer om morgenen og op ad dagen, så kommes æggene i varmt vand igen og varmes til passende temperatur. De forbliver blødkogte og koagulerer ikke videre. Dette var et trick fra de store oceaner!

Mange af os havde vore egne børn med på festivalen, og de snuste lidt til det hele, samlede indtryk og flasker og kiggede ind efter aftale i bagrummet. Så var der lidt tryghed og styr på det.

I bagrummet kom der også tv op, da Danmark vandt europamesterskabet i fodbold i Göteborg, og siden har der været et Dannebrog i toppen af vores bod.

Der var et skiftende overskud i vores bod. Det var lidt afhængigt af vejret, men mit skøn er, at vi samlet set over de 12-15 år, vi var med på festivalen, fik i underkanten af 1 million kroner i overskud.

Disse penge blev mest brugt til eleverne. Hver klasse på Østervangsskolen fik hvert år mulighed for en ekstra lejrskole-tur eller hyttetur. Ud over det kunne de søge til specielle formål. Forældrene blev indbudt til forskellige foredrag med virkelig gode folk: Dan Turell, Johannes Møllehave, Lise Nørgaard, Poul Hammerich, Troels Kløvedal o.a., og der var også koncert med Erik Grip.

Fjernsynet sendte også fra et af møderne.

Og hvorfor holdt vi så op?

Jeg tror, det var Meyers skyld, eller måske var vi ikke gode nok til at forny os. Der blev rimeligt nok stillet flere og flere krav fra festivalens side. Maden skulle være sundere og vegetar, og økologi blev oftere og oftere nævnt. Der skulle også mere verdenskokken ind. Der kom flere og flere afgifter til festivalen og større og større kontrol og styr på det hele, og en skønne dag blev vores ansøgning om deltagelse ikke imødekommet.

Det var sjovt, mens det varede, men det var også blevet en rutine, og i styregruppen kunne vi ikke komme på den rigtige ide til fornyelse og prøve at ansøge om endnu et år.

Og sådan endte den historie.

Lise Nørgaards sang om Roskilde af Niels Jørgen Rasmussen

Fra et medlem af Visens Venner fik jeg et håndskrevet nodeark til en sang, der hed "Roskildesangen". Den kendte jeg ikke, der

var kun et vers, og som forfatter stod Lise Flindt Nielsen. Jeg vidste, at det måtte være Lise Nørgaard, og det var straks mere interessant.

Min ven i Visens Venner spurgte blandt de øvrige venner og prøvede at finde hele sangen i deres arkiv, men nej. Og hvad gør man så? Lise Nørgaard havde hemmeligt nummer, så jeg kunne ikke kontakte hende, og jeg vidste ikke, hvor hun boede.

I Roskilde kender mange hinanden, og hvis man bare åbner munden lidt, så bliver verden større. Jeg hørte, at Lise Nørgaards svigerinde boede på Kongebakken, men hvor? Og hvad hed hun? Så fandt jeg en kusine på Anemonevej, der kendte Lise Nørgaards adresse.

Jeg skrev til hende og fortalte om vores lokalhistoriske forening Syd for Banen, og at vi havde fundet et vers fra hendes sang og ville gerne finde resten og få hendes tilladelse til even-

Vi synger om Roskilde

Djærvt.
Moderat Tempo.

KNUD JENSEN

Den By som ofte sende De - le blev

lagt i sin sind sig og forlæsa. thi, saa den blev som lende alle af et

Lønde om h-hel pan st. bel det gale med de ge i fæst og i gale - de hær

Dag - tærnes smadning Arbejd og Trøds blev led i den forvædte hær - de der

Pensler dem for tid til os

tuelt at bruge den i vores sammenhæng.

Nogle dage efter fik jeg et meget venligt brev fra hende. Hun ville gerne fortælle mere, men ville hellere at jeg ringede hende op på torsdag efter kl. 10, hvor hun havde fået ordnet hår. Hun havde begrænset mulighed for at skrive længere breve, så jeg fik det hemmelige nummer.

Hun var lidt hæs i stemmen og ville meget gerne hjælpe os,

men hun havde ikke sangen. Hun var journalist på *Dagbladet* dengang og huskede udmærket, at hun havde vundet i en sangkonkurrence, som borgmesteren havde udskrevet. Hun havde deltaget under pseudonym. Juryen havde sagt, at det var den eneste, der duede. Lise Nørgaard fortalte, at hun fik 100 kr. pr. vers, og det var da vist en god betaling lige efter besættelsen.

Lise Nørgaard blev skilt og kom til *Politiken* i 1949, og derfor argumenterede kirkegårdsinspektør Hans Rønø, der var byrådsmedlem og i parkudvalget for, at man skulle holde op med at synge sangen. Man kunne jo ikke støtte en fraskilt, det var upassende! Jeg kan stadig høre Lise Nørgaards indignerede fnysen i telefonen!

Det var Lise Nørgaards mor, der lavede den første melodi til sangen, men den var ikke god. Senere skrev en ung organist ved Herslev Kirke, Knud Jensen, en bedre melodi, og det var moderen meget skuffet over.

Hun mente selv, at hun havde absolut gehør og skulle også efter sigende under besættelsen have ringet til den tyske kommandant på kasernen og klaget over, at der blev spillet falsk på trompeten.

Lise Nørgaard kunne desværre ikke hjælpe os videre med sangen, men et lille års tid efter så jeg i lokalavisen, at et kor fra Roskilde havde taget sangen op. Et af medlemmerne havde ved oprydning i sin mors efterladte gemmer fundet den komplette sang. Den var i sin tid blevet trykt, sådan at alle skolebørn i byen kunne synge med på den ved forskellige lejligheder, f.eks. ved byparks koncerter, Sct. Hans-bål m.m. Sangen blev brugt nogle år, indtil den gik i glemmebogen eller Hans Rønøs holdning slog igennem.

Lise Nørgaard fortalte, at når der var løb på Roskilde Ring, kunne de ikke komme ud med deres bil. Der var parkering overalt – også uden for deres adresse i Skovbovængets Allé. Hun husker også, at de lå i en evig krig med Maglegårdsungerne fra syd for banen. Det var nærmest en skyttegravskrig med både kæppe og sten fløjtende om ørerne.

Senere skulle hun sælge et møbel, og en mand havde reageret på salgsannoncen. Da han mødte op, var det første han sagde: ”Jeg skylder dig en ordentlig omgang tæv”!

Byfest-komiteen bringer her resultatet af den udskrevne konkurrence om en Roskilde-sang. Som man har valgt at kalde: Vi synger om Roskilde. Der indkom 47 tekstforslag, hvoraf dommerkomiteen: direktør Fang, redaktør Jespersen og skoleinspektør Nørfelt enstemmigt valgte ovenstående, skrevet af journalist Lise Flindt Nielsen. Af melodier indkom i alt 16. Dommerkomiteen, der her bestod af domkantor Bangert, fru Parbo og stadsskoleinspektør Carl Hansen, gik, ligeledes enstemmigt, ind for omstående melodi, der er komponeret af organist Knud Jensen, Herslev. Særtryk af melodi og tekst er uddelt til samtlige elever i de kommunale skoler.

Min by, som af tusinde dele

Min by, som af tusinde dele
blev lagt i en sindrig og fin mosaik,
så den blev et samlende hele,
et minde om sekel på sekel, der gik
med dage i fest og glæde,
hvor slægternes stræben og arbejde og trods
blev led i den ubrudte kæde,
der knytter dens fortid til os.

Min by blev lagt om en kirke,
er ikke blot livløse huse i ring,
men også et vidne om virke,
der præges af hverdagens jævne ting:
af vogne, af cykler på gaden,
af konen på torvet med grønt og med sild,
et hus der får kalket facaden,
og manden, der kører med spild.

En syngende deling soldater,
butikker – og drenge på springvandets rand,
en mand, der går rundt med plakater,
og ungdom, der kører mod Veddelev strand,
familien, der drager i skoven,
og vippende, gyngende børn i en park
og manden, der går bagved ploven,
hvor byen den ender i mark.

Hør børnenes stemmer fra skolen,
se sejlernes kryds på den solblanke fjord,
de frønnede både ved molen
og drenge og piger, der ror.
Hør Domkirkens klokke, som melder,
at byen er gammel, men hver dag er ny,
se, alt i vor nærhed fortæller
om livet i Roskilde by.

Byvandringerne i Roskilde 1983 - 2023

Den lange udvikling fra de individuelle til de fælles

af Kaj V. Hansen

De byvandring, som har været før det tidsrum, jeg har valgt at beskrive her, omtaler jeg som individuelle, fordi Lotte Fang og jeg først besluttede at samarbejde, efter at vi sammen havde skrevet bogen *Byens Hus*, som var bogen for Roskildes gamle rådhus' 100-års jubilæum.

Indtil 1983 havde vi hver især lavet byvandring på bestilling fra særlige grupper, firmaer og foreninger. Også Roskilde Turistforening havde egne byvandring, ligesom

Roskilde Domkirke havde egne rundvisninger.

Lotte Fang og jeg havde sideløbende tilknytning til henholdsvis FOF og AOF. Det blev dog kun kort tid, for der skulle være deltagerbetaling, som vi som ansvarlige skulle opkræve inden starten på byvandringen. Det var besværligt, og der kom flere gange alt for få deltagere.

Da vores nu fælles sommerbyvandring skulle præsenteres, og vi ikke havde en organisation til at markedsføre os i reklamer og i den lokale presse, indledte vi et samarbejde med *Roskilde Avis* og senere også *Paperboy*. Vores oversigt over sommerens byvandring udarbejdede vi selv og sendte til aviserne. Præsentationerne forud for hver byvandring var vi ikke herre over, og heller ikke over de efterfølgende omtaler. Her blev vi somme tider begge overraskede.

Da jeg i 1994 indtrådte i Roskilde byråd, fik jeg en aftale med den kommunale forvaltning om, at vi kunne bruge faciliteterne

terne på rådhuset, så vi ikke skulle betale for den service. Det skal også ses i lyset af, at Roskilde får meget positiv tilbagemelding fra de mange deltagere i byvandringerne.

Når jeg ser tilbage på de fælles byvandring, og jeg også mindes de mange diskussioner, vi havde under planlægningerne, var der en ting vi var enige om. Det var "snitfladen" årstalsmæssigt mellem, hvem der tog sig af de forskellige temaer. Lotte Fangs interesse var klart de historiske, medens mine var de lidt nyere. Skillelinjen lagde vi, så hun primært tog sig af tiden før jernbanen kom til Roskilde, og jeg tog mig af tiden derefter.

Der ligger meget litteratur fra Lotte Fangs far (Arthur Fang) i de historiske byvandring, mens der i byvandring for de nyere tider bruges avisartikler og arkivmateriale fra aviser, Lokalhistorisk Arkivs samlinger og fra Teknisk Forvaltnings bygningsarkiv.

Vores byvandring har de fleste år været i de tre sommermåneder fra juni til og med august. De er blevet afholdt hver onsdag aften fra kl. 19.00. Afhængigt af temaer har de i tid varet fra 1 time til 1½ time. De fleste byvandring har været koncentreret om Roskildes gamle bymidte. Men der har også været en del, der kom uden for bymidten. Der var blandt disse byvandring Sankt Hans Vest Hospital, Sankt Jørgensbjerg, Julemærkehjemmet Liljeborg, Roskilde Universitet og Roskildes gamle kaserne på Helligkorsvej.

Tilslutningen til byvandringerne har altid været god. En gennemsnitlig byvandring har ca. 100 deltagere, medens de byvan-

dringer der har større tilslutning er nået op på flere end 300 deltagere. Ved de byvandring som er tilbøjsstykker, kan det være svært at tale så højt, at alle

kan høre. Så gælder det om at finde en bæk eller lignende at stå op på, men også at bruge den 'lidt beskedne højtaler' vi har arvet.

Roskilde Lokal TV (nu Roskilde TV) har også været flinke til at lave TV udgaver af flere af vores byvandring efterfølgende. Disse udsendelser kan man stadig se på YouTube.

Hvilke temaer har vi så haft på programmet i tidens løb? Hvis jeg her skulle begynde at opremse dem, skulle jeg bruge resten af denne artikel på det. Men alligevel vil jeg nævne nogle, som jeg ved har måttet gentages med års mellemrum. Det gør jeg, fordi vi til disse har fået tilbagemeldinger fra deltagere om dette. Men også fordi det har været et område med mulighed for at komme ind nogle steder, hvor der ellers ikke er adgang, men hvor det nu pludselig er blevet muligt.

Når forandringens vinde blæser sker det også, at noget der var tilløbsstykker, ikke længere er muligt. Til dette hører byvandringerne på den gamle togremise for enden af Skovbogade. Her er nu ikke adgang længere, selv om bygningerne fortsat eksisterer. Dertil kommer, at alle lokomotiver og tilbehør og værktøj er væk. Især blev kopien af det første damplokomotiv Odin fra 1847 fjernet til Odense. Foto s. 68.

Hver sommer, hver onsdag er i sig selv en opgave at fylde ud med forskellige temaer. Derfor har Lotte Fang og jeg også gjort brug af mange forskellige personer, som kunne klare at stå for en byvandring, hvor de selv havde valgt temaet, som de så frit kunne gennemføre. De har været en stor hjælp, og de har gjort det så godt, at vi har trukket på dem i flere år.

Som jeg skrev indledningsvis, var det byvandring i og omkring Roskildes bymidte. Men Roskilde er som bekendt skåret midt over i 1847 af jernbanen fra Roskilde til København. Bemærk at jeg siger af banen "fra Roskilde til København". Det er sådan man blandt gamle roskildensere beskriver dette. Det betød også, at flere meget centrale funktioner i Roskilde over tid er blevet flyttet fra den centrale bymidte til syd for banen. Det gælder ikke mindst Roskilde kommunes rådhus. Det skete efter kommunesammenlægningerne i 2007. Det kunne vi ikke sidde overhørig. Derfor besluttede vi sammen, at mindst en af sommerens byvandring skulle finde sted syd for banen.

Har man sagt A, må man også være klar til at sige B.

Foreningen Syd for Banens bestyrelse gav plads til Lotte Fang og mig som suppleanter i bestyrelsen, selv om vi begge boede/bor nord for banen. Det er denne artikel også et udtryk for.

Da det meste af det der er skabt syd for banen, er blevet til efter år 1847, kom byvandring her til at ligge indenfor mit tidsområde.

I 2020 gik det galt, og det blev helt galt i oktober 2020, da Lotte Fang døde en måned før hendes 80-års fødselsdag.

Corona influenzaepidemien sluttede året efter, og nu ville det igen være muligt med byvandring over sommeren. Jeg var stadig medlem af Roskilde byråd, og jeg havde derfor meget arbejde. Det mest naturlige ville derfor være, at jeg sluttede de gratis byvandring, og meldte ud "så langt – så godt". Men det blev heldigvis ikke tilfældet. Jeg havde via min hustru kendskab til journalist Henrik Denman. Han var forfatter bl.a. til bogen om Sankt Laurentii Kirke i Roskilde, samt også foredragsholder om lokale personligheder i Roskilde. "Hvorfor ikke spørge ham, om han havde mod på at samarbejde med mig om byvandringene?" Det havde han. Nu har vi i 2021, 2022 og 2023 sammen stået for vores sommerbyvandring. Det fungerer fint. Henrik kan bl.a. som journalist sørge for, at dagspressen får den information om byvandringerne, som pressen har brug for.

Så byvandringerne kan fortsætte – og også med flere andre der tilbyder at medvirke.

Der står et PH-flygel syd for banen af Jørgen Mortensen ved Bente Harbo

På en travetur til Boserup skov kom jeg til at snakke med Jørgen Mortensen, en af mine naboer på Bakkedraget, og han fortalte, at han var den lykkelige ejer af et PH-flygel. PH – eller Poul Henningsen – var en alsidig designer, arkitekt, forfatter, lampemager og altså også skaber af et særligt flygel med glaslåg, buede metalben og beklædt med rødt nappa. Denne model blev produceret i et meget begrænset omfang, så de ikoniske instrumenter handles i dag til store summer. Hvordan vores nabo kom i besiddelse af et sådant PH-flygel, fortæller han selv. Jeg gengiver hans beretning med nogle mindre udeldelser, og den lyder således:

I skolen i Kalundborg var vi nogle drenge, der spillede forskellige instrumenter, så vi fandt selvfølgelig sammen i et lille orkester. Hugo, som jeg lærte at kende da jeg kom til Kalundborg i 1950, blev min ven for livet. Jeg kom i 4. klasse, og der var Hugo. Han boede næsten ved siden af mig, og vi hængte altid ud sammen. Da vi boede lige over for skolen, lykkedes det os at overtale pedellen til at få lov til at spille i gymnastiksalen, når der ikke var noget. Der stod nemlig et gammelt klaver, og Hugo spillede guitar.

Hurtigt rygtedes det, og så kom Peter med på trommer og Stig (rektors søn) på klarinet, Gøsta på bas og Kurt på saxofon. Flere som jeg ikke husker navnene på. Der blev spillet jazz og dixieland, så det gik derudaf. En gang imellem satte vi tegnestifter i hamrene på klaveret, så det lød som et forstemt klaver. Det har bestemt larmet i hele kvarteret, men vi hyggede os sammen med det.

På et tidspunkt kommer en af vores skolekammerater og siger, at hans far (restauratør Petersen) ejer Jernbanehotellet og han kunne da spørge sin far om vi måtte spille der om eftermiddagen, for der var først åbent i restaurationen kl. 19. Det syntes vi lød godt, så vi flyttede fra gymnastiksalen til Jernbanehotellet, og der stod også et gammelt flygel, som jeg kunne spille på, så det var jo noget andet. Jeg bemærkede at flyglet havde et låg af plexiglas og der var sat sort nappa på siderne, men det var dejligt at spille på, på trods af at nogle af tangenterne bar præg af glemte cigaretter m.m.

Der stod trommer og der var et sanganlæg, så det hele blev meget nemmere. Efterhånden syntes jeg, at det var et sjovt instrument, som man aldrig havde set før. Petersen fortalte, at han havde købt flyglet og en masse andet inventar på en auktion i København, idet der var en stor restaurant der hed National Scala, der var gået fallit. Det var i 1957. Han havde så fået sat sort nappa rundt omkring på flyglet, da det jo var en natklub!

Skolen var for længst slut, og vi var alle i kontorlære. Peter var som den eneste rejst til København, men kom jo hjem hver weekend, men på et tidspunkt var vi alle kontoruddannet, og så løkkede København. Hugo var udlært i Landmandsbanken og fik job hos SFK Kuglelejer, og jeg var udlært på Slagteriet og fik job i Hafnia Forsikring.

Peter var for flere år siden blevet reklamechef hos Brødrene Jørgensen, som dengang var eneste importør af Hammondorgler, og vi tre fandt hurtigt sammen igen sammen med en af vores gamle venner fra Kalundborg, der hed Aage. Han spillede også guitar, men havde aldrig spillet sammen med os andre før. Han skaffede mig et værelse på Gl. Kongevej 86B, hvor han selv havde et værelse i en stor herskabslejlighed hos frk. Schou. Hun elskede musikken, så det blev hurtigt et samlingssted for os alle. Jeg spurgte frk. Schou om jeg måtte anskaffe mig et flygel, hvilket hun absolut ikke havde noget imod, så jeg tog ind til Hornung og Møller i Bredgade og købte et brugt hvidt flygel og fik det op på 3. sal.

Så kom der gang i spilleriet. Vi fik fat i en bassist der hed Lars, og efter et års tid begyndte vi at snakke om at opgive vores faste arbejde og spille i stedet. Hugo meldte fra, og det gjorde Peter også. De sad i for gode jobs, men Lars havde altid spillet og han havde gode kontakter til impresarioer, og det endte med at Aage, Lars og jeg fik job i Sandefjord i Norge. Jeg fik dog den aftale med Hafnia at jeg kunne komme tilbage efter et år.

Jeg gik tit gennem Strøget til eller fra arbejde i Hafnia, og en dag så jeg et helt nyt flygel i rødt skind og med glaslæg ved indgangen til Jorcks Passage. Der lå dengang en instrumentforretning. Det glemmer jeg aldrig.

I mellemtiden havde hotelejer Krusbæk solgt sin anpart i Grand Hotel (i Kalundborg) og havde købt Jernbanehotellet på den anden side af gaden. Peter og han var gennem årene blevet rigtig gode venner, og da Peter ingen anden familie havde end sin gamle mor i Kalundborg, tilbragte han det meste af sin tid på "Jernstangen". De havde så aftalt, at vi skulle spille inde i den store sal (hvor jeg for øvrigt også var blevet kasseret som soldat). Da vi kom, genså jeg PH-flyglet efter alle disse år. Det stod bare skubbet op i et hjørne af salen og så herrens ud. I løbet af aftenen spurgte jeg Krusbæk, hvad der skulle ske med flyglet. Det vidste han ikke. Alle der kom og spillede havde deres egne instrumenter med, så det blev ikke brugt mere. Vi havde jo også selv vores med. Så fik jeg den tanke, at jeg kunne købe det af ham og fortalte ham, at jeg havde spillet på det i min skoletid inde i restauranten. Derfra kom min interesse. Det ville han dog ikke. Han ville hellere eje flyglet end at

have en Rembrandt hængende, forklarede han med et smil. Ja, så kunne der jo ikke blive tale om noget her.

MEN til min store overraskelse – da vi skulle have vores betaling for at spille siger han til mig, at jeg kan give ham 500 kr. af hyren, men så skulle flyglet også hentes mandag. Det lovede jeg, og så var den handel gjort.

Flyglet stod i carporten mandag eftermiddag.

En måned senere gik Krusbæk konkurs. Det har han jo godt vidst, så han var en rigtig ven. Sikken et held, at vi kom først. Hvor var flyglet ellers havnet?

Flyglet blev bakset ind i stuen med hjælp fra gode naboer, og det var jo spændende hvad der var inde under det sorte nappa, som forsigtigt blev løsnet, men frem dukkede det fine røde skind som det ser ud i dag. Man havde bare med hæfteklammer sat det sorte udenpå.

Jeg fik stemt det og vi gik i gang med så meget vedligeholdelse som muligt, men med tiden kunne jeg jo godt se, at hvis det skulle fremstå som et pænt møbel og rigtigt til at spille på, så skulle der en hovedreparation til. Det blev dog først i 1984, at vi besluttede at det skulle være.

På mine mange gåture i København vidste jeg, at der i Bredgade lå en stor pianoforretning, der hed Juul-Sørensen, og en dag gik jeg ind og snakkede med en, som jeg senere skulle lære rigtig godt at kende, Ingo Steinbach. Han var fyr og flamme og vidste lige, hvad der skulle gøres. Det havde han ikke oplevet før, at skulle reparere et PH-flygel. Jeg fik et tilbud på 18.000 kr., men så garanterede han også, at det ville blive så godt som nyt. Der skulle nye strenge og tangenter på. Klangbunden blev behandlet og selve jernrammen blev sendt til hovedafdelingen i Århus. Jeg besøgte ham af og til for at se, hvordan det gik. Alt var skilt ad i småstykker, men han var meget stolt over det, han havde præsteret fra gang til gang. Jeg fornemmede at det skulle være hans mesterværk.

En dag jeg kom derind fortalte han mig, at han havde fået en henvendelse fra Nordisk Film om man vidste, hvor der befandt sig et PH-flygel, som de skulle bruge til en filmoptagelse. Forretningen var jo Danmarks største af sin art, så derfor kom henvendelsen hertil. Han kunne så fortælle, at de netop havde et til reparation, men det kunne ikke spille. Det var nu

også lige meget, for det skulle bare stå som rekvisit. Naturligvis skulle han have min godkendelse, så aftalen blev, at de lånte det nogle dage og jeg ville naturligvis få et honorar. Filmen hed Reinfox med bl.a. Solbjørg Højfeldt og Henning Jensen, men den blev aldrig det helt store. Jeg blev dog inviteret ud til studierne i Valby for at se nogle af optagelserne og fik en rundvisning.

Så endelig en dag fik jeg besked om at nu var flyglet klar, og jeg skal love for at det var en stolt Steinbach der stod med det. Prisen holdt.

Senere fortalte Steinbach mig, at fordi jeg havde lånt flyglet ud, var jeg kommet i et kartotek for regissører, hvor der står, at jeg har et PH-flygel. Senere ringede der en fra et filmselskab, der skulle optage en film om Leo Mathiesen med Eddie Skoller i hovedrollen, og dertil skulle de gerne låne mit flygel. Jeg kunne selv bestemme prisen, og jeg satte den til 7.000 kr. Han sagde straks ja, så jeg blev klar over at jeg havde forlangt for lidt. Jeg forlangte endvidere at de betalte forsikringer, og at jeg havde mine egne flyttemænd, og at det skulle stemmes to gange efter hjemkomsten af Steinbach. Han sagde ja til det hele. Her var jeg også inviteret ud i studiet, og de spurgte om Eddie måtte spille en kort sekvens, som de skulle filme tæt på. Naturligvis måtte de det.

Nu vil jeg så nævne en af de mindre gode oplevelser jeg har haft. I Bredgade i København fik jeg jo i sin tid istandsat flyglet, og nu var der kommet en ny direktør. Han kendte naturligvis alt til historien, og hans ærinde var, om de måtte låne flyglet en uges tid, da man påtænkte at genoptage produktionen af PH-flygler, hvilket man havde fået tilladelse til af arvingerne. Flyglet skulle blot udstilles og fotograferes i London på en stor udstilling, for så ville man starte en produktion hos Blüthner i Leipzig i Tyskland. Disse flygler ville være større og ville blive tilsat elektronik m.m. for at blive et mere moderne instrument, men i stilen ligner mit "det gamle". Jeg syntes det lød spændende og gav mig til sidst – også efter at han som honorar tilbød mig et klaver til 30.000 kr. samt den rigtige klaverstol, der hedder Svanen. Jeg var dog ikke interesseret i et klaver, men i stedet kunne jeg så bare få to digitale klaverer, så det ordnede vi på den måde.

Dagen kom, og flyglet blev hentet. Klavererne og stolen var med, så alt var som aftalt. Da tiden var gået efter aftalen ringede jeg og spurgte, hvordan det var gået, men der kom en masse forklaringer om at fotograferne var ikke helt færdige og mange andre undskyldninger. Efter utallige opkald og flere forklaringer begyndte vi at blive nervøse, og til sidst blev telefonen ikke svaret.

Der var til sidst gået 6 uger, hvor til sidst min hustru bad mig tage ind og få en forklaring. Jeg fik så den besked at direktøren var afskediget med øjeblikkelig virkning. Jeg fortalte selvfølgelig at han havde sendt mit flygel til England. Det vidste man ingenting om, men deres nye direktør var straks indstillet på at få bragt sagen i orden. Nu stod flyglet i en lagerhal i Oxford, men det ville straks blive sendt hjem, hvilket også skete til vores store lettelse.

Senere har jeg haft besøg af Bo Nielsen fra firmaet, der har foretaget nogle mindre reparationer, for man ville ikke have at jeg skulle være utilfreds efter denne oplevelse.

Her slutter Jørgen Mortensens beretning. Efter at have været deltidsmusiker med engagementer på forskellige københavnske etablissementer flyttede han og familien til Roskilde, først til Klokkervej, men nu bor han og hans flygel altså her i vores område. Jeg kan godt sige, at det er noget af en oplevelse at sidde ved og spille på sådan et ikonisk instrument. Og det vækker megen opmærksomhed hos venner og bekendte, når jeg med stolthed kan fortælle, at – der står et PH-flygel syd for banen.

Historien om podcastens indtog i den lokalhistoriske forening Syd for Banen af Peter Ottesen

”Jamen, det ved jeg da en hel masse om!” sagde Niels Jørgen Rasmussen til mig en af de første dage ved frokostbordet på Grundtvigs Højskole i Hillerød. Vi var faldet i snak, og Niels Jørgen fortalte, at han var på et tegnekursus. Jeg sagde, at jeg var på et kursus, hvor jeg skulle lære at lave podcast.

Som afslutning på mit kursus skulle vi lave en såkaldt ”dummy”, en podcast på maksimalt 2,5 minutter om et selvvalgt emne. Jeg har i flere år været temmelig nysgerrig omkring historierne om grusgravning i og omkring Roskilde, både forløbet af gravningen, reglerne for det og den efterfølgende retabletering af grusgravene, så de kunne benyttes til rekreative formål.

Så jeg ville lave et lille indslag om grusgrave. Måske ikke det mest ophidsende emne, men det var jo relevant nok. Jeg måtte indrømme, at jeg vidste meget lidt om emnet, og at jeg var lidt uklar om, hvem jeg skulle snakke med for at blive kloge. Så Niels Jørgens bemærkning faldt jo i temmelig god jord, om man så må sige.

Vi fandt hurtigt ud af, at vi begge to boede i Roskilde, og vi aftalte at mødes snarest efter afslutningen af vores kursusuge for at lave nogle podcasts sammen. Vi mødtes forholdsvist hurtigt i Roskilde og tog nogle ture ud til Hedeland og de andre

steder, hvor der blev og bliver gravet. Vi lavede en introduktion og 4 episoder om grusgravene. Som afslutning lavede vi et interview med en biolog fra kommunen, som vidste en masse om reglerne om og retableringen af grusgravene.

I skrivende stund er der gået godt et år, og vi har fået lavet over 35 episoder i alt. Om alle mulige emner og med indspark af små og sjove historier, som Niels Jørgen jo er mester i. Vores podcastdistributør, Buzzsprout, laver statistik over, hvor mange lytninger serien har fået. Og vi er nu oppe på ca. 2000 lytninger, hvilket er aldeles tilfredsstillende og fortæller os, at vi godt kan fortsætte.

Niels Jørgen skal bare trykkes på maven og ud kommer en flydende og velkomponeret og vidende historie. Han har jo også som lærer igennem mange år lært at formulere sig og at tale, så man har lyst til at høre mere. Det er mig, Peter, som er den tekniske nørd, og som er i stand til at redigere de optagelser, vi laver, mens Niels Jørgen faktisk er en såkaldt "it mon-gol". Men han er jo en gudsbenådet fortæller med en rigtig god stemme, som vi gerne lytter til.

Der er også etableret en Facebook gruppe – sjovt nok med navnet "Syd for Banen" – hvor vi omtaler de nye episoder, og hvor vi deler historierne ud på andre og store Roskildegrupper. Antallet af medlemmer i gruppen er efterhånden godt 130 og viser os også, at folk er interesserede.

"Vi unge laver podcast!" ynder jeg at sige. Jeg er kun 75 år, så det er jo ikke helt løgn. Jeg har i en del år brugt DR LYD for at høre nyheder og alle de mange gode serier, som Danmarks Radio sender. Stort set alle udsendelser kan høres som podcast efter eget ønske og på det tidspunkt, det passer ind. Streaming kaldes det. Lytning og genlytning på egne valgte tidspunkter er en gave – i min verden i hvert fald.

Min interesse for podcast blev øget i foråret 2022, hvor jeg begyndte at lytte til en serie kaldet "Statsministeren spørger", hvor det gik op for mig, hvor intim og personlig og interessant en samtale kunne blive. Da jeg så, at Grundtvigs Højskole i Hillerød udbød et sommerkursus, hvor man kunne lære at lave podcast, meldte jeg mig straks, og det har jeg ikke fortrudt et sekund. Der har åbnet sig en helt ny verden for mig.

Podcast er en udvidelse af måden at formidle på. Det er nu

muligt at gå på en af de byvandring, vi har lagt ud som podcast og samtidig høre om stederne. Med podcast i ørene. Det er for mig blevet understreget, hvor vigtigt samarbejde kan være. Hvis jeg havde siddet alene, var jeg hurtigt løbet tør for emner. Niels Jørgen og jeg har et utrolig godt samarbejde og sprudler af ideer om nye podcasts.

Vi høres ved!

Baptistkirken

Af Ruth Klarskov Madsen

Jeg skal fortælle om mine barndomserindringer fra dengang, jeg sammen med min familie boede i pedellejligheden i den gamle baptistkirke på Vindingevej 10. Det ligger nu så langt tilbage, at det er fristende at begynde med: Men det skete i de dage, at der udgik et stillingsopslag fra Baptist-

kirken, hvor de søgte et nyt pedelpar. Da min mor var af sjællandsk slægt og havde valgt at følge med min far hjem til Jylland efter deres bryllup, men stadig savnede Sjælland, søgte og fik de stillingen som pedelpar i Baptistkirken.

Vores familie bestod dengang af mine forældre, min søster Lis og mig. Vores bror Magnus kom så til nogle år senere. Alt dette skete i det Herrens år 1955.

Lønnen var 400 kr. årligt – og et så svimlende stort beløb kunne selvfølgelig ikke udbetales på en gang, så det blev udbetalt med 100 kr. hvert kvartal. Det svarer i dag til en årsløn på ca. 6.000 kr. Ud over lønnen var der fri bolig med varme.

Lejligheden var på ca. 40-45 m² og bestod af to værelser, køkken og korridor. Og der var fælles toiletter med kirken på gangen ud for lejligheden. Det påhvilede pedelparret på alle måder at

vedligeholde den benyttede lejlighed.

Arbejdsopgaver var:

1. Renholdelse af kirken og kirkens have samt renholdelse af gade og fortov ud for kirken og præsteboligen, som var nabo. Dette gjaldt også snerydning. Her må man huske på, at det jo var dengang, hvor solen skinnede om sommeren og der var hvid jul og en masse sne om vinteren.

Så der var mange morgener, hvor vores forældre skulle tidligt op og rydde sne, inden far tog videre på arbejde. Al snerydning foregik ved brug af egne kræfter, og det var et stort område, de skulle rydde.

2. Sørge for at kirken var rede til alle kirkelige handlinger og møder på både helligdage og hverdage. Og sørge for kaffe og kaffeborde til de anledninger, hvor der var brug for det.

3. Det påhvilede pedelparret for egen regning at skaffe den nødvendige hjælp til de to årlige hovedrengøringer, hvor også fernisering af kirkens gulve skulle finde sted.

Det lykkedes nu altid vores forældre at finde frivillige til at hjælpe med hovedrengøring.

Lis og jeg var også med ved rengøring. Vi kunne nemlig kravle ned under bænken og mave os op gennem rækken, mens vi vaskede benene på bænken.

Lis og jeg var jo børn i al denne praktiske ansættelse, og det var en god, spændende og tryk barndom. Der skete en masse i kirken, og man levede virkelig som en del af kirken, som for os dengang var verdens navle.

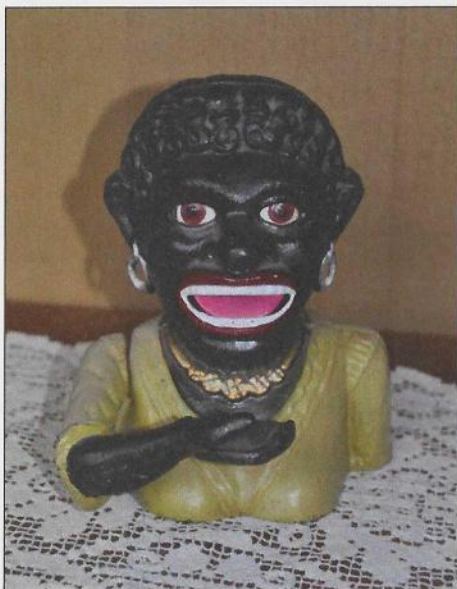
I kirkens have kom mange børn for at lege hver eneste dag. Haven var stor, der var bl.a. gynger og en stor græsplane at lege på. Kirkens have var et samlingssted for alle nabolagets børn. Det var herligt for os børn, men nok også lidt anstrengende for vores mor, der blev sådan lidt ufrivillig - frivillig børnepasser. For hun blev tit afbrudt i sine gøremål, når f.eks. et af de mindre børn, der brugte kirkens toiletter, med høj og forventende stemme råbte: "INGA jeg er færdig." Så måtte mor jo hjælpe dem med det, der skulle til for de kunne blive helt færdige.

Der foregik meget i kirken. Udover selvfølgelig gudstjeneste var der:

Søndagsskole – Her kom børn fra hele nabolaget. Vi var vir-

kelig mange. Jeg har fundet et billede fra først i 60'erne, hvor hele trappen op til kirken var fyldt med 62 søndagsskolebørn.

En gang om måneden var der indsamling til Afrika til baptisternes Ydremission i Rwanda og Burundi. Så blev den meget flotte afrikanske bøsse fundet frem. Det var en smedejerns sparebøsse, der forestillede en glad negermand, der sad med hånden fremme - og den kunne man så lægge sin 25-øre eller en anden mønt i, og så trykkede indsamleren på et håndtag, og negermandens hånd kastede mønten ind i munden. Det gav god mening for os børn, der samlede ind til sultne børn i Afrika, og dengang var der ingen mislyd overhovedet ved brug af ordet neger.

Jeg husker det som noget spændende og respektfuldt, når denne meget fine afrikanske sparebøsse kom frem denne ene gang om måneden. For ca. 10 år siden kunne man stadig købe lignende sparebøsser i Lützhøfts gamle købmandsforretning i Roskilde, og mærkeligt nok må man må vist stadig kalde disse spareting for bøsser, hvorimod ordet neger i dag er forbudt. Mærkelig tid, vi lever i.

Junior møde: Det var mest piger, der kom der. Her var det hjemmegående mødre, der lærte os at strikke, sy og lave kurve af peddigrør.

Kvindekredsen: holdt møder med f.eks. foredrag og hjælpearbejde til Ydremissionen. De strikkede bl.a. sribede bomulds-trøjer til små afrikanske børn. Vores mor havde, så langt jeg husker tilbage, altid gang i en lille sribet striktrøje til Afrika.

Og så var der mandemøder, og ikke helt uden grund blev de også kaldt sprittermøder. Måske kunne kendingssangen have været "Der er noget i luften", for der var virkelig meget i luften

på de møder. Mange spritskyer, men ligeså meget rigtig god fællesskabsstemning. Møderne foregik i krypten tæt på vores lejlighed. Det var den dejligste stemningsfulde og meget kraftige fællessang, Lis og jeg de aftener kunne falde i søvn til. Det var nu også dejligt at falde i søvn til hornmusikken de aftener, når kirkens hornorkester øvede lige over vores soveværelse.

Spejder: Pigerne i kirken og drengene i præsteboligens kælder. Her kan jeg huske, at vi pigespejdere var oppe og synge julesange for beboerne på Vindingevej 32, dengang det var plejehjem.

Julefest: Der blev flyttet rundt på bænkerne i kirkesalen, så der kunne stå et mægtigt, højt juletræ i midten, som vi i samlet flok kunne gå rundt om. Det var så julets og så dejligt, og selvfølgelig sluttede julefesten med uddeling af godteposer til børnene. Der var slik i, og som det obligatoriske var der også et æble og en vaffel. Denne vaffel var altid blevet blød af at ligge sammen med æblet, men pyt, den dag i dag minder en blød vaffel mig altid om min barndoms dejlige julegodtpose.

Jeg husker også en jul, hvor mor forgæves havde forsøgt at fange en mus, der var kommet ind i kirkesalen. Musen havde taget maddingen, men undgået at gå i fælden, som mor havde sat op.

Selve juleaften vidste mor fra sangen "Sikken voldsom trængsel og alarm", at vi synger "lænkehunden selv får dobbelt

sul“. Derfor mente mor også, at det måtte betyde våbenhvile juleaften mellem hende og musen, og hun fjernede derfor fælden. Efter vi alle var gået i seng den jul, udbrød mor pludselig ”MUSEN! ” ”Hvad med den,” spurgte far. ”Jeg har jo fjernet fælden, så den har ingen mad,” svarede mor og gik som det mest naturlige i hele verden op i kirkesalen og lagde lidt mad til julemusen.

Vores mor var lige så god mod dyr, som hun var mod mennesker.

Så var der ungdomsmøder en gang om ugen, og her kom også mange unge omkring kirken. Der var foredrag, film osv. og almindelig ungdomshygge.

Ungdomssangkor for alle piger der havde LYST til at synge. Kirkekor, som bestod af voksne, og der skulle man KUNNE synge.

Missionssmøde – vist en gang om året. Missionsuge betød, at Baptistkirken i Roskilde fik besøg af baptistpræster fra nær- og fjerntliggende byer, og så var der møder hver aften i den uge.

Kom præsten for langt hjemmefra til at køre frem og tilbage, overnattede han i prædikantværelset øverst i kirkebygningen i den uge. Og så havde mor pludselig et lille pensionat, jeg husker særligt morgenmaden, som mor serverede. Vi havde spist vores havregryns morgenmad noget tidligere end præsten var klar til morgenmad. Når præsten så var klar, havde mor dækket op på spisebordet i stuen med hjemmebagt brød, ost og så de fineste skiver smør, der var tilpas bløde, så de lige var smøreklar.

Jeg havde som barn aldrig noget imod den margarine, vi var vant til at spise. Så overraskende er det da, når jeg tænker tilbage på de missionsuger, er det altid de der fine lækre fristende smørskiver, jeg husker først.

Spørger man vores bror Magnus, vil han helt sikkert altid huske tilbage på den missionsuge, hvor vi var flyttet fra pedelboligen til Rolighedsvej tæt på kirken. Den aften skulle der hos os efter mødet være åbent hus med kaffe og kage for dem, der havde lyst. Vi stod alle parat til at gå til kirken, da Magnus som ca. 5-årig helt mistede lysten til at skulle til møde. Far fik ham dog overtalt med et løfte om, at far sammen med Magnus ville

gå hjem lige så snart præsten havde sagt Amen.

Vi gik så alle til kirken, og mødet begyndte med, at præsten bød velkommen, bad lille bøn og sluttede med AMEN! Magnus røg som en raket op fra kirkebænken og var klar parat til at gå, mens han kiggede glad og forventningsfuld på far, der godt nok var noget overrasket. Men vores far, der ikke var uden lune, erkendte straks, at han var ligesom "slået", så han rejste sig, tog Magnus i hånden og gik som lovet hjem.

Det grinede vi meget af bagefter. Når jeg i dag tænker tilbage på det, bliver jeg så glad over at have haft en far, der både havde lune og var en far der holdt, hvad han havde lovet.

Når jeg her fortæller om min barndom og opvækst i Baptistkirken, er det min opfattelse, at livet i kirken var længe end de 7 år, vores forældre var ansat i kirken. For efter dette købte vores forældre halvdelen af et af rækkehusene på Rolighedsvej tæt på kirken. Rækkehusene bestod af 6 rækkehuse med dengang 2 lejligheder i hver, altså boliger til 12 familier. De 10 af familierne var baptister, så i dag ville man nok kalde rækkehusene en slags baptistghetto. Baptistkirken var stadig en naturlig del af vores liv, og vores mor var også stadig at finde i kirkens køkken, når der skulle brygges kaffe osv.

Min barndomsveninde Anne, hvis forældre, som de eneste der ikke var baptister, ejede det ene af de 6 rækkehuse. De mærkede at være indeklemmt mellem baptister og deres levemåde. F.eks. vaskede Annes mor heller aldrig tøj og hængte det til tørre om søndagen. Og fordi baptistbørn klart nok ikke bliver konfirmeret, holdt de fleste en større 14 års fødselsdag. Her var Anne heldig, for hun blev både konfirmeret med fest og gaver og holdt også stor 14 års fødselsdags, så helt galt var det ikke at være klemmt inde mellem baptister. Frem for begrænsning er "både og" nogle gange at foretrække.

Min opvækst i Baptistkirken tænker jeg tilbage på med glæde. Dog var det lidt træls, da jeg kom i 7. klasse og resten af klassen skulle konfirmeres. Da skilte jeg mig ud ved at have min gang i Baptistkirken og ikke var barnedøbt og derfor heller ikke skulle konfirmeres.

"Jamen så hedder du jo slet ikke Ruth. Det er jo bare noget du bliver kaldt", sagde flere af mine skolekammerater, der var barnedøbt. Det var ikke mobning. Mine kammerater var heller

ikke underfrankeret, de var faktisk søde.

Så det var kun pga. undring, de sagde som de gjorde. Jeg prøvede så godt jeg kunne at forklare det, mine forældre havde lært mig, at ingen får deres navn i dåben. De får en velsignelse, og deres forældre har sagt ja til, at de ville optages i den kristne menighed. Min forklaring havde ikke så stor gennemslagskraft. Dog troede de på, at jeg hed Ruth. Men det er nu stadig min erfaring, at også i dag er der mange der tror, at man får sit navn i dåben. Jeg så forleden en dødsannonce i vores avis, hvor der stod et navn på afdøde og nedenunder stod ”døbt” og så et andet navn. Så fejløpfattelsen lever stadig.

Som nævnt er mine minder fra Baptistkirken på Vindingevej 10 gode. Baptistkirken på Vindingevej nr. 32 har jeg ikke så meget erfaring med. Jeg har været til mange hyggelige julemarkeder og hørt flere gode foredrag her og hører da også om kirken gennem vores bror Magnus, der med sin familie stadig hører til her.

Min søster Lis og jeg har i dag begge fundet tilbage til det, der gjorde, at vi i den gamle Baptistkirke følte os hjemme. Det fandt vi i Jakobskirken. Sådan er det godt, at der er flere muligheder for at finde hen til det sted, hvor man føler og kan mærke, at man har hjemme.

For ude er godt, men hjemme er bedst. Og med det er det vist blevet tid til at sige **Amen.**

Hedeland i fortid og nutid af Hans Chr. Eisen

Fra is til grus

Efter tabet af hertugdømmerne i 1864 kom der ekstra fart i den indre danske udvikling. Der blev flere steder rundt om i landet foretaget inddæmninger, for som Enrico Dalgas sagde: "Hvad udad tabes skal indad vindes". Denne udvikling fik også betydning for det geografiske område, som ligger mellem Roskilde, Tune og Hedehusene. Terrænet i området er i udpræget grad præget af istiden, som kan opdeles i 3-4 forskellige perioder, hvor den seneste istid formentlig sluttede for omkring 15000 år siden. Det var dog ikke sådan, at det nuværende Danmark hele tiden har været dækket af isen. Der var lange perioder, hvor isen var smeltet helt væk. Men det var et meget koldt og ugæstfrit område, hvor vi må forestille os, at der har været meget vådt og kun med en meget spredt bevoksning med de mest hårdføre træer og buske.

Landskabet

Øst for Roskilde lå der før grusgravningen et plateau, som var 10-13 meter højere end det omkringliggende landskab. Mod

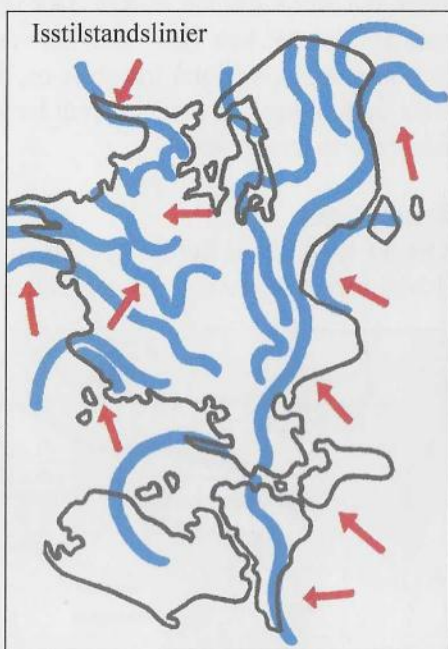
nord afgrænses det af en terrænskråning ned mod jernbanen mellem Roskilde og Hedehusene. Mod øst falder terrænet ned mod Køge Bugt fra østsiden af landevejen mellem Hedehusene og Tune. Mod vest er afgrænsningen ikke så tydelig i terrænet, selv om man fra Hedelandplateauet klart fornemmer, at området frem mod Kornerup Å ligger lavere – idet Reerslev og Vindinge ligger 60-65 meter over havets overflade og så ligger Svogerslev kun 45-48 meter over havets overflade.

Hedeland

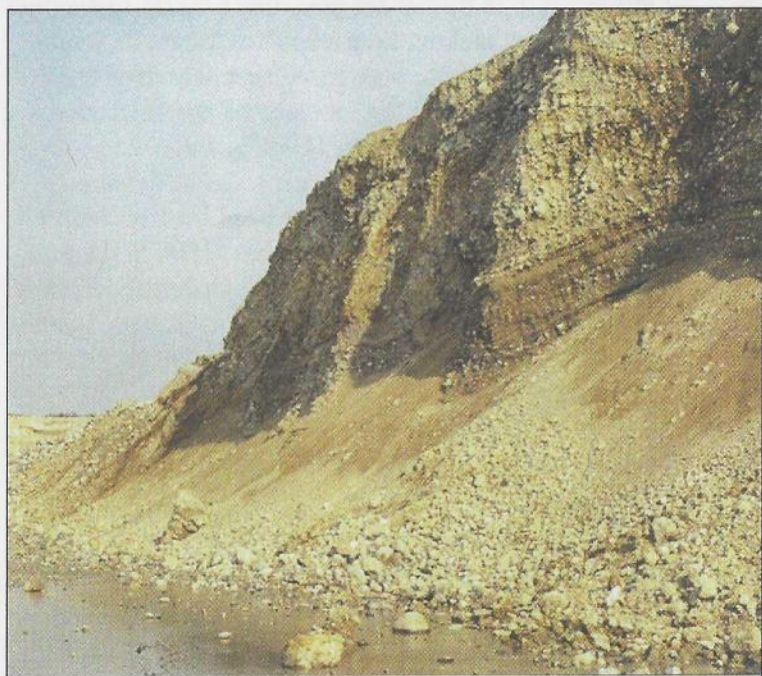
Under de oprindelige marker lå der aflejringer fra istiden, og det fremgår af flere borer i området, hvor de lokale vandværker først borede efter vand til Vindinge og Reerslev. Senere var det grusgravningsfirmaerne, der borede for at konstatere gruslagets tykkelse og kvalitet. De øverste gruslag blev bragt til området i den sidste istid – den kaldes Weichel-istiden – hvor isen kom fra det polske område. Den del af Hedeland-formationen består af aflejringer fra Danien-perioden.

Selv den sidste istid foregik i flere faser, og det er mellem de to sidste faser at store dele af Danmark var dækket af en stor sø. I søen bundfældedes det ler, som vandet havde fragtet med under fremrykning gennem de østlige dele af landet. Det er det ler, Hedehusenes Teglværk og Roskildefirmaet Brack & Sønner benyttede – de sidste brugte leret til keramikvarer og til kunstnerisk arbejde.

Det var et terræn, som helt manglede vandløb – åer og grøfter. Det betyder at al nedbør enten fordamper eller siver ned i jorden og danner grundvandet. I dag er nedbøren stadigvæk

den eneste tilførsel til Hedelands mange søer. Det betyder f.eks. at Vindinge Vandværk er helt afhængig af den lokale nedbør. I den forbindelse var der et særligt Hedeland-fænomen, idet brønde og borer på gårdene i Hedeland lejlighedsvis fløjter, men det sker kun ved ændringer i lufttrykket, når der sker en udligning af trykket i grusformationerne. I gamle dage opfattede bønderne det som et varsel om et skifte i vejret – og det er jo ikke helt forkert.

Forudsætninger for dannelsen af Hedeland

Isen havde skabt det terræn, som man i dag ser resterne af rundt om de gamle grusgrave. Den største del af området var blevet til en stor flad slette – ca. 60 meter over havets overflade.

I udkanten af sletten finder man nogle få høje bakker, og på alle sider af sletten falder terrænet med 10 til 15 meter.

Den nordeuropæiske istid blev afløst af en stærk kulde ved de to poler, som i de følgende årtusinder bandt så store mængder af jordens vand, at det danske område blev landfast med de britiske øer.

De nordeuropæiske floder løb mod nord gennem området på

de tre steder, der senere blev til Øresund, Storebælt og Lillebælt.

Den første indvandring

Da isen forsvandt, var landet var uden planter, og overfladen var en meget våd morænemasse – en blanding af ler, forskellige gruslag, sand og store sten. Men efterhånden steg temperaturen, det blev mere tørt, og så kom de første planter ”vandrende” – det var forskellige former for mos, lav, lyng og forskellige dværgræser – en slags urskov. Efter planterne fulgte de første dyr, som levede af de nævnte planter, og senere kom større dyr strejfende i deres jagt på føde, og i hælene på dyrene dukkede de første mennesker op for omkring 11000 år siden.

De første jægers foretrukne bytte har formentlig været rensdyr. Der er fundet en rensdyrtak lige nord for Hedeland i Fløng, og den er dateret til netop at være ca. 11000 år gammel. De første mennesker slog sig ikke fast ned i Hedelandområdet, fordi de var afhængige af den føde, som de kunne finde i naturen, og derfor fulgte de i bogstavelig forstand i hælene på deres byttedyr i de næste 5-6000 år.

For omkring 9000 år siden begyndte vandstanden at stige igen, og den steg så meget, at den lå omkring 7-8 meter over vandstanden i dag. Landskabet havde ændret sig og der voksede skov med både birk og fyr, og ind i mellem fandt man også piletræer. Dyrene var blevet større, og jægerne kunne støde på både elge, urokser, bjørne, vildsvin, forskellige kron dyr og ulve.

Man skal huske, at der ikke var muld på jorden, da isen var smeltet. Mulden kom først efterhånden, idet planter er grundlaget for mulddannelsen lige frem til vore dage.

Den lange periode før de første bosættelser fra omkring 4000 f.v.t. er blevet opkaldt efter nogle meget vigtige fund – Maglemosekulturen fra omkring 7500 f.v.t. og Ertebøllekulturen fra omkring 6000 f.v.t. Under Maglemosekulturen blev store dele af området ved Vejleå og Vallensbæk Mose oversvømmet.

Vi forestiller os, at jægerfolket søgte op på de højere liggende arealer mod vest, og det er derfor sandsynligt, at der har været bopladser på Hedelandsletten, selv om der ikke er gjort noget fund fra den periode i området.

Årsagen findes i det forhold, at den daværende befolkning var meget mobil, og der er gjort fund fra denne periode i Hedelands nærområde.

Naturen fortsatte med at udvikle sig – der kom nye planter til Danmark og med dem nye dyr. Landskabet ændrer form – nogle områder sænker sig og andre områder hæver sig, samtidig med at vandstanden stiger. Det betyder, at det område, som vi i dag kalder Danmark, i højere grad var et ø-område.

Nordvest for Hedelandsletten ligger Roskilde Fjord, som under Ertebøllekulturen var meget bredere og meget dybere – vandet nåede helt frem til Domkirkebakken. Ved Kattinge Vig gik vandet ned til Gl. Lejre. Mod øst var store dele af det nuværende Solrød og Greve også dækket af vand.

De nye vilkår påvirkede dagligdagen for jægerfolket, som ændrede livsform, fordi bopladserne lå tættere på vandet. Man høstede i højere grad ”havets frugter”, som bestod af saltvandsfisk og forskellige former for skaldyr.

Vores viden om dagliglivet bliver større, fordi jægerne i højere grad blev fiskere, og det gav mulighed for fastere bopladser fra omkring 4500 f.v.t. Arkæologer har fundet keramik, og det er det tydeligste tegn på, at man har slået sig ned på en blivende boplads. Det var agerbrugssamfundets begyndelse.

Jægeren bliver til bonde

Omkring 3200 f.v.t. rykkede jægerfolket længere ind i landet, og de blev bønder. Dermed begyndte den opdyrkning af jorden, som har holdt indtil vore dage. De enkelte faser i bondekulturens udvikling var præget af de redskaber, bønderne brugte til byggeri, dyrkning, våben og til anlæg af begravelsespladser. Det gælder også for Hedelandområdet, som var et meget frugtbart område.

- 500 f.v.t. til 1066 e.v.t. jernalder- og vikingebonden
- 1066 - 1788 fæstebonden
- 1788 - 1900 fra fæstebonde til selvejerbonde

Da de første bønder begyndte at dyrke jorden, fjernede de først den lave urskov og sikrede samtidig, at området ikke fik lov til at springe i skov igen, som det er sket i andre dele af

Danmark. Området blev kaldt for Heden, som netop betyder ”et skovløst område” med en fantastisk frugtbar jord. I begyndelsen af 1800-tallet blev der gennemført en måling af Danmarks bonitet – frugtbarhed – og boniteten på Heden blev målt til 24 – det er det højeste, man kan nå. Det er forklaringen på, at området altid har været et attraktivt sted for bønderne, fordi man ikke som andre steder i Danmark først skulle rydde skoven.

Når man i dag skal beskrive de forskellige perioder i Danmarks oldtid, sker det med udgangspunkt i det materiale, man brugte til at fremstille de redskaber og våben, som man havde brug for.

Stenalderbonden

Den gode jord fik stor betydning, og stenalderbonden på Heden blev forholdsvis hurtigt mere velstående. Det ved vi, fordi der lige vest for Reerslev blev anlagt mindst 3 storstensgrave – to runddysser og en langdysse. Det viser, at stedet allerede tidligt i oldtiden har udviklet sig til en form for fast boplads i nærheden af Reerslev. Hedesletten havde desuden den fordel, at regnvand hurtigt trak væk fra stedet, fordi det lå i vandskellet mellem Roskilde Fjord og Køge Bugt. På samme sted har der sandsynligvis gået en slags landevej fra syd til nord i nærheden af den nuværende Brandhøjgårdsvej.

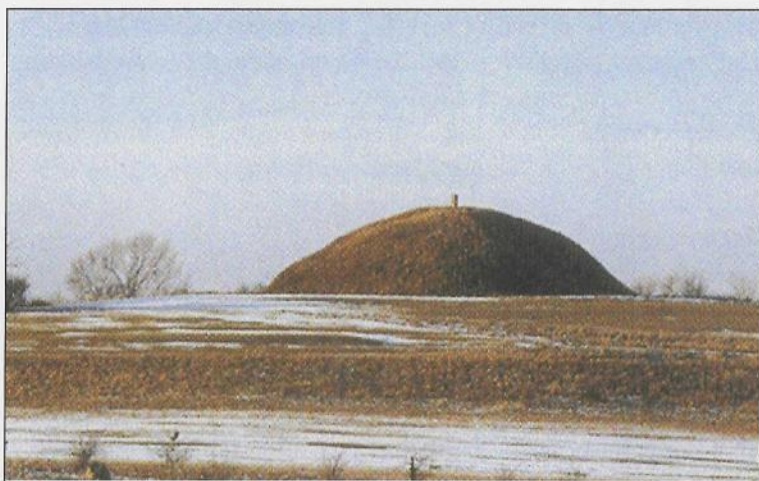
Stenalderfolket havde materialerne til deres storstensgrave liggende på deres marker. Byggeriet af stendysserne har været meget ressourcekrævende – både når det gælder økonomi, arbejdskraft og viden.

Den centrale del af Reerslev er ikke blevet undersøgt arkæologisk, og hvis bopladsen har ligget lige vest for den nuværende landsby, så er resterne fra fortiden forsvundet med grusgravningen.

I dag er stendysserne også borte, blandt andet fordi ejeren af Stendyssegaard i 1862 solgte den stendysse, der lå på hans marker. Stenene blev knust og brugt til fyld ved vejanlæg – således som det er sket med mange dysser både syd og nord for Kongevejen mellem København og Roskilde, som Christian IV begyndte at anlægge i 1641.

Den sidste generation af bønder i Reerslev solgte deres jord

vest for landsbyen til råstofudvinding fra omkring begyndelsen af 1900-tallet.

Bronzealderbonden

Velstanden fortsatte med at stige i bronzealderen. Det bedste bevis ligger i dag langs den østlige kant af Hedeland – her er der nu 5 bronzealderhøje tilbage. Højbyggeriet var et resultat af, at der var kommet en ny gravskik til Danmark, idet man begyndte at brænde de døde. I begyndelsen blev den dodes brændte ben begravet på selve bålpladsen. Senere begyndte bronzealderens mennesker at bygge gravhøje, hvor man hensatte de dodes brændte rester i et lerkar.

Det er selve gravhøjene, som vidner om, at der var en overskudsøkonomi. En bronzealderhøj blev opbygget af græstørv, som blev stablet med rødderne opad – det er derfor, at højene har bevaret deres form i mere end 3000 år. Den største høj, der er bevaret i Hedeland, er Maglehøj – toppen af højen ligger 69 m over havets overflade. Desværre er ikke alle højene bevaret. Vi ved, at der er sløjftet mindst 3 høje i Reerslevområdet. Højene var altid placeret langs med datidens hovedveje.

Bronzealderens bopladser får efterhånden karakter af egentlige landsbyer, og de lå ved datidens trafikårer, som dermed forbandt de enkelte bopladser med hinanden. Gravhøjene fortæller, at der må have været nogle dominerende slægter, som

havde ejerskabet til jorden, og som byggede gravhøjene til deres egen familie.

Vejnettet var en forudsætning for den stigende handel, som man oplever i Europa fra omkring slutningen af stenalderen. Det primære transportmiddel har været både, men varerne skulle fordeles over land fra anløbsstedet til de forskellige bosteder. På denne måde kom vigtige varer fra Europa, bl.a. forskellige metaller – bronzen kommer først.

Jernalderbonden og vikingen

Omkring 500 f.v.t. i jernalderens begyndelse var det meste af Heden blevet opdyrket. Det var netop jernets ankomst, som gjorde det muligt at opdyrke alle de tunge og meget frugtbare jorder. Området var i modsætning til flere andre steder attraktivt, blandt andet fordi der var forholdsvis let adgang til havet.

I jernalderen skete der en stor udvikling med gårdene, som bliver større og større. Markerne ligger tæt omkring gårdene, og bønderne dyrker byg, hvede og hirse. Efterhånden kommer der nye afgrøder på markerne med både havre og rug. Samtidig begynder bønderne at bruge gødning på deres marker.

Det er også i denne periode, at landsbyerne bliver liggende på det samme sted, og det ses tydeligt i Vindinge, hvor der er konstateret gårde fra 200 e.v.t. kun 200 m nord for kirken.

Jernalderen slutter med vikingetiden – det var i den periode, at kristendommen kom til Danmark, da Harald Blåtand havde ladet sig døbe omkring 960. Det landskab, der blev skabt af jernalderbonden, er det samme, som i slutningen af 1700-tallet møder de mennesker, som rejser over Heden.

Landsbyerne fra 1066 til 1800

Hedeboegnen – og dermed Hedeland – blev opdyrket meget tidligt. Det var i slutningen af vikingetiden, at de første rigtige stedfaste landsbyer opstod. I udkanten af Hedeland har der i mere end 1000 år ligget fem landsbyer: Vindinge, Reerslev, Stærkende, Tune og længst mod vest Tjæreby. Vindinge og Tjæreby nævnes første gang i 1085 i Knud den Helliges gavebrev til Domkirken i Lund. Reerslev og Tune nævnes første gang i 1257.

Ved kristendommens indførelse i Danmark blev der hurtigt

bygget romanske kirker i Vindinge, Tune og Reerslev. Der er ingen steder fundet spor efter ældre trækirker, men det udelukker ikke, at der har været en trækirke før stenkirken. Kirken i Vindinge blev fornyet i 1874, fordi den var ved at falde sammen. I Reerslev og Tune kirker er skibet den ældst bevarede del af den oprindelige bygning.

De typiske Hedebogårde havde rødmaledede porte, døre og gavle. På fotoet er det en gård i Reerslev.

I middelalderen blev en stadig større del af landbrugsarealerne efterhånden ejet af kirken og nogle meget magtfulde slægter. Hvideslægten ejede meget store dele af Sjælland med mange landsbyer, men der er ingen tegn på, at de ejede landsbyerne på Heden. Den anden store jordejer var Roskilde Domkirke, som ejede store dele af de lokale landsbyer i Hedelands område.

Kirken var allerede i anden halvdel af 1000-tallet blevet jordejer i Vindinge, og omkring 1200 ejede kirken en stor del af gårdene i landsbyen. Domkirken brugte jorden for at skaffe det økonomiske grundlag for de gejstlige embeder ved kirken – det gjaldt for både Vindinge, Reerslev og Tune.

Men allerede i 1085 havde Knud den Hellige foræret store dele af både Vindinge og Tjæreby til Domkirken i Lund, som

blev bygget på det tidspunkt. Begge steder var gaven på 2 bol – det svarer formentlig til omkring 53 ha i moderne mål. Vi ved ikke, hvor længe Domkirken i Lund ejede jord i de to landsbyer.

Det er sandsynligt, at landsbyerne omkring Hedeland har været beboet i flere tusinde år, fordi jorden fra begyndelsen både var let tilgængelig og meget frugtbar.

Bønderne har formentlig altid arbejdet i fællesskab på landsbyens marker, og det fortsatte man med efter vikingetiden.

I slutningen af vikingetiden blev Danmark kristnet, og nu viste bøndernes velstand sig ved, at de var med til at bygge kirker i de 3 store landsbyer. De nye kirker fik nogle økonomiske konsekvenser for bønderne, fordi de skulle betale en præst, vedligeholde kirken og støtte de fattige i sognet – derfor skulle bønderne betale en slags kirkeskat, som blev kaldt ”tiende”.

Vores viden om den tidlige middelalder på landet er meget begrænset, fordi den almindelige bonde ikke har ”smittet af” på den lokale historie. Det er dog sandsynligt, at de lokale landsbyer næsten var fuldstændig øde efter pesten i 1349-50, og de få overlevende bønder har ikke haft det nemt i den følgende tid.

100 år senere kom en klimaforandring. Det blev mærkbart koldere, og derfor var forholdene på landet meget ringe – der var mange ødegårde. Der var også landsbyer, som helt forsvandt, og noget tyder på, at en lille landsby – kaldet Wesby – nordvest for Vindinge bare forsvandt. Der er da heller aldrig fundet spor af den.

Fra reformationen i 1536 til stavnsbåndets ophævelse i 1788

Ved reformationen overtog kongen det meste af kirkejorden i Danmark, og han blev Danmarks største jorddrot, men samtidig skulle han besætte de kirkelige embeder – og så fik han alle udgifterne.

Det betød, at kirkejorden i Hedelands nærområde blev til kongejord, men kongen overlod mange gårde til Roskilde Domkirke: 21 gårde og huse af forskellig størrelse i Vindinge og flere gårde i Reerslev, Stærkende og andre nærliggende landsbyer udenfor Hedelands nærområde.

Kongen brugte kirkejorden til Universitetet og Sjællands biskop, som nu boede i København ved Frue Kirke på

Bispetorvet. Kongen skulle desuden betale løn til de kongelige embedsmænd som f.eks. herredsfogederne.

I Vindinge fik herredsfogeden i 1674 en større gård, og det har givet en lokalitet navn: Herredsfoged Huse. Indtægterne fra kirkejorden blev brugt til at dække huller i kongens pengekasse og til at give forskellige personer jord og titel.

Efter svenskekrigene forærede Frederik III store arealer til borgerne i København som ”tak for hjælpen” – det drejede sig bl.a. om 4 gårde og 3 huse i Vindinge.

Bøndernes forhold

Overgangen fra kirkejord til kongejord ændrede ikke på bøndernes ejendomsforhold – bonden ejede ikke jorden, han var fæstebonde. Landsbyens jord blev stadigvæk dyrket i fællesskab, og den enkelte gårds jord var fordelt på gode og mindre gode steder af landsbyens marker. Alle gårde og huse lå inde i landsbyen omkring gadekæret og landsbyens marker lå rundt omkring den. Udenfor markerne lå overdrevet, hvor kvæget, svinene og andre dyr var på græs i sommerhalvåret, og på den anden side af overdrevet lå nabolandsbyernes overdrev og marker.

En fæstegård gik sjældent i arv fra far til søn, fordi godsejeren bestemte, hvem der skulle fæste den enkelte gård. Det var ikke så let for en bondekarl at få en gård. Ofte var der to muligheder: enten ville herremanden tilbyde karlen en misligholdt gård, fordi han troede, at karlen kunne rette gården op, eller

kan kunne tilbyde karlen, at han kunne gifte sig med enken til den tidligere fæster på gården, og selv blive fæstebonde – så slap jordejeren for at skulle sørge for enken!

I Baldersbrønne lige øst for Hedeland er der et karakteristisk eksempel på en gårdoverdragelse, og det er veldokumenteret i bogen ”Høje-Tåstrup Kommune i fortid og nutid”. Således gifter en fæstebonde, Jakob Pedersen, der fæster Blaakildegaard fra 1687, sig, da hans kone dør, med en ung pige Mette Sørensdatter. Da han dør i 1731, gifter den 30-årige Mette Sørensdatter sig med den ti år yngre Olaf Olaffsen. Da hun dør i 1771, gifter den 61-årige Olaf Olaffsen sig med den kun 28-årige Inger Larsdatter. Også Inger Larsdatter ”beholder gården via giftermål. Således bliver hun straks efter den gamle Olaf Olaffsens død gift med den jævnaldrende Lars Pedersen. Da han dør før hende gifter hun sig tredje gang med den 24 år yngre Lars Knudsen.”

I Reerslev var der 21 gårde. Reerslev er på samme størrelse som Vindinge og Tune, og de tre landsbyer er strukturmæssigt meget ens. I det nærliggende Tjæreby er der kun 7-8 gårde, og i Stærkende var der kun et par gårde og nogle mindre huse.

Bønderne havde pligt til ”at springe soldat”, og der var normalt eksercits lige efter gudstjenesten om søndagen. Ordningen føltes ubehagelig for mange bønderkarle, og derfor stak de af i et stort antal og flyttede ind til byerne. Denne udvikling var kongen ikke tilfreds med, og derfor indførte kong Christian VI stavnsbåndet i 1733, og det betød, at ingen mænd i alderen fra 14 til 36 år måtte fraflytte deres fødesogn. Stavnsbåndet blev først ophævet i 1788.

Livet i landsbyen havde altid været præget af fællesskabet – i hverdag og til fest. Den enkelte fæstebonde kunne ikke dyrke sin egen jord, som var delt ud over alle landsbyens marker. På grund af jordfordeling skulle bønderne enes om, hvornår man skulle udføre de enkelte dele af markarbejdet. Ved gadekæret midt i landsbyen lå bystævnet, og det var her, at bønderne holdt deres møde og traf de nødvendige beslutninger. Landsbyens bymænd valgte en i deres midte til oldermann, og han var udstyret med et såkaldt byhorn, som han blæste til samling i, når bønderne skulle mødes ved bystævnet for at træffe de nødvendige beslutninger.

Der er i dag kun bevaret to bystævner i Hedelands nærområde.

Nye tider på landet

I anden halvdel af 1700-tallet kom der nye ideer om landbruget i Europa, og det smittede selvfølgelig af på Danmark. Det var på den tid at Christian VII blev mere og mere syg, og i 1772 blev han reelt sat fra magten. Den nye regering var ledet af Ove Høegh-Guldberg, og den ophævede i 1776 landsbyfællesskabet ved en forordning, men stavnsbåndet blev ikke ophævet. – Ophævelsen af landsbyfællesskabet betød, at den enkelte bonde kunne forlange at få samlet sin jord på et sted. Herremanden kunne ikke modsætte sig et sådant ønske, selv om de øvrige bønder gerne ville fortsætte med fællesskabet. Kongen bevilgede 1000 rigsdaler til støtte for de bønder, som måtte flytte gården til det sted, hvor deres jord lå. Der er ikke tegn på, at denne ordning fik nogen stor betydning i Hedelands nærområde.

Når man ser samlet på udflytningen fra de 3 landsbyer, Reerslev: 5 gårde, Vindinge: 3-4 gårde og Tune: 4 gårde, så er det de færreste gårde der flytter ud, men der flytter en del husmænd ud på deres mark. I Vindinge ser man f.eks. at Lønbjerggård – som formentlig den eneste – først flytter ud i 1910. Udflytningen sker til et sted, som kun lå 500 m sydvest for kirken, og de nærmeste bygårde lå kun omkring 200 m væk.

I 1784 overtog kronprins Frederik magten ved kup, og allerede i 1788 blev de store landboreformer gennemført, og de satte deres præg på landbrugssamfundet i de næste 200 år.

Da stavnsbåndet blev ophævet, fik bønderne større mulighed for at blive selvejere i stedet for at være fæstere. Det var dog ikke let, fordi det krævede mange penge at købe sig fri af herremanden. Derfor fik mange fæstebønder en slags overgangsordning, hvor der blev indført et egentligt arvefæste, så fæstebondens børn kunne overtage gården ved faderens død. Den ordning betød, at bønderne fik lyst til at gøre noget ekstra ved gården og dens bygninger.

Allerede i 1786 havde man oprettet Den kongelige Kreditkasse, hvor bønderne kunne låne penge så de kunne købe deres gård. Ti år senere blev lånemulighederne udvidet med en enkekasse, hvor de efterladte kunne låne penge til gårdkøb. Men der

var stadig en forhindring før man kunne opnå fuldstændigt selveje. En del af fæsteriet havde været fæstebøndernes pligt til at arbejde for herremanden – det såkaldte hoveri. Det er karakteristisk, at især bønderne i Reerslev ikke havde nogen hoveriforpligtelse, men det havde fæstehusmændene i Stærkende lige syd for Reerslev. Her beholdt godsejeren på Gjeddeshal fæstehusmændene som fæstere langt op i 1800-tallet. Her boede de fleste husmænd oven i købet på Hovmarksvej, som ligger øst for det nuværende Stærkende.

Når man færdedes mellem landsbyerne omkring Hedeland kunne man se nye bindingsværksgårde, der lå ude på ”markerne”, hvor bønderne passede deres egen jord, og der var ikke længere brug for bystævnet.

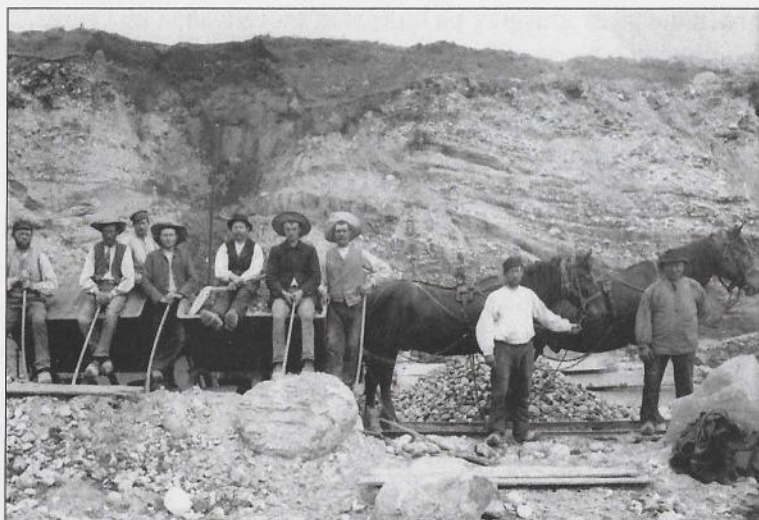
Det var en ny tid, som berørte hele Danmark, der blev nemlig indført et begyndende selvstyre for landsbyerne. I 1841 udsteder regeringen en forordning om valg af Sogneforstanderskab. Her var præsten og de store gårdmænd fra begyndelsen medlemmer – præsten mistede hurtigt sin indflydelse igen. Allerede i 1867 blev Sogneforstanderskabet erstattet af et sogneråd – som dog ikke var mere demokratisk. Sognerådet skulle bl.a. overtage opgaverne fra Fattig- og Skolekommissionen, samt sørge for at vejene blev vedligeholdt.

I perioden fra ca. 1900 til omkring 1975 forsvinder det oprindelige landskab i området, da bøndernes redskaber erstattes af grusgravernes gravkøer og tipvognstog. Omkring 1960 begynder sognerådene omkring Hedelandområdet at planlægge en udbygning med parcelhuse for at tiltrække udflytningssivrige københavnere.

Grusgravningen begynder

I forbindelse med industrialiseringen og landbrugets indførsel af andelsbevægelsen i slutningen af 1800-tallet skete der en voldsom stigning i efterspørgslen af råstoffer. Den nye tid kræver fri kapital, fri arbejdskraft, masser af ny infrastruktur – nye veje, nye jernbaner, nye havne, dæmninger, nye bygninger til fabrikker – og den nødvendige arbejdskraft. Der er intet af dette, som kan gennemføres uden en enorm tilførsel af råstoffer i form af ler, sten, sand og grus.

Ingeniør Peter Madsen vidste, at der i trekanten mellem

Vindinge, Tune og Hedehusene lå store mængder af alle de nødvendige råstoffer. Peter Madsen forsøgte flere gange at få tilladelse til at starte grusgravning på Hedehuskroens jord, men han fik altid nej! Det endte dog med, at han i 1893 købte Hedehuskroen og Hedehusgården i det nordøstlige hjørne på 170 tdr. land. Hedehusgården er i dag base for Hedehusgårdens Rideklub og Hedelands Veteranbane.

Peter Madsen startede Hedehusene Grusgrav og Skærfefabrik med omkring 40 arbejdere, som hver fik en trillebør og en skovl. Det var hårdt arbejde, hvor arbejderne først fjernede mulden, derefter råjorden og da de var nede ved gruslaget, blev det læsset på trillebøren og kørt 600 meter over til Hedehusene Station – 6 dage om ugen og med en daglig arbejdsdag på 12 timer inklusiv pauser.

Peter Madsen fandt på forskellige metoder til at øge effektiviteten: trillebørene kørte på brædder, og arbejderne skiftede børe undervejs fra en fuld bør til en tom og igen en fuld bør. Men det var ikke nok for Peter Madsen, han fandt ud af, at man kunne lægge skinner fra bunden af grusgraven til Hedehusene Station. De første hestetrukne tipvogne kørte i 1899, men det er sandsynligvis startet tidligere. Grusproduktionen fyldte det år 6000 jernbanevogne.

Råstofindustrien rykkede for alvor ind i det område, som senere skulle blive til Hedeland. I 1894 åbnede Nymølle

Stenindustri en grusgrav på hjørnet af Hovedgaden og Østre Vindingevej, og de anlagde en smalsporet bane til tipvogne helt over til Hedehusene Station. Allerede i 1908 anskaffede de den første elektriske maskine til at sortere skærverne efter størrelse.

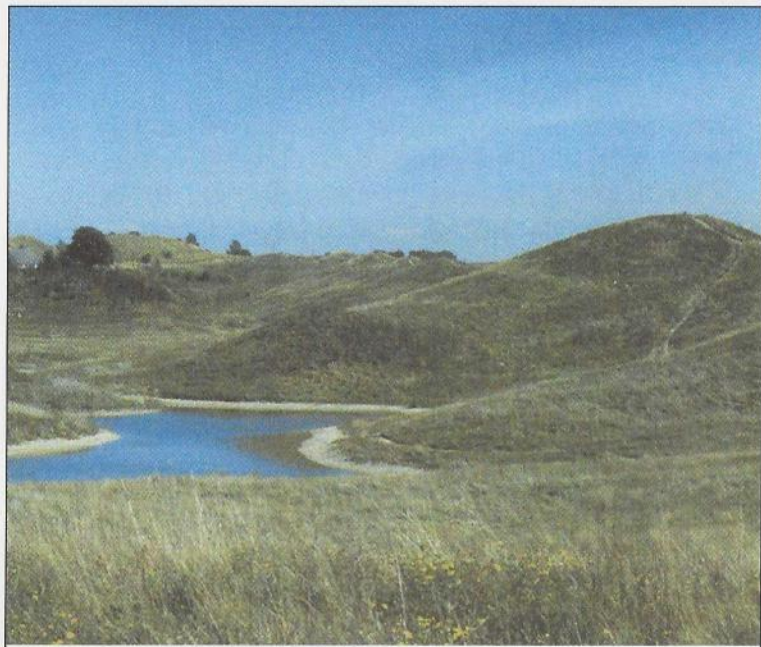
I 1896 åbnede F.L. Smidth Hedehusene Teglværk lige ved siden af stationen. Leret fandtes forskellige steder i Hedeland og nærmeste omegn, men efterhånden blev det hentet langt fra teglværket. I 1900 producerede teglværket ca. 1million teglsten, og produktionen steg i de følgende år. I 1932 købte Hedehusene Teglværk Lergraven, som i dag er en attraktiv del af Hedeland.

Hedehusene

I 1641 påbegyndte Christian IV anlægget af en kongevej fra København til Roskilde. Vejen var lukket for almindelige mennesker, og derfor blev der bl.a. i det nuværende Hedehusene bygget et hus til fogeden, som skulle føre opsyn med vejen. Huset anses for at være det første hus på stedet, og det lå ved Tværvej 1 lige bag ved den seneste Hedehusene Kro. Dermed var "Hedehusene" født, men det var endnu ikke nogen by!

De store råstofvirksomheder, der blev etableret i Hedeland, fik stor betydning for Hedehusene, som siden 1847 kun havde været en meget lille stationsby. Området omkring stationen blev nu til en lille industriby med ca. 400 indbyggere. Der kom efterhånden flere fabrikker til byen i området mellem jernbanen og Hovedgaden. De lå i byens vestlige ende, hvor der også blev bygget en hel del huse til arbejderne og deres familier.

Grusgravningen i Hedelands område bredte sig fra de nordlige grusgrave mod syd og sydvest. Den østlige begrænsning af Hedeland er den gamle landevej fra Hedehusene mod syd til Reerslev. Lige nord for til Reerslev kom grænsen til at ligge lige vest om Reerslev kirke og selve landsbyen. Derefter fortsatte grænsen mod syd til det nordlige Tune til Rendebjergvej, som er den sydlige begrænsning. I den vestlige ende af grusgravningsområdet fortsatte gravningen næsten helt frem til Vindinge, hvor der efterhånden er blevet gravet på de fleste sider af landsbyen. I dag er det kun bakken i den nordvestlige del af landsbyen, der er fritaget for grusgravning.

Hvordan gik det så?

I løbet af 1900-tallet kom der flere entreprenører til Hedelands område, og der blev gravet mange steder på en gang. Det var dog især efter Den anden Verdenskrig, da opsvinget i Danmark tog fart omkring 1960, at tempoet i grusgravningen steg stærkt – der blev gravet 5-6 forskellige steder. Det var bønderne, der solgte deres jord til grusgravning.

Blandt køberne finder man store danske virksomheder i bygge- og anlægsbranchen som f.eks. Superfos, NCC, Nymølle Stenindustri og Hoffmann & Sønner.

De sidste købte bl.a. Maglehøjgård, hvor golfbanen ligger i dag. Det er dog vigtigt at holde fast i, at denne udvikling foregik overalt på hedesletten i Hedelands område.

Det økonomiske opsving fik stor betydning for hele området. For det første forsvandt hedesletten lidt efter lidt. Dernæst blev der efterhånden anlagt nye veje: Vindingevej, Rendebjergvej, Maglehøjgårdsvej og Brandhøjgårdsvej.

Landsbyerne på og omkring Hedesletten blev stærkt udbygget i løbet af 1960'erne.

Den afgravede hedeslette kom til at ligge med store tomme

gabende huller. Landskabet lignede på mange måder det rå landskab, som isen havde efterladt for flere tusind år siden – der var nemlig hverken muld eller vegetation.

De tomme grusgrave, som der dukkede flere og flere op af, fristede nogle entreprenører og nogle private til at fylde dem med affald. Det kunne naturligvis ikke blive ved med at gå. Myndighederne blev klar over problemerne i slutningen af 1960'erne. Alle var enige om, at det ikke kunne blive ved med at gå, men der skete ikke noget. Alle var optaget af den kommende kommunalreform. Da staten omkring 1970 blev opmærksom på problemet, nedsatte Landbrugsministeriet i 1972 "Det statslige Grusgravsudvalg". Det særlige ved Hedelandområdet var, at det lå i tre forskellige kommuner, og der skete først rigtigt noget, da kommunerne samtidig nedsatte et fællesudvalg.

I 1974 fremlagde de "Hedelandrapporten", som foreslog, at de tømte grusgrave skulle anvendes til offentlige rekreative formål. Med udgangspunkt i rapporten diskuterede man mulighederne og fremlagde flere planer. Da det i 1977 blev vedtaget, at der skulle ske en efterbehandling af alle grusgrave, så var man ved at være klar i de tre kommuner, som Hedeland ligger i.

Høje Tåstrup kommune var dog noget utålmodig, og byrådet besluttede, at der skulle ske noget ved Hedehusgården, hvor grusgravningen for længst var færdig. På det tidspunkt eksisterede der allerede en forening, der adresserede sig til Hedehusgården – nemlig rideklubben. I 1977 startede den næste forening i Hedeland – Veteranjernbanen.

Høje Tåstrup kommune mente, at området omkring Hedehusgården passende kunne bruges til at give Hedehusene et tiltrængt åndehul. Byrådet besluttede, at det skulle være en bydelspark. I dag adskiller området sig stadigvæk fra resten af Hedeland ved at være mere "friseret" end det øvrige Hedeland. Samtidig dukkede der en gruppe veteranjernbane-entusiaster op, og de foreslog, at der skulle anlægges en veteranbane. Begge dele blev vedtaget. Allerede d. 1. maj 1977 blev bydelsparken og veteranbanen med nogle få hundrede meter spor, indviet.

Hedeland – et eventyr i naturen

Kort tid efter kommunalreformen i 1970 begyndte de tre kommuner i Hedelands nærområde – Høje Tåstrup kommune i Københavns Amt, Roskilde Kommune og Greve Kommune i Roskilde Amt – at samarbejde om, hvad man kunne gøre med de tomte grusgrave. Kommunerne ville gerne være med til at styre udviklingen, men deres muligheder var stærkt begrænsede, fordi der blandt skulle tages hensyn til landbruget. Folketinget vedtog godt nok en råstoflov i 1972 – tidligere havde gravningen nærmest været ukontrolleret – i bedste fald havde der været noget kompetence i sognekommunerne, men her havde de lokale interesser og hensynet til jordejerne spillet en afgørende rolle. Det var først i 1978, at lovgivningen stillede krav til en egentlig planlægning af grusgravningen og samtidig sikrede, at der skete en efterbehandling efter endt gravning.

Det var mellem 1974 og 1978, at der blev arbejdet på en sikring af de gamle grusgrave, så de ikke endte som åbne sår i landskabet eller som lossepladser med en masse forurenende affald. Myndighederne var blevet opmærksomme på, at grusgravningen havde åbnet terrænet helt ned til det øvre grundvandspejl – nogle steder endog endnu dybere.

Det var heldigt for Hedelands nærområde, at Landbrugsministeriet især fokuserede på dette område i sin endelige rapport, hvor man også fastlagde grænserne og størrelsen – 15 km²

– for Hedeland. Rapporten var vigtig, fordi den pegede på en række vigtige spørgsmål: gravning efter mere grus i området, efterbehandling til rekreative formål, mulighed for erhvervelse af de udgravede grusgrave, regulering af hele området gennem servitutter og sidst, men ikke mindst: Hvem der skulle betale!

Det nye Hovedstadsråd, som dækkede området, udpegede derfor hurtigt Hedelandområdet til at være et ”rekreativt regionalt interesseområde”. Dermed kunne processen med status fra landbrugsjord over grusgravning til fritidsområde for alvor gå i gang. Her var Høje Tåstrup Kommune hurtig med at starte i det nordøstlige hjørne af det nuværende Hedeland.

Efter Landbrugsministeriets rapport gik de tre kommuner og to amter i gang med at finde ud af, hvordan den nye organisation skulle se ud. Der skulle indgås en fælles kommunal aftale, og der skulle udarbejdes vedtægter for den nye organisation, som man var blevet enige om at oprette som et interessentskab med de tre kommuner og to amter. Interessentskabets opgaver blev beskrevet: planlægge for området, sikre ejendomsretten til arealerne, forestå en efterbehandling med veje og stier og til sidst, men ikke mindst, planlægge vedligeholdelsen af hele det rekreative område. Hovedstadsrådet var med i planlægningen og gav et tilskud til køb af de udgravede arealer, som stadigvæk var ejet af grusgraverne. Hovedstadsrådet deltog i Hedelands bestyrelse som observatør, indtil det blev nedlagt i 1989.

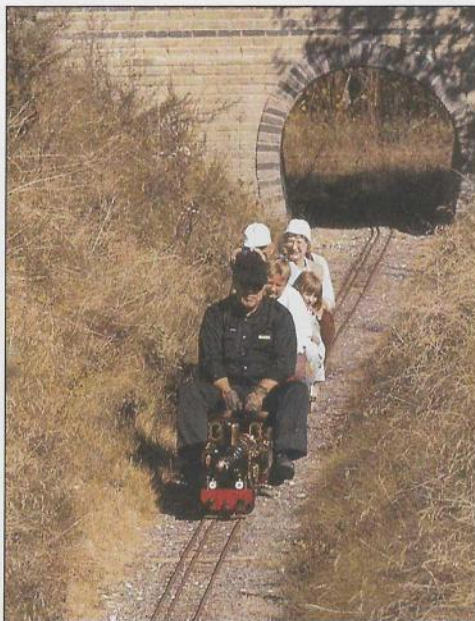
Hedeland starter

Interessenterne fastlagde starttidspunktet for Hedeland til d. 1. april 1978, og Høje Tåstrup Kommune tilbød at huse Hedelands sekretariat i Teknisk forvaltning på rådhuset i Høje Tåstrup. Her boede Hedeland, til man fik sit eget sekretariat på Maglehøjgårdsvej 6A midt i Hedeland.

Den daglige ledelse blev varetaget af en direktør i samarbejde med en bestyrelse og et sekretariatsudvalg med kommunale og amtskommunale embedsmænd. Det var et fællestræk, at alle brændte for den nye opgave – det var en pionertid, hvor man fastlagde linjen for det fremtidige arbejde. Det var kendetegnende for denne pionertid, at der blev startet og gennemført projekter, som nok aldrig ville kunne være blevet gennemført i kommunerne. Forklaringen ligger lige for: det var netop pioner-

ånden, som fik deltagerne i alle beslutningsprocesser til at trække på samme hammel. Det er ligeledes karakteristisk, at man aldrig oplevede de samme partipolitiske diskussioner, som man så i andre dele af det lokalpolitiske landskab.

I Hedeland er der plads til eksperimenter, og allerede fra starten støttede man utraditionelle projekter og aktiviteter. Da man samtidig opnåede et fantastisk samarbejde med entreprenørerne – Superfos, Hoffmann & sønner, Nymølle Stenindustri og Hedebo Grus – som gravede i området, blev det muligt at løbe projekter i gang med deres bistand. Entreprenørerne havde de muligheder – redskaber – som Hedeland manglede. Det lykkedes for Hedeland at få nogle fornuftige aftaler om levering af materialer, køb af maskintimer til en fornuftig pris. De gennemførte efterbehandlinger efter Hedelands ønsker – bl.a. lavede de det stisystem, som Hedeland ønskede, og som stadigvæk er velfungerende.

Fotos: Sort/hvide: Lokalhistorisk Arkiv. Farvefotos: Hans Chr Eisen

Operaen i Hedeland af Erik Harbo

Når man taler om Hedeland er det nok værd at tilføje et afsnit om operaen på Hedeland Amfiteater.

Historien om Hedeland fremgår af Eisens store artikel. Hertil kan tilføjes at bag det hele står I/S Hedeland, et interessentskab, der er ejet af 3 kommuner: Greve, Roskilde og Høje-Taastrup. Det blev stiftet i 1978, og det er lykkedes dem gennem årene ved opkøb m.m. at etablere mange udmærkede oplevelser for besøgende.

Interessentskabet har til opgave gennem opkøb af ejendomme at planlægge, anlægge og drive det omkring 1500 ha store område.

Såfremt der er sne er der skibakken (ikke meget brugt pga. vore sneløse og varme vintre), der dyrkes vin, og der er mulighed for gode spadsereture eller løb i området – for blot at nævne et par ting.

Men så er der operaen:

Det er Danmarks største permanente friluftsscene og selve den cirkelformede scene er på 800 m². Antal tilskuere er ca. 3000, og der er skabt parkering for mange biler og også muligheder for servering i de nødvendige pauser, som man har i operaer.

Oprindeligt var det landskabsarkitekten Erik Juhl, der i begyndelsen af halvfemserne fik ideen til friluftsteatret.

Åbningsbegivenheden i 1996 blev Verdis *Requiem* dirigeret af Zubin Mehta, alt sammen i forbindelse med at København var kulturby i 1996. I de følgende år var der enkelte operagæstespil, men i 2001 blev Hedeland Amfiteater oprettet som egne-teater, og det lykkedes i 2002 at få et gæstespil fra Finlands Savonlinna opera, som opførte *Rigoletto* af Verdi. Og siden er det gået slag i slag hvert år på trods af regnvejre og økonomiske problemer, som der jo altid er i kulturlivet. Den nuværende chef for Opera Hedeland er dramaturg Claus Lyng, som siden 1. oktober 2003 har været Opera Hedelands kunstneriske og administrative leder. Mange fonde og firmaer har gennem årene støttet arbejdet med mange penge.

Men lad mig til slut fortælle om en oplevelse fra friluftsscenen fra den tid, hvor jeg var operasanger ved Det Kongelige Teater. Min kone og jeg indbød i halvfemserne hele forsamlingen af operasangere fra teatret (dengang var vi 35) til frokost i Roskilde i vores store have, men forinden var der en større rundvisning, der begyndte i Hedeland, for det var der ikke nogen af mine kolleger, der kendte til. Da der foregik opera her, skulle de selvfølgelig se teatret, som dengang stadig var et noget gudsforladt sted.

Selvfølgelig stillede vi os op på scenen og under direktion af en af vore repetitører afsang vi et par sange og begyndte med vores slagsang i de år *Som en rejselysten flåde*, tekst af Helge Rode og med melodi af Carl Nielsen og desuden, for at synge lidt opera, tog vi fra *Nabucco* det store fangekor, som de bortførte israelitter synger i længsel efter fødelandet: *Va pensiero sull'ali dorate*, i oversættelse lyder det: *Flyv tanke på gyldne vinger*. Det var uden tilhørere med undtagelse af vore koner og kærester og chaufføren i bussen, men jeg kan da godt sige, at havde der været tag over scenen, så havde det nok løftet sig. Desuden beså vi selvfølgelig Roskildes kendte turistmål samt Weyses grav på Gråbrødre kirkegård.

Siden 2002 har der været opera hver sommer og på stedets hjemmeside kan man se den imponerende række af operaer, som man har spillet.

Hatten af for det!

Hedeland Naturpark skriver om sig selv og teatret:

Hedeland Amfiteater er en oplevelse for sig blot ved et besøg. Teatrets størrelse og beliggenhed, direkte ned til en sø, er en smuk og overvældende oplevelse og giver en helt speciel stemning. Udefra syner området ikke af meget, men når du først kommer ind gennem portene, kan du for alvor se, hvor stort Amfiteatret i virkeligheden er.

Teatret er opbygget efter det klassiske græske teater, hvor tilskuerpladserne omgiver scenen i en halvcirkel. Amfiteatret er hovedsageligt bygget af jordmaterialer og er omdannet fra at være en nedlagt grusgrav til den smukke og funktionelle udenørs scene, det er i dag.

Om sommeren bliver teatret brugt til operaforestillinger, musicalforestillinger, teater og koncerter, men kan ellers frit besøges.

I sommeren 2024 bydes der på Puccinis opera *Pigen fra Vesten*, og vi kan kun ønske selskabet held og lykke med de kommende år. (Foto: Opera Hedeland)

Bestyrelsen 2024

Bestyrelsen med suppleanter og forretningsfører, januar 2024. Fra venstre: Svend Erik Christensen, Niels Jørgen Rasmussen, Henrik Denman, Kaj V. Hansen, Ingrid Fjeldsted, Mogens Ohm Jensen, Bente Harbo, Ole Nielsen, Benny Pilgaard. Desuden er Heino Larsen valgt som suppleant.

Syd for Banens arrangementer 2020 - 2024

Lokalhistorisk forening Syd for Banen har siden sit 10-års jubilæum for 4 år siden holdt yderligere ca. 40 arrangementer: foredrag, byvandring, besøg på virksomheder og i institutioner.

Flertallet af arrangementerne er afholdt i Jakobskirken, mens byvandring og virksomhedsbesøg er foregået rundt omkring i bydelen syd for banen. Bagerst i bogen er supplement over arrangementer, hvor der har været deltagelse fra foreningen.

Ud over de direkte medlemsarrangementer er der også blevet produceret en række podcasts som supplerer mange af de lokalhistoriske temaer som i podcasts er taget op af foreningen Syd for Banen. Podcasts kan findes på

<https://www.buzzsprout.com/2028743>

Artiklerne er skrevet dels af medlemmer af foreningens bestyrelse, dels af en række af de foredragsholdere som har bidraget til programmet.

Generalforsamling

Mandag d. 11. marts 2024

Med fortællinger om Sydbyens bycentre og om at vokse op i kvarteret omkring Bakkegården og Ringparken ved ingeniør Ole Nielsen.

Da jeg gik til præst

Mandag d. 12. februar 2024

Tidligere konfirmander fortalte om deres konfirmation. Konfirmationen kan være et pejlemærke, som kan give én en ide om, hvordan man vil leve sit liv.

I forbindelse med Jakobskirkenes 50 års jubilæum i april 2024 blev tidligere konfirmander inviteret til en aften, hvor man så tilbage på, hvordan det var at forberede sig til konfirmationen i 70'erne og 80'erne. Hvem gik de på hold med? Hvordan var det at gå til præst, før kirken var færdigbygget? Hvordan blev dagen fejret? Hvad havde de taget med sig ind i voksenlivet fra den tid?

Det var nogle af de spørgsmål, som korte indlæg fra konfirmander gennem tiden forsøgte at besvare. Der blev også tid til at snakke med andre tidligere konfirmander fra dengang – og med de tidligere præster ved Jakobskirken, H.P. Wandall og F. Tramm, og kirketjener Johannes Andreassen.

Besøg hos Frellsens Chokoladefabrik

Torsdag d. 8. februar 2024

Syd for Banens medlemmer var på en eksklusiv rundvisning på Frellsens fabrik på Industrivej. Frellsen er et dansk familieejet chokolade- og kaffefirma, som i fire generationer har produceret gourmetprodukter med sjæl og historie.

Julius Muldorff Frellsen grundlagde et lille dropskogereri i Slagelse i 1897, og i 1915 flyttede familien og firmaet til Ringstedgade i Roskilde.

Under den yngste søn Ole Frellsen blomstrede Frellsen-butikker op i hele landet.

Kafferisteriet og chokoladefabrikken ligger i dag på Industrivej i Roskilde, med 5500 kvm under tag.

Direktør Peter M. Frellsen og Rasmus Holm tog imod os, og efter en introduktion deltes vi op i to grupper og blev vist rundt i virksomheden, og efter tre kvarter byttede vi rundviser, og fik mulighed for at lave vores egen flødebolle.

Aksel Schiøtz – international operastjerne med baggrund i Roskilde

Mandag d. 13. november 2023

Lokalhistorisk foredrag med musikeksempler v/ sanger og underviser Eva Bruun Hansen og lektor Gorm Bruun Hansen.

Det forsvundne Frederiksberg

Mandag den 30. oktober 2023

Det var jernbanens ankomst til Roskilde i 1847, der medførte den betydeligste ændring af det sydlige Roskilde, hvilket betød, at byens tidligere udvikling nu nåede til byens sydlige ende.

Ved lokalhistoriker Tommy Hansen.

Roskildes kilder og møller

Mandag d. 25. september 2023

Bogen *Kildernes by – Roskilde*, skrevet af journalist Henrik Denman og lektor Gorm Bruun Hansen, udkom i maj måned og fik stor opmærksomhed. De to forfattere holdt et fælles foredrag om Roskildes kilder, møller, mølledamme og industri.

Besøg i Baptistkirken

Onsdag d. 6. september 2023 i Roskilde Baptistkirke

Roskilde Baptistkirke på Vindingevej hører til de markante bygninger og fællesskaber i sydbyen i Roskilde. Ugen igennem går mennesker ind og ud og har glæde af at mødes om gudstjenester, gospelkor, ungdomsgrupper, bibelstudium med samtaler om tro, ældreeftermiddage m.v.

Byvandring fra Brugs til Brugs

Onsdag den 5. juli 2023

De to første bymæssige bebyggelser syd for banen voksede langsomt frem for godt 100 år siden. Det var Frederiksberg og Hedegaardene. Frederiksberg ligger i området omkring Knudsvej/Gormsvej/Eriksvej og Hedegaardene ligger omkring Københavnsvej/Vindingevej. Svend Erik Christensen viste rundt.

Besøg hos Vilvorde

Onsdag d. 24. maj 2023

Vi besøgte Teknisk Skoles afdeling Vilvorde Køgevej 131. På Vilvorde undervises der i jordbrugsfagene. Tidligere hed området Roskildegården og var forsøgsgård for frøavl. På besøget hørte vi om Vilvordes historie og fik en rundvisning.

Brugsforeninger syd for banen

Mandag d. 17. april 2023

I slutningen af 1800-tallet kom der lokale brugsforeninger i mange sogne rundt omkring i Danmark. Det var en modbevægelse til de lokale købmænd. Det var forbrugerne – særligt arbejdere og landbefolkningen – der oprettede butikkerne som en forbrugerejet forening, hvor overskuddet endte i medlemmernes lomme som dividende. Svend Erik Christensen fortalte.

Mit liv omkring Køgevej

Onsdag d. 22. marts 2023

Ole Hartvig blev distriktsingeniør i det daværende Roskilde Amt, da han var færdiguddannet som 22-årig. Han kom til at stå i spidsen for omlægningen af Køgevej fra 1973-1975, hvor indfaldsvejen til Roskilde fik den skikkelse, som den har i dag. Ole Hartvig fortalte om Køgevej og de tilstødende veje. Han er selv født på Østervang 4 og senere flyttede familien ind i Ringparken. Som voksen byggede han hus på Motelvej.

Generalforsamling med fokus på Sydbyen

Mandag d. 27. februar 2023

Der indkaldtes til generalforsamling med dagsorden iflg. vedtægterne.

Efter generalforsamlingen læste Bente Harbo uddrag fra Orla Roed Jensens erindringer. Orla Roed Jensen var tidl. socialchef i Gundsø kommune og menighedsrådsmedlem i Fløng. Han havde sin opvækst syd for banen, bl.a. på Køgevej og Ruggårdsvej.

Niels Jørgen Rasmussen fortalte også om 'Nissen på Ruggårdsvej' og viste en fotoserie om, hvordan sydbyen i Roskilde har forandret sig gennem de sidste år.

Syd for Banen byder på foredrag om kendte personer i Roskilde

Mandag d. 16. januar 2023

En foredragsaften, hvor journalist Henrik Denman fortalte om tre af byens kendte personligheder: socialisten Louis Pio, børneforsorgspædagogen Sofie Madsen og komponisten Otto Francker. Han fortalte om de tre personligheders liv og karriere og deres tilknytning til Roskilde.

Hvad er der tilbage fra industrisamfundet

Mandag d. 28. november 2022

Svend Erik Christensen fortalte om, hvad der er tilbage af industriens bygninger her syd for banen. Roskilde har aldrig været en helt stor industriby. Men der har dog været flere bølger af industrialisering i byen. Den første kom i 1800-tallet eller før i bymidten. Vi har stadig rester af dem f.eks. Sukkerhuset, som nu er en del af Roskilde Museum og Maglekilde Maskinfabrik. Den anden kom i første halvdel af 1900-tallet. Her kom de tre store garverier på Kamstrupsti, Frøforsyningen på Østergade og DAK på Københavnsvej.

Plant et æbletræ

Søndag d. 16. oktober 2022

Måske er det en ny æblesort? Birgit Bylov venter spændt på svar fra Pometet, men der kan gå flere år, før æblespecialisterne har checket frugtens kvalitet, smag og holdbarhed, og testet træets modstandsdygtighed over for sygdomme.

Birgit synes, at æblet skal hedde 'Syd for Banen'. Hun og Hans-Erik Germuth har foræret en podekvist til den lokalhistoriske forening. Det lille æbletræ med podekvisten blev plantet i Drømmehaven ved Jakobskirken.

Besøg Energitårnet

Tirsdag d. 20. september 2022

Argo omdanner affald til ressourcer. Energitårnet rejser sig over Roskilde og sætter lys på byen om aftenen, drevet af billig strøm som affaldsforbrændingen genererer. Teknisk chef Niels Kallehauge viste rundt på Argo.

Frøforsyningen i Roskilde – en lokal global virksomhed

Mandag d. 19. september 2022

Foredrag om Frøforsyningens udvikling fra lokal virksomhed til verdensomspændende frøvirksomhed, ved Niels Jørgen Rasmussen .

Grøn byvandring

Torsdag d. 16. juni 2022

På rundtur i sydbyens grønne lunger. Blomster og træer står i fuldt flor. Grøn byvandring i Roskilde Ring og havevandring i den lyse sommeraften, ved Ingrid Fjeldsted og Bente Harbo.

Ringen Rundt Grundlovsdag

Pinsesøndag d. 5. juni 2022

Roskilde Ring: stort racerbiltræf Grundlovsdag. Efter to sæsoners corona-tvungen pause brummede Roskilde Ring nu igen af motorlyd på Grundlovsdag.

Der var træf for gamle racerbiler, formelvoagne, standardvoagne og motorcykler.

Det hemmelige Sct. Jørgensbjerg syd for banen

Byvandring tirsdag d. 10. maj 2022

En lokalhistorisk byvandring i det lyse forår. Med Svend Erik Christensen fra Syd for Banen som guide gik vi i det hemmelige Sct. Jørgensbjerg syd for banen. Vi så på, hvad der er tilbage fra dengang området var en del af Sct. Jørgensbjerg kommune.

Besøg i Lützhøfts købmandsgård, Håndværksmuseet og Slagterbutikken

Mandag d. 25. april 2022

Lützhøft er den sidste af Roskildes mange købmandsgårde, der er bevaret med de oprindelige bygninger, og som stadig fungerer som en form for købmand. 2022 var jubilæumsår, da det er 130 år siden Elias Lützhøft åbnede butikken som købmand og 30 år siden Roskilde Museum (nu ROMU) genåbnede den som butik og museum.

Lokalhistorien – hvad skal vi med den?

Mandag d. 28. marts 2022

Direktør for ROMU Morten Thomsen Højsgaard fortalte om, hvad den stigende lokalhistoriske interesse er udtryk for, og hvordan de lokale historier bidrager til vores fælles 'store' historie.

Rundvisning i Roskildes nye svømmehal

Mandag d. 7. marts 2022

Rundvisning ved Birgitte Rafn Junker, leder af Roskilde Badene.

Her fik vi chancen for at blive vist rundt i det nye Roskilde Badet, som for et år siden blev taget i brug efter flere års ombygning. Birgitte Rafn Junker fortalte om, hvordan svømmelandet og wellness-faciliteterne er indrettet, og hvilken teknik der bagved og nedenunder sørger for det rene vand til bassinerne.

Generalforsamling og Skeletlægen fra Østergade

Mandag d. 14. februar 2022

Der indkaldtes til generalforsamling med dagsorden iflg. vedtægterne.

Det blev indskærpet at vi samles under trygge forhold og overholder gældende retningslinjer vedr. COVID fra sundhedsmyndighederne.

Efter generalforsamlingen tog journalist Henrik Denman os med tilbage i tiden, hvor spedalskhed var en udbredt sygdom. Han fortalte om Vilhelm Møller-Christensen, der var læge i Roskilde og forskede i spedalskhed.

Vilhelm Møller-Christensen (1903-1988) var en pioner i studiet af fortidens sygdomme og medicinhistorisk forskning. Han opdagede de særlige kendetegn ved det spedalske ansigt.

Fem frivillige foreninger på festival

Mandag d. 25. oktober 2021

Roskildefestivalen har givet millioner af mennesker sublime musikoplevelser og en gigantisk oplevelse af fællesskab gennem 50 år.

Det har de lokale frivillige foreninger været med til at skabe. Idrætsklubber, spejdere, forældrenetværk og sociale foreninger har lavet madboder, stået brandvagter og sørget for oprydning på dyrskuepladsen om sommeren, og derved hentet et overskud hjem til klubbens drift resten af året.

Den lokalhistoriske forening Syd for Banen har bedt fem foreninger fortælle deres festival-historie. Hvor længe og hvordan har de været med, hvad bidrog de med til den gode festivaloplevelse, og hvad har dette engagement betydet for foreningens økonomi og sammenhold?

Hanne Bay Christensen fortalte om Roskilde Ældre Motion

Jan Themsen fortalte om fodboldklubben Roskilde KFUM

Niels Jørgen Rasmussen fortalte om Østervangsskolens

Forældreforening og Østervangsklubbernes Støtteforening

Hanne Ohms fortalte om Roskilde FDF/FPF.

Byvandring til Energitårnet

Torsdag d. 14. oktober 2021

Argo omdanner affald til ressourcer. Energitårnet rejser sig over Roskilde og sætter lys på byen om aftenen, drevet af billig strøm som affaldsforbrændingen genererer.

Bakkegaard før det blev Bakkegården

Tirsdag d. 28. september 2021

Hans Lærke fortalte om ”Bakkegaard”. Hans Lærkes far havde jorden i forpagtning. Hans Lærke fortalte erindringer fra landbruget, fra opførelsen af Bakkegården og fra udstykningen af jorderne til det, der nu er ’Blomstervejskvarteret’, efter typehus-udstillingen Bo-67.

Musikbyen Roskilde

Mandag d. 13. september 2021

Ved denne lejlighed gik vi ud over de sædvanlige grænser for Sydbyen og beskæftigede os med musik og musikere fra hele Roskilde.

Bente Harbo fortalte om en af de berømteste komponister med tilknytning til vores by: C E F Weyse, som i perioder boede hos domprovst Hertz. Her skrev han sine kendte morgensange. Erik Harbo sang og Per Simonsen fra 8. Regiments Musikkorps spillede.

Generalforsamling og foredrag om Hedeland

Mandag d. 16. august 2021

Der var bl.a. forslag til vedtægtsændringer på dagsordenen. Selvom mange er blevet vaccinerede imod covid19, smittetrykket er lavt, og det er muligt at samles under trygge forhold, overholdt vi fortsat gældende retningslinjer fra sundhedsmyndighederne, men uden at vise corona-pas.

Efter generalforsamlingen fortalte lokalhistoriker Hans Chr. Eisen om Hedeland, det store rekreative område tæt på Roskilde som siden 1970’erne er blevet skabt ud af det landskab, der var gennemhullet af grusgrave.

Den nye bydel Musicon

Onsdag d. 4. august 2021

En af sommerens onsdags-byvandring var lagt syd for banen, hvor journalist Henrik Denman viste deltagerne rundt i Roskildes innovative og kreative bydel.

Ny byvandring på Kamstrupsti

Onsdag d. 9. juni 2021

Velkommen til en lokalhistorisk byvandring. Med Svend Erik Christensen fra Syd for Banen som guide gik vi langs det, der før hed Kamstrupsti, og som nu hedder Eriksvej. Vi hørte om nogle af Roskildes store industrier, som for længst er forsvun-

det. Turen sluttede på Roskildes nye kreative bydel Musicon.

Besøg på Solum

Tirsdag d. 1. juni 2021

Virksomheden Solum blev landskendt for at have Danmarks største havebål, da en stor bunke kompost selvantændte i efteråret 2020. Slukningsarbejdet varede mange måneder. Nu har røgen og lugtgenerne lagt sig, og mange er nysgerrige efter at vide, hvad Solum faktisk arbejder med. Det blev der mulighed for at se med egne øjne, da Tina Kofoed Møller viste rundt på pladsen den første tirsdag i juni.

Det hemmelige Sct. Jørgensbjerg syd for banen

Tirsdag d. 25. maj 2021

Byvandring med konsulent Svend Erik Christensen i området langs Københavnsvej, som indtil 1938 hørte til Sankt Jørgensbjerg sognekommune.

Skulptur-tur

Mandag d. 26. april 2021

Sydbyen i Roskilde vrimler med skulpturer. I byrummet, som udsmykning af kirken, skolen, rådhuset og sygehuset, og som form i landskabet. Syd for Banen inviterede på en 3 km lang byvandring, med kunst af bl.a. Robert Jacobsen og Hein Heinsen og den nyeste udsmykning på Musicon. Niels Jørgen Rasmussen og Mogens Ohm Jensen viste rundt.

Industrihistorien langs Kamstrupstien

Tirsdag d. 30. marts, tirsdag d. 13. april og onsdag d. 9. juni 2021

På byvandringerne fortalte konsulent Svend Erik Christensen om industrimiljøerne, som lå hvor Eriksvej og Musicon ligger nu.

Jubilæumsreception

Mandag d. 7. september 2020

Syd for Banen afholdt jubilæumsreception med bogudgivelse i anledning af foreningens 10-års jubilæum og udgivelsen af jubilæumsbogen *Syd for Banen - Historier fra Roskilde*.

Lær sydbyen at kende

Fredag d. 4. september 2020

Byvandring for tilflyttere v/ sognepræst Mogens Ohm Jensen, arrangeret i samarbejde med Jakobskirken.

Andre arrangementer med relation til Syd for Banen 2020-2024

Frederiksberg syd for banen

Onsdag d. 9. august 2023

Byvandring med journalist Henrik Denman ad Køgevej, Svendsvej, Knudsvej og Gormsvej.

InnerWheel

Onsdag d. 1. februar 2023

Kvinderne i Rotary gav Niels Jørgen Rasmussen deres fulde opmærksomhed på Restaurant Store Børs, da han viste sine flotte fotos og fortalte historier fra sydbyen i Roskilde.

Y's Men

Mandag d. 5. september 2022

Lærer Niels Jørgen Rasmussens fotoserie og sognepræst Mogens Ohm Jensens fortællinger om den farverige bydel syd for banen i Roskilde, til Y's Men's månedlige mødeaften i Jakobskirken.

Musicon – en alternativ bydel

Onsdag d. 22. juni 2022

Byvandring med journalist Henrik Denman på Musicon, en bydel i rivende udvikling.

Seniortræf i Roskilde Baptistkirke

Onsdag d. 9. marts 2022

Sognepræst Mogens Ohm Jensen fortalte historier om livet i sydbyen i Roskilde, bydelen med de mange farver ligesom et patchwork-tæppe.

Foredrag i Vindinge Kulturcenter

Tirsdag d. 1. marts 2022

Lærer Niels Jørgen Rasmussen og sognepræst Mogens Ohm Jensen fortalte på Vindinge Skole om Syd for Banen og sydbyen i Roskilde.

Det bedste af Roskilde - min by

Tirsdag d. 25. januar 2022

Fotoserie med bygninger, domkirke-kig og finurlige detaljer fra gadebilledet i Roskilde, fortalt i Seniorklubben i Jakobskirken af lærer Niels Jørgen Rasmussen.

Kunsten syd for banen

Tirsdag d. 28. september 2021

Fotoserie om nærområdets skulpturer og kunstudsmykninger, fortalt i Seniorklubben i Jakobskirken af lærer Niels Jørgen Rasmussen.

Industrimiljøer langs den tidligere Kamstrupsti

Onsdag d. 9. juni 2021

Byvandring til Eriksvej og Musicon for medlemmer af Danmarks Kommunistiske Parti med konsulent Svend Erik Christensen.

Torsdagstræf

Torsdag d. 22. oktober 2020

Ældreklubben fra Vindinge kirke kom på besøg i Jakobskirken, hvor sognepræst Mogens Ohm Jensen tog imod og fortalte om sydbyen og den lokale identitet, om Jakobskirken og den lokalhistoriske forening Syd for Banen.

Syd for Banen i bøger, tv og podcasts 2019-2023

Af Mogens Ohm Jensen

Beskyttelsesrum Syd for Banen, Haveforeningen Granly, Hundredemeterskoven. Beretninger indtalt af lærer Niels Jørgen Rasmussen som lydspor om sydbystien Walk on the Wild Side. Kan aflyttes på <https://sydforbanen.dk>.

Det forsvundne marmorbadekar. Hæfte om behandling for fnat på Roskilde Sygehus før i tiden, af lokalhistoriker Tommy Hansen og sygehuspræst Katrine Louise Raun, trykt af Syd for Banen februar 2019.

Roskilde Dyrskue i 50 år. Artikel af journalist Henrik Denman i Årbog 2019 for Historisk Samfund for Roskilde Amt, udgivet den 25. november 2019.

En bydel flytter. Det gamle og nye Frederiksberg i Roskilde. Artikel af lokalhistoriker Tommy Hansen i Årbog 2019 for Historisk Samfund for Roskilde Amt, udgivet den 25. november 2019.

Her får alle ordet. Interview i Roskilde Avis med sognepræst Mogens Ohm Jensen, formand for Syd for Banen, den 19. december 2019.

Høringssvar til Sydbyen bobler, forslag fra byrådet om udvikling af Roskilde Sydby, marts 2020. Bestyrelsen i Syd for Banen afgav et høringssvar efter borgermødet.

Erindringer om befrielsen d. 4. og 5. maj 1945. Video med Else Volfing, som voksede op i Ringstedgade i Roskilde, interviewet af sognepræst Mogens Ohm Jensen den 23. april 2020. Kan ses på YouTube, søg på Jakobskirken.

Hvorfor er lokalhistorie vigtigt? Video med lærer Niels Jørgen Rasmussen, næstformand i Syd for Banen, interviewet af sognepræst Mogens Ohm Jensen den 20. juni 2020. Kan ses på YouTube, søg på Sydforbanen.

Syd for Banen. Video med lokalhistoriker Tommy Hansen, tidl. bestyrelsesmedlem i Syd for Banen, interviewet af sognepræst Mogens Ohm Jensen den 26. juni 2020. Kan ses på YouTube, søg på Sydforbanen.

”Syd for banen. Historier fra Roskilde”. Bog udgivet den 7. september 2020 i anledning af den lokalhistoriske forening Syd for Banens 10 års jubilæum.

Fra fotoalbummet ”Syd for Banen”. TV-udsendelse på Kanal Roskilde med lærer Niels Jørgen Rasmussen i samtale med journalist Ruth Augustinussen den 17. november 2020. Kan ses på YouTube: Roskilde TV.

Syd for Banen. TV-udsendelse på Kanal Roskilde med sognepræst Mogens Ohm Jensen, formand for Syd for Banen, og lærer Niels Jørgen Rasmussen, næstformand, interviewet af journalist Ruth Augustinussen den 17. december 2020. Kan ses på YouTube: Roskilde TV.

Garveribyen Roskilde. Artikel af konsulent Svend Erik Christensen i Årbog 2020 for Historisk Samfund for Roskilde Amt, udgivet den 23. november 2020.

Skeletforskeren fra Roskilde, der blev verdensberømt. Artikel om lægen Vilhelm Møller-Christensen af journalist Henrik Denman i Dagbladet Roskilde den 27. marts 2021.

Jakobskirkens første år. Video med pensionist Sara Christiansen, interviewet af sognepræst Mogens Ohm Jensen den 18. januar 2022. Kan ses på YouTube: Jakobskirken.

Godt lokalt sammenhold. Artikel af sognepræst Mogens Ohm Jensen i Roskilde Avis den 19. januar 2022.

Racerbiler, motormusik og nostalgi på Roskilde Ring. TV-udsendelse på Roskilde TV om eventen ’Ringene Rundt’ med klassiske biler v/ journalist Annette Westphal Thuesen den 14. juni 2022. Kan ses på YouTube: Roskilde TV.

Facebook: Syd for Banen. Oprettet juli 2022 med programmør Peter Ottesen som initiativtager og administrator. Foreningens facebook-side rummer omtale af foreningens arrangementer og forskellige podcasts.

Podcasts med lærer Niels Jørgen Rasmussen og programmør Peter Ottesen fra august 2022 og frem. Fortællinger om lokalhistoriske emner, rundture til interessante lokaliteter i Roskilde, interviews og virksomhedsbesøg. Fortællingerne er samlet i grupper med titler som f.eks. Roskilde historier, Stitur i

Sydbyen, Grusgrave omkring Roskilde og Roskilde på kryds og tværs. Jakobskirken som arbejdsplads bringer interviews med tidligere og nuværende ansatte i anledning af kirkens 50 års jubilæum i 2024. Podcasts kan aflyttes på <https://sydforbanen.dk>, facebook: Syd for Banen og på f.eks. Spotify, søg på: SydForBanen Podcast.

Walk on the Wild Side. I november 2022 fik den 6 km lange sydbysti sit eget google-kort, udformet af Peter Ottesen og Niels Jørgen Rasmussen. Kortet er dynamisk, så man ved at klikke bestemte steder på kortet kan høre en podcast om det man kan opleve på stedet. Facebook: wildsidewalk og facebook: Syd for Banen.

Snerlevej. Beretninger af Lone Skjoldby om Snerlevej 12, Snerlevej 13 og Snerlevej 15. Et uddrag af 'Vejens Bog', upubliceret materiale om husene og familierne på Snerlevej, samlet af Hans-Otto Witt-Nielsen. Publiceret på hjemmesiden sydforbanen.dk den 23. maj 2023.

Syd for Banen

Flere historier fra Roskilde

Lægen, som blev verdensberømt som skeletforskeren fra Roskilde. Frøforsyningen med sine markante bygninger langs Østergade, virksomheden, som er blevet en gigant på verdensplan. Naturområdet Hedelands fascinerende historie, fra hede-strækninger og de dyrkede marker i bondesamfundet over industrisamfundets behov for sand og grus til fritidssamfundet rekreative udfoldelsesmuligheder.

Den lokalhistoriske forening Syd for Banen præsenterer en samling beretninger, der fortæller om fortid og nutid i sydbyen i Roskilde. Her mærker man historiens vingesus.

